

nyolc évvel
jelent
21-

Kautz

AZ 1862-ki LONDONI

VILÁGIPARTÁRLAT

KÜLÖNÖSEN

KÖZGAZDASÁGI ÉS ÁLTALÁNOS IPARMŰVELTSÉGI

SZEMPONTBÓL.

„JELENTÉS”

A

NAGYMÉLTÓSÁGU MAGY. KIR. HELYTARTÓTANÁCSHOZ

HIVATALOS KIKÜLDETÉS FOLYTÁN

Dr. KAUTZ GYULA

TANÁR ÁLTAL.

KÖZREBOCSÁJTVA A N. M. K. HELYT. TANÁCS RENDELETÉRE.

58.064.2
London. 862

VILÁGIPARTÁRSÁG

UNIVERSITY

DR. KALIN GYULA

Növedeknapló
1901 2016 SZ.

M. KÖZGAZD. EGYETEM
Számlát. no. 5. 9. 23578

AZ 1862-ki LONDONI

VILÁGIPARTÁRLAT

KÜLÖNÖSEN

KÖZGAZDASÁGI ÉS ÁLTALÁNOS IPARMŰVELTSÉGI

SZEMPONTBÓL.

„JELENTÉS“

A

NAGYMÉLTÓSÁGU MAGY. KIR. HELYTRÁTÓTANÁCSHOZ

HIVATALOS KIKÜLDETÉS FOLYTÁN

Dr. KAUTZ GYULA

TANÁR ÁLTAL,

KÖZREBOCSÁJTVA A N. M. K. HELYT. TANÁCS RENDELETÉRE.

BUDÁN,

A MAGYAR KIR. EGYETEMI NYOMDÁBÓL 1863.

MAGYAR KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNYI
KUTATÁSI INTÉZET

M. KÖZGOND. EGYETEM

2. sz. sz. sz. sz. sz.

AZ 1862-ki LONDON

1988

1989

VILÁGIPARTÁRLAT

KÖZGOND.

KÖZGONDARÁGI ES ÁLTALANOS IPARMŰVELTSEGI

KÖZGOND.

„JELENTÉS”

ZAGYHÉLTŐRŐGI MAGY. KIR. HEDYTRATOTÁNYÁCSHOS

BUTLLOS RIKÉLDETES VOLTIZ

Dr. KAUNTS GYULA

1862-ki

KÖZGONDARÁGI ES ÁLTALANOS IPARMŰVELTSEGI

HIDIZ

1. MAGYAR KIR. HEDYTRATOTÁNYÁCSHOS

KÖZGONDARÁGI ES ÁLTALANOS IPARMŰVELTSEGI

KÖZGOND.

A t. Olvasóhoz!

Midőn ez igénytelen dolgozat a Nagy Méltóságú magyar kir. Helytartótanács kegyes intézkedése folytán sajtó útján közrebocsájtatik, szükségesnek tartja alulírott azon körülményre utalni, miszerint e „Jelentés“ nagyobbrészt a hely színen szerzett adatok és szaggatott jegyzetek alapján, rövid két három hónapos időszak alatt (tudniillik tavali Oktober — December hónapokban) jött létre, s e mellett egyike is lévén az első rendszeres s összletes b egybeállításoknak, melyek a nagy nemzetközi ipartárlatra vonatkozólag még a mult év végéig elkészültek: szükségkép hiányos s hézagos maradt, s (mint igen is jól tudom) sem formai sem tárgybéli tekintetben tökéletesnek, magasb igényeket kielégítőnek nem nevezhető.

A „Jelentés“ célját s jellemét illetőleg annak bevezető sorai szolgálnak tájékozásul és igazolásomul; tüzetes utalás e momentumra tehát e helyütt mellőzhető. — Ép úgy szükségtelen talán kiemelnem azt, hogy a „hazánk közgazdasági viszonyait“ tárgyaló szakban távol vala tőlem a szándok egyebet adni, mint szerény összeállítását s rendszeresebb át-

nézetét azon kiváló jelentőségű pontoknak, melyek Magyarország anyagi felvirágoztatására irányuló törekvéseink és intézkedéseinkben, igénytelen felfogásom szerint, leginkább szemmel tartandók, — pontoknak, melyek hordereje egyébiránt életben és tudományban mindinkább jobban és jobban elismertetik, méltányoltatik.

Azokra nézve, végül, kik az 1862-ki világkiállítás iránt különös érdeklődéssel viseltetnek, ide iktatom azon jelesb irodalmi munkákat, melyek annak kimerítő és rendszeres ismertetését foglalják magukban, és ugyan

Rob. Hunt: Handbook to the industrial department of the exhibition. 2. kötet. (London 1862—1863.)

L'Exposition universelle stb. (a francia állambizottság jelentése) 6 kötetb. (Párisban. 1863.)

Amtlicher Bericht (der Commissäre der Zollvereins-Regierungen) über die Industrie- und Kunst-Ausstellung zu London. 1862. (Berlinben 1863. eddig 4 füzet.)

Brockhaus: Illustrierter Catalog der Londoner-Ausstellung. 2. kötet. (Lipszében, főleg az I-ső kötet 225—260. lapj.)

L. Bucher: Die Londoner Industrie-Ausstellung. 1. kötet. (Berlin. 1863.) — meg az angol

Official Catalogue of the industrial department of the international exhibition, 1862.

Budán május 1. 1863.

K. G.

Nagyméltóságu K. Helytartótanács!

Midőn a Nagyméltóságu Kir. Főkörmányszék a hódolatteljes tisztelettel alulírottat a kir. magyar műegyetem részéről a lefolyt nyáron a Londonban megnyitott nemzetközi ipartárlat meglátogatására országos költségen kiküldeni legkegyelmesebben elhatározá: egyszermind kötelemül is tevő az e tekintetben teendő tanulmányai és tapasztalatai felett tüzetes jelentést benyújtani, illetőleg, eljárásának és észleleteinek eredményeit a nyilvánosság elé hozni.

A tisztelettel alóljegyzett e kegyes intézkedésnek, a feladat nagyszerűsége és terhei teljes öntudatában, s csekély erői és tehetségei lelkiismeretes megfeszítésével, elegetteni, s az ez ügybeni várakozásoknak lehetőleg megfelelni, annál inkább tekinté legfőbb kötelességei egyikének: minél inkább érzi az őt érdemetlenül ért kitüntetéssel járó felelősség súlyát, és azt, hogy a reája esett legmagasb választásra az intézet megannyi, országszerte tekintélyben álló, jeles szakférfiainak bármelyike egészen hasonló joggal emelhetett igényt. — A tisztelettel alólírott a legkegyelmeseb megbizatást egyébiránt nem is személyére, hanem az általa a műegyetemnél és a tudományban képviselt, s összes nemzeti kulturai és országos életünk-

ben oly kiváló jelentőséggel bíró közgazdaságtudományának kitüntetésére irányzott kegyes intézkedésnek bátorodik tartani; intézkedésnek, mely Magas Kormányunk böles körülmény-felfogása, és országos főérdekeink iránt tanusított buzgó figyelmének, ez irányban is, egyik fényes bizonyágjelét képezi.

Ez utóbb érintett körülmény volt ugyanazért a tisztelettel alulirotra nézve határozó nyomatéku azon szellem és forma, illetőleg vezérelyre nézve is, mely a kidolgozandó „Jelentés“ szerkezetében kiindulási pontul vala veendő. A mennyiben jelesül: illő méltányolásával a technikai momentumnak, főfő figyelmét alulirott még is inkább a technikai processusok eredményeire, illetőleg a világtárlat közgazdaszátsi általános-ipari jelleme, jelentősége, céljai, és hatásaira, meg a főleg reánk Magyarokra abból vonható előnyök- és következtetésekre fordította; — annak befolyását az általános kulturai meg különösen hazai iparhaladás és előmenetel szempontjából kijelölni iparkodott; — s egyuttal, (legalább fővonásokban) azon nagy- horderejü állam- és nemzetháztartási viszonyokra is utalni bátorodék, a melyek Magyarországnak az austriai birodalommal kapcsolatából (különös tekintettel kölcsönös ipari, és forgalmi érdekeinkre) folyományoznak, s a kölcsönös egyetértés és jóllét föltételeivel és alapjaival összefüggésben állnak.

I.

A világitartárlatok általános-technikai, kultu- rai, és közgazdasági jelentősége.

Nincs talán figyelemre méltóbb s egyszersmind jellemzőbb tüneménye korunk magas fejlettségű iparműveltségének és technikai haladásának, mint az utolsó két évtizedben fölmerült, s az összes polgárosult emberiségét oly kitűnő mérvben érdeklő világitartárlatok.

Ipartárlatok ipari s gazdasági termelvények s készítményeknek időről időre czélbavett közszemlére kiállításai, s a végre szoknak rendeztetni, hogy egy bizonyos hely, ország, vagy tartomány ipari erő- és fejlettségfokának mintegy öszletes kinyomata és képe adatassék. Világitartárlattá pedig ily kiállítás akkor válik, hogyha oly nagyszerű mérvben foganatosítatik, hogy nem egyes ország vagy tartomány, hanem egész nemzetkörök sőt földrészek termékei és készítményei gyűjtenek egy bizonyos nagy közlekedési s forgalmi központon össze, hogy a világ műveltebb népei productiója ipari és gazdasági műveltségének, mint egy óriási egésznek, ez irányban is kifejezés adassék, a kulturálladalmak érdeksolidaritásának nagy eszméje pedig e téren is némi érvényesülésre találjon.

Az ipartárlatok első nyomaira (eltekintve az 1699-ki ilyenmü kísérlettől Leydenben) a mult század folyamában Angliában (jelesül 1756-ban és 1761-ben) meg Franciaországban akadunk. Ez utóbbiban névszerint 16-ik Lajos uralkodása idejében, de főleg a forradalmi

directoriálkormány korában: Marquis d' Avéze indítványozása s Napoleon erélyes közreműködése folytán 1797-ben először, és azután ismételve 1801, 1802, s 1806-ban jött ily ipartárlat létre, s pedig oly fényes eredménnyel, hogy az utóbbin már 1400 kiállítónál több jelent meg, s 600 egyénnél több kitüntetésekkel is díszítettett. E példát követték egyéb országok is, ugy anynyira, hogy 1818-ban Münchenben, azután Badenben, Poroszhonban, Würtembergben, 1825-ben Orosz-, 1841 Spanyolországban, 1845 Bécsben, s egyébütt, kisebb nagyobb terjedelemben az eszme valóságba lépett, az iparos Europa egyéb részeiben nagy érdekeltséggel szemléltetett, 1842 óta fölmerült hazai iparmozgalmainkban is (több helyütt rendezett kisebb kiállításokban) viszhangra talált, magában Franciaországban és Angliában pedig 1819—1849-ig többszörös tárlatok foganatba vétele folytán mindég mélyebb gyökereket vert, s a nemzeti iparfejlődésnek egyik jelentékenyebb rugójává és emeltyűjévé változott.

Mindekkoráig, vagyis az 1850-ik évig azonban az ipartárlatok csak jobbára helyi vagy tartományi érdekűek és jelleműek voltak. A tulajdonképeni világiparkiállítás eszméje ugyanis csak lassanként, karöltve a közlekedési eszközöknek (a legujabban lefolyt két évtized alatt) mesés mérvbeni kifejlődése- és tökélyesbedésével, a népek kereskedési és forgalmi érintkezésének terjedésével, s a nagy ipari státusok mindinkább szorosb érdeksolidaritásba lépésével: fogamzhatott meg, és válhatott olyanná, melynek tényleges megvalósítása a lehetőségek körébe vonattathatók. S valóban ugy is lett, a mennyiben az iparcivilisatio legmagasb polczára fölemelkedett s a világ valamennyi részeiben összeköttetésekkel biró büszke szigetországban, Angliában, a nagy gondolat practikus kivitele legelőször és pedig meglehetősen nagyszerű mérvben megis kísértetett. Az 1851-ki londoni világtárlat, mely a közelebb elhunyt jeles fejedelmi herczeg, Victoria királynő férje, Albert védnöksé-

ge és elnöklete alatt, az angol „Society of Arts, az az „művészeti s iparegylet“ által (tehát mint magánvállalat) a világhírű Hydeparki üvegpalotában, szerveztetett: az első e nembeli kísérlet vala, a melynek messze-kiható eredményei a föld minden részeiben és vidékein a legnagyobb méltánylásra találtak, s melynek rendezői a nagy eszme gyakorlati kivihetőségének soha eléggé meg nem hálálható fényes tanubizonyságait nyújták. Az 1851. londoni világtárlat, melyen a világ legkülönbözőbb országai és statusaiból 16,000 kiállító jelent meg, egyrészt hangosan szólló példája és kinyomata volt a brit iparfensőség s technikai nagyságnak, de másfelől a leggazdagabb tanulmány-, és tapasztalatforrás a műveltebb népek összeségének, a kik itt először találtak alkalmat: erejüket. és képességeiket összemérni; a világ legerélyesebb s legtevékenyebb nemzetét öntüzhelyénél s productiója legnagyobb eredményeiben bámulni, s követendő példakép figyelembe venni; egymás ipari fejlettségfoka, hiányai vagy előnyei felett maguknak ítéletet képezni; s egyáltalában azon megismerésre emelkedni, hogy a 19-ik század culturnépei egymás kiegészítésére, támogatására, békés forgalom-, s közlekedésre hivatvák, s hogy nincs félszegebb, s közgazdászati tekintetben épügy mint politikaiban veszélyesb és alaptalánabb állítás, mint az, hogy az emberiség egyes osztályai vagy államai egymással szükséges ellentétben állanak, s hogy az egyik nép vagy állam csak akkor emelkedhetik virágzásra és jólétre, ha a másikat elnyomja, emelkedésében és fejlődésében akadályozza.

A londoni iparkiállítás fényes eredményei következtében Német- és Franciaországban is megkísértetett egy ily nagyobb szerű stilbeni ipartárlat rendezése, s mind az 1854-ki müncheni mind az 1855-ki párisi kiállítás dicséretesen haladott az angolok által megtört pályán ez ügy mindinkább meghonosítása tekintetében. Mig azonban a müncheni kiválólag csak a német államok ipartermelvényi tárlatára czélzott, addig a párisi valódi vi-

lagipartárlati jellemet öltvén, a kormánynak és népnek nagyszerű erőfeszítései folytán oly tekintélyes állásra vergődött, hogy sok tekintetben magát az 1851. londoni kiállítást is túlszárnyalta; s tényleg sokkal fényesb sikerű is volt, mint az 1854-ben Amerikában Newyorkban rendezett világtárlat, melyen alig 7000 kiállító jelent meg, s ez is jobbára csak azon államokból, melyek ép az amerikai földrészszel közelebbi érintkezésben és közlekedésben állottak. — Az 1855-ki párisi világkiállításon jelesen 20,000 kiállító vett részt; a legfőbb vezetés a kormánynak kezében volt, s Napoleon Jérôme herceg patronatusa leginkább arra szolgált, hogy az uralkodó kormány- s fejedelmi országlásrendszer ez irányban is dicsővvel köröztessék, s Frankhon mint egyike a legvirágzóbb, s már Angliával is sorompókba léphető államoknak, feltüntetessék.

Lássuk már most a világtárlatok jelentőségét és fontosságát tüzetesen, és azon előnyöket és hasznokat, a melyek azokból az általános ipari kereskedési és gazdasági életre egyáltalában, s annak tökélyesbítésére és előmozdítására nézve különösen, várhatók. —

Az ipartárlatoknak egyik figyelemreméltó előnye ugyanis mindenekelőtt az, hogy egyes iparszakoknak vagy ipartermelvényeknek alkalom nyújtatik általános megismertetésre, a közfigyelem fölbresztésére. A mit az egyik iparos, például jobban, szebben vagy olcsóbban állít elő mint a többiek, az a kiállításon ezerek és ezerek által szemügyrevétetvén s megítéltetvén, elismerésre méltányolásra találhat; a minek eredménye azután rendszeren a jobb kelendőség, mely egyébként tán helyet semmiképp sem foglalt volna. —

Igy kitünő készítmények- és termelvényeknek könnyebben s biztosabban vívatik ki az elismerés és illő jutalom, mely ép a nagyobb s gyorsabb kelendőségben

mutatkozik. A kiállításon minden iparos annyit nyom, a mennyit ér; itt mindenik megismerheti saját hibáit, hátramaradását, feladatait; míg az ügyes és előrehaladott iparos önérzete emelkedik, a szorgalmas és erélyes tevékenysége méginkább fokoztatik; mindegyiknek látköre tetemesen megtágul; minden egyes versenytársait becsülni, utánozni tanulja, sőt a mi fő, annak ismeretére is jut, mely irányban, minő módokon terjesztendő vagy fejlesztendő tovább iparüzlete; vajjon a minőség, az ár, az anyagmegválasztás, a technikai termelés mód-e azon momentum, a mely a vetélytársaknak a diadalt megszerezte, őket előnybe helyezte? — A jól rendezett ipartárlat valódi gyűlhelye és gyúpontja lévén valamely kör, ország vagy világrész legmesszebb haladt ipari termelőinek és termelvényeinek, rendesen a legujabbat s legsikerültebbet mutatja fel, a mi meg arra szolgál, hogy szakemberek számára „a tudnivaló igazi encyclopädiájává“ válik, s ezer meg ezer irányban buzdító, ösztönző, támogató és kalauzoló emeltyüje és rugója is lésszen a haladásnak és tökélyetesedésnek.

Egyik további nagy haszna az ily ipartárlatoknak, hogy igen sok egyébként ügyes és kitünő iparost s gazdát az egyoldalúságtól, félszogségtől megóvjá; bizonyos félszeg minták utáni dolgozástól s azok vakbuzgó utánzásától elvonja; főleg pedig azon okból, mivel a törekvés ujat és még nemlétezőt adni, egyik lényeges jellemvonása az ez ügybeni működésnek, arra vezet, hogy a termelvények változatossága egyik főczélként tekintik; s ez úton mind a fogyasztóknak élvezetébeni bősége, mind a kereskedőknek forgalom-cikkebeni gazdagsága növesztetik, s az ipar és közlekedés ez irányban is lendületet nyer s élénkebbé válik. —

A mi különösen a fogyasztókat illeti, ezeknek minden ipartárlat által a legegyszerűbb s legjobb alkalom nyílik arra, hogy a termelvények egész körét mintaszerű minőségben áttekinthessék; itélet és izlés tekintetében előhaladhassanak; tapintatlan bevasárlástól óvakodhassanak;

egyszóval szükségleteik fődözésében okszerűbben járhasanak el. E mellett köztudomásu dolog az, hogy az emberi vágyak és kívánalmak köre azon arányban növekedik, a melyben új meg új termelvények és javak előállítatnak; — a minek meg viszont az a következménye szokott lenni, hogy az illetőkben az ez új javak megszerzését lehetségesítő legnagyobb erőfeszítést, ipart és szorgalmat kifejleszti, és így tényleg minden ujitás és haladás mint ok és okozmány ismét csak ujitás és haladásra vezérel. — A nemzetek ipari üzlete és ipari működései nem irányulnak egyedül arra, hogy anyagi szükségseink fődöztessenek, mert célzatai és feladatai sokkal nemesbek és fensőbbek, a mennyiben a szellemi, a műveltségi és kulturai érdekek előmozdítása és biztosítása is legtöbbször csak ezeknek az ipari tényezőknek alapján eszközölhető. A technika és forgalom e szerint valódi gyakorlati szellemi és erkölcsi erőinkre nézve is; s alig fogja valaki kétségbe vonhatni azt, hogy minden új üzlet s termelés módnak föltalálása nem csak a fogyasztóra vonatkozólag bir hatással és értékkel, a mennyiben jobb terméket olcsóbb áron tesz megszerezhetővé, hanem annyiban az összeségre és a műveltségi haladásra nézve is, a mennyiben az emberi tevékenység működését támogatja, új keresetforrásoknak megnyílására alkalmakat teremt, s az összes nemzeti szellem- és testerőket új és gyümölcsöző mozgásba és surlódásba helyezi.

A mi különösen a kereskedőt illeti, erre nézve az ipartárlat a legbecsesb ismeretforrás, a melyből a konkrét termékgeographiát meritheti, s így új keletpiacok és bevásárlási gyűpontok ismeretére juthat. Egy nagy stílusban foganatosított világipartárlat a legegyszerűbb s legbiztosb mód arra, hogy a különböző forgalmi és kereskedési gyűpontok és körök egymással kapcsolatba hozattathassanak, egymás méltányolására tüzetes megismerésére vezettethetnek, s ez által egyszersmind a kölcsönös bizalom s önérzet megszilárdíthatatik, a legjótékonyabb s legtermékenyebb verseny fölébresztetik, az azelőtt

megoszlott vagy elszigetelt kereskedési körök helyesb összefüggésbe s egyensúlyba hozatnak, s az egész civilizált emberiség forgalmi és gazdasági tekintetben egy nagy s szorosán összefüggő egészsze alakulásában hathatósan támogattatik.

Ép így vagyunk a mezőgazdával, a technikkussal, a művészszel, és magával az elmélet emberével, a tudóssal, a kiknek mindegyike a különösen szakába vágó termelvények áttekinthetése, a történet haladási mozzanatoknak egy nagy öszletes képbeni közvetlen szemlélhetése, az új felfödözések és találmányok minden iránybani értékesítésének tüzetes figyelembevehetése folytán: izlésének, tapasztalatainak, tanulmányainak és törekvéseinek új meg új iránybani kifejlesztésére, illetőleg tökélyesbitése és nemesítésére alkalmat talál; új példányokat és mintákat tanul megismerni; s egész sommájával az élettörvények szabályok és elveknek ismerkedik meg, melyek által az iparélet vagy a tudomány legkülönbözőbb irányokbani továbbfejlesztését és magasabb tökélypolcraemelését eszközölheti.

Ki vonhatná például kétségbe, mily nagy mérvben hat termékenyítőleg és buzditólag ilyszerű látomány, mely a tudomáynak ezer meg ezer párvonalt, nem sejtett s most fokozott hatással első pillanatra szembeszökő észleletekre alkalmakat nyújt! Mely oly gazdag anyagot nyújt a tudósnak és a gyakorlatembernek, az iparosnak és technikusnak, mely anyag tapasztalatainak országát mesés mérvben terjesztene termékenyíteni képes! Nem le-e itt a műbölcsele ép úgy mint a műveltségtörténész, a nemzetgazda ép úgy mint a természettudós soha vissza nemforduló s soha eléggé meg nem becsülhető alkalmat: tanulmányait bőviteni, nézeteit kiképezni, ítéletét élesiteni, hiedelmeit megigazítani, a föld és égallj, erkölcsök és nemzetjellel, törvények és politikai intézmények befolyását a nemzeti ipar és nemesítő foglalkozáságakra felismerni, méltányolni; az emberiségnek egyálta-

lában, s az egyes népeknek különösen szellemi és anyagi culturállapotát, s annak fejlődésmenetét tüzetesen megérteni; a különböző népi műveltségfokokat és stádiumokat maguk saját szerűségei, jellemvonásai szerint megismerni; a világhisztória nagyszerű processusába mélyebb pillantást vetni; nagyban és kicsiben egyaránt a mechanikai és technikai ügyfolyamok természetét, a kézmű- és gyáripar, nagy- és kisproductió, kölcsönhatását és eredményeit óriási átnézetalapon megbírálni; a szükséges javítás és üzlethataladás föltételeit, eszközeit és irányait tüzetesen fontolóra venni?!

Szölljunk-e végre még különösen a státusférfiuról és törvényhozóról!? a ki az ipartárlaton elébe állított ezer meg ezer hódítmányaival és haladási mozzanataival a népek anyagi életének ismerkedvén meg, azon meggyőződésre vezetettetik, hogy az ekként nyilatkozó óriási embererők, ész-, és szellemtehetségek illő érvényesülése: az állami erők és rendszabályok több iránybani megújítását, az egyéni, a társalmi és a gazdasági élet több intézményeinek új alapok és elvekre fektetését követeli; hogy ennyi új és megváltozott tényezők és elemek magában a státusorganismusban is illő méltánylásra és figyelembevételre tarthatnak igényt; s hogy, mint egyáltalában úgy e téren is, csak azon államok alkotmányai és törvényei fognak igazán czélszerűek és áldásosak lenni, melyek a gyakorlati népélet tüzetes tekintetbevételéből, szükségseinek, erőinek, iránylatainak méltányolásából indulnak ki, s különösen az anyagi érdekeknek is elismerik nyomatékosságát oly mértékben, a mint az azoknak hatása és befolyásánál fogva az összes nemzeti és állami életre, tényleg elismerendő, és korunk minden műveltebb státusában az egésznek javára és boldogságára folytonosan szem előtt tartandó.

A nemzetközi ipartárlatok tehát, mint legujabban a híres francia státusgezda és államférfiu Michel

Chevalier igen találóan megjegyzi: a legegyszerűbb s legbiztosb közeget képezik, a különböző népek, égtájak, és országok productió-erejét, anyagi és politikai hatalomállását, műveltségpolczát, és polgárosultsági fokát megítélni; korunk anyagi és kulturai fensőbbiségét minden eddigi századok és világkorok felett felfogni; a nagy forgalmi és ipari világ-egész nagyban mozgását, összefüggését fölismerni.

De még mindezekkel sincs kimerítve az ipartárlatok óriási hordereje és jelentősége. Félreismerhetlen mindenek felett ugyanis azon jelenség, hogy a világtárlatok szoros összefüggésben fejlődvén ki a szabad ipar s szabad forgalom utáni törekvésekkel, és az ezeket nagyszerű mértékben támogató s már is mesés terjedelmű közlekedési és szállítási eszközökkel: tényleg egy lényeges momentumát és emeltyűjét képezik azon nagy világ-gazdasági processusnak, mely ép korunkban, szemünk előtt folyván le, oda czéloz: hogy az emberiségből egy legalább ipari és kereskedelmi tekintetben nagy, összetartó egészet képezzen, s a polgárosult nemzetek egyetemes körét, egy közös érdekek törekvések és feladványok alapján alakulandó óriási háztartásba összefoglalja. — Egy további soha nem eléggé méltánylott előnyét és fényoldalát a világtárlatoknak a személyes érintkezések lehetségesítése és könnyítése, meg az ebből folyó megmérhetetlen szellemi és anyagi hasznok megvalósításában kell keresnünk. E tekintetben az iparkiallítás hason jellemmel és feladattal bír, mint a tudósokra nézve a szinte legujabb időben szokásossá vált tudományos gyűlödelmek; melyekhez még annyiban is igen hasonlitanak, mennyiben az igazi gyümölcsök, a valódi hatás és az eredmény nem közvetlenül s mintegy kézzelfoghatólag lépnek szemünk elé, hanem csak az idők folyamában, midőn a vétt s adott benyomások, az elvetett magok, a tapasztalások és észleletek, mintegy megérve, tényleges alakot öltve és a fejlődési ügyfolyamon keresztül menve, külső

tényekké váltak, s az élet ezer meg ezer alaku viszonyaira termékenyítőleg és teremtőleg kihatni megkezdtek.

Végre igenis találóan utalt egy kitünő nemzetgazdászati író legujabban arra, hogy a világipartárlatok korunk művelődési mozgalmaiban a század egyik specifikus ünnepformáját képezik, tanubizonyosságaul annak, hogy ép korunk volt az, mely az anyagi munkát, mint egyik alapját és közegét a haladó embernek szellemi és morális emelkedésének is becsülni és méltányolni kezdette, s hogy az ipar jelenleg már teljesen elismert joggal foglalja el helyét azon tényezők sorában, a melyek nemünk szellemi és anyagi jóléte és boldogsága alapföltételeit képezik. — Lehetlen végre szem elől téveszteni azt, hogy egy időről időre fogantatosított s a nemzet szeméi elébe állított ipartárlatnak hatása a népre nézve ép oly képző és fejlesztő mint fölemelő eredményeket szül; az idők folytában tett hódítmányok és haladások leghűbb kifejezése és nyilatkozata; s hogy mi sem képes határozottabban és oly meggyőzőleg azon megismerést költeni az iparos és termelő osztályokban, hogy az üzlet és a technikai productió napjainkban mindinkább figyelembevételére az elméleti és tudományi vívmányoknak utaltatik; s hogy a pusztá routine és a praxis ez irányban is már elégtelen s meg nem felelő. — Az ipartárlatok egyik tagadhatlan fényoldala még az: hogy szorgalom, munkásság, becsületesség és értelmiség e téren is mindég diadalmas marad; hogy az ipar és az üzletvilág magát mint egy nagy összetartozó egész kezdi érezni; s hogy ez ipartárlatok által magára az államhatalomra is jótékony s maradandó erkölcsi befolyás gyakoroltatik, a mennyiben az erőérzület és nemes öntudalom fokoztatik, az értelmi és szakbeli továbbképződés ezer meg ezer kútfoi megnyílnak, s nép és kormány önerőinek és képességeinek tüzetes megítélhetése és méltánylatára alkalmas eszközök birtokába helyeztetik.

Valóban igaza vagyon a szellemdús német nemzetgazdának és állambölcselőnek Schäßlennek, midőn azt mondja: „Die Ausstellungen sind ein machtvolles Werkzeug der Beförderung, und Verallgemeinerung des technischen und ökonomischen Fortschritts, und der geistigen Verknüpfung der Völker, dabei aber auch eine spezifische Festesform eines Zeitalters, welches die materielle Arbeit als Mittel des sittlichpolitischen Zweckes geädelt hat, und welches die Lösung der ökonomischen Menschenaufgabe immer mehr in einem wirthschaftlichen Gesamtorganismus anstrebt; — meg az első világipartárlat nagylelkű rendezőjének Albert herczegnek, midőn az 1851-ki nemzetközi kiállítás megnyitásakor e szellemdús nyilatkozatot tevė: „The products of all quarters of the globe are placed at our disposal. Man is approaching a more complete fulfilment of that great and sacred mission, which he has to perform in this world. His reason being created after the image of God! he has to use it to discover the laws by which the Almighty making these laws his standard of action, to conquer nature to his use, — himself a divine instrument! — I confidently hope, that the first impression which the view of this vast collection will produce upon the spectator, will be that of deep thankfulness to the Almighty for the blessings which he has bestowed upon us already here below, and the second, the conviction, that they can only be realized in proportion to the help which we are prepared to render each other, therefore, by peace, love, and ready assistance, not only between individuals, but between the nations of the Earth!“

Nem kell egyébiránt azt hinnünk mintha az ipartárlatoknak ennyi előnyeik és fényoldalaik mellett bizonyos hátrányaik és arnyékoldalaik is nem volnának. — Vessünk tehát ezekre is egy futólagos pillantást, hogy hamis következtetések vagy félszeg felfogásra ne jussunk. Mindenekelőtt kétségbevonhatatlan ugyanis az, hogy az ipartárlatok némelykor a nemzeti

hiúságnak és feltűnésvágyinak még nagyobb mértékben fokozására szolgálnak, s különösen sok egyébként productiv módon alkalmazhatott erő vagy tényező tévutra jut, vagy gyümölcstelen módon használtatik fel. Az ipartárlatokon az ipar rendesen ünnepies köntösben, külsőségekre legfőbb nyomatékot helyező formában jelentkezik, a mely által sokszor a belső tartalom és soliditás veszendőbe megy vagy legalább illő méltányolásra nem talál. — Az ipartárlatok ellen nem egészen alaptalanul azon vád is emeltetett, hogy a nemzeti productio és iparélet kimerítő s teljes képét mégsem nyújtják, s így a veszély nem csekély, hogy sok termelési ágak, a melyek tán az ország legnagyobb figyelmét, a kormány támogatását, s általános becsültetést érdemelnek, nem eléggé méltányoltatnak, s más kevesbbé fontos és szükséges termelési szakok mellett háttérbe szorítatnak vagy végkép elnyomatnak. — Az ipartárlatok egyik árnyoldala az, hogy jelentékenyebb ujdonságok, melyek titokbantartás által még jó ideig nyereséget szereznek, a kiállítási asztalra nem jutnak; ellenben sok dőbdáb kicsinyiség, luxusjóság, ritkaság, szépen kipiperézve és feldiszítve nyegle önhiszékenységgel ott kitérítetik, és így az ipari érdekek nagy kárára az iparélet vasárnapi physiognomiájában tüntetik fel, üres decorativ jellemet ölt, a helyett hogy hétköznapi de gyakorlati s valódi színében és alakjában állítatnék a nagy közönség elé stb.

Mindezen vádak illetőleg árnyoldalak kétségbe alig vonhatók. De csak is bizonyos pontig, mert azon túl igaztalanokká válnánk, ha egy ily nagyszerű tüneménye felett századunknak, könnyedén pálczát törnénk. Az árnyoldalak megvannak, az igaz, de tagadhatatlan az is, hogy ez árnyoldalak nagy része nem szükséges és lényeges eleme az ipartárlatoknak, s hogy czélszerű kivétel és rendezésnél jobbra mellőzhetők és elistávo-lithatók. E mellett az előnyök és fényoldalak oly nagyok, oly határozók, hogy amazok számba sem vehe-

tők, s az előnyök által minden hátrány és árnyoldal százsorososan, ezerszeresen fölméretik. Tekintetbe kell venni végre ez irányban azt, hogy az ipartárlatoknak mindekkoráig csak mintegy bölcsőkorában élünk, a hol tapasztalatainknak és ügyismeretünknek köre még fellette szűk és korlátolt, s hogy mint mindenben úgy e tárgyban is még folytonos haladás és javításnak kell elébe törekednünk, ha a nagy és termékeny eszmét céljához illően mindég tökélyetesb és tökélyetesb alakban megvalósítani, életbe léptetni akarjuk.

Kitetszik mindezekből az, hogy az ipartárlatoknak s különösen a világipartárlatoknak, mint a forgalmi és üzleti világ egyesítése tökélyesbitése egyik főtenyezőjének, a népek és országok békés közlekedését s anyagi s szellemi érintkezését hathatósan előmozdító intézménynek, az ipari közhaladás és gazdasági világművelődés óriási horderejű rugóinak: fontossága és jelentősége napjainkban már kétségbevonhatlan, s oly jelenség melynek áldásos eredményeit és hatását már eddig is félreismerni lehetlen. Bármily irányban fejlődjenek is az államok politikai és nemzetközi viszonyai, a világtárlatok ezentúl a polgárosult emberiség valódi béke- és szövetségi ünnepei lesznek mindenkor; s ha van valami, a mi a hisztória legborzasztóbb culturromboló tüneményét: a háborúkat s azok véstetjes csapásait elháríthatja, a népek anyagi és értelmi előhaladását és tökélyesbedését előmozdíthatja, s a kölcsönös becsülés méltányosság igazságosság eszméjének és elvének az international viszonyokban elismertetést és érvényt szerzhet: az bizonyára sok irányban a világtárlat-ügy is leend, melynél szerencsésebb, nemesítőbb hatású, és igazán szellemileg és politikailag, civilisálóbb intézményt, századunk gazdasági és anyagi culturmozgalma eddig elő nem hozott.

Nem leszen mindezek után már most nehéz az ipartárlatoknak s különösen a világkiállításoknak fontosságát és jelentőségét ránk Magyarokra nézve is tüzetesen

kimutatni. — A kor melyben élünk, s melynek gyermekei vagyunk, a haladás, az ujítás, az előretörésvés kora; s valamint egyeseknek, ha az egészben magukat fentartani s érvényesíteni akarják, úgy egész népeknek és nemzeteknek is, ha lételőket biztosítani, becülettel fennállani, s ön szellemi és anyagi jóllétök alapjait megvetni akarják: mulhatlan kötelme és hivatása oda irányul, a viszonyok színvonalára emelkedni, — az észszerű javítás, és haladás eszméinek és céljainak figyelembevételével által, munka, ipar, szorgalom s ernyedetlen erőfeszítéssel önkiművelésokről és kiképzésokről gondoskodni. Nekünk Magyaroknak pedig kitűnőleg kettős feladatunk van ez irányban. Egy felől ugyanis pótolni és helyreütni azt, a mit századok óta elmulasztottunk vagy kedvezőtlen viszonyok, s nem tőlünk függött körülmények közepette elmulasztani kényszerültünk; — másfelől megtetni és felhasználni mindent, a mi bennünket, mint fiatal életerővel ellátott, a természet-től gazdag adományokkal halmazott, s kitűnő tehetségekkel földiszított nemzetet: valódi műveltségi népé váltóztathat, vagyis az ujkori népek körében fajunknak azon helyt biztosíthatja, a melyre fényes bisztóriai múltunk, geographiai világhelyzetünk, jeles államalkotmányi szerkezetünk, s ronlatlan nemzeti jellemünk és erkölcsainknél fogva, teljesen jogosult igényünk vagyon. Ezt azonban csak úgy és akkor érhetjük el, ha hazánk anyagi és közgazdászati felvirágoztatása minden rugóit és föltételeit kifejtjük; a nálunk oly soká elég sajnosan parlagon hevert ipari és üzleti tért egész erővel és kitarással művelni kezdjük; a hazai földben és nemzetünk geniusában rejlő valamennyi anyagi szellemi és erkölcsi tehetségeket, erőket, kincseket törhetlen fáradság és munkásság által hasznosítani, tökélyesbiteni, a tudomány és technika nagy vivmányait javunkra fordítani sietünk, tisztelt erős kormány nyal vállvetve minden nagy és nemes ügy biztosításában közreműködünk, törvényhozásunkat és törvénykezé-

sünket a nagy műveltségi államokéval nagyobb összehanyzásba hozni iparkodunk, és mindazon kínálkozó alkalmakat, a melyeket a nálunk hasonlíthatlanul magasb ipari és műveltségi polczon álló népek, tapasztalásaink és ismereteink terjesztésére és bővítésére nézve, nyujtanak, erélylyel és öntudatosan felhasználjuk, előnyünk és önépülésünk előmozdítására megragadjuk.

Egy ily fényesen kínálkozó alkalom nyujtaték nekünk, tanulásra okulásra utalt magyaroknak, a legközelebbi londoni világipartárlaton is. Fényes alkalom ránk nézve részint azért, hogy megmutathattuk a minket mindekkoráig fájdalom! nagyon is kevésbé ismerő és méltányló külföldnek, hogy mi sem állunk már az ipari civilizatio legalsó fokán, s hogy Magyarország is már napról napra inkább emelkedik oly műveltségi polczra, a hol a büszke europai cultur-népekkel egyenjogúbb helyzetet foglaland el; részint azért, hogy megtanuljuk jobban ez irányban is ismerni önmagunkat, megtanuljunk más magasfejllettségű nemzetekkel szemközt lemondani önámító hiúságunk, fennhéjázó negédségünkről, mely egyfelől nemritkán igaztalanokká tesz bennünket mások iránt, másfelől megvakít, s visszatartóztat bennünket azon óriási szellemvívmányok illő méltányolása s elismerésétől, mely minden haladásunknak és előmenetelünknek első föltétele.

A londoni világipartárlat ránk nézve ép úgy mint minden fiatal s fejledező népre nézve, még mindekkoráig túlnyomólag tanulmány- s tapasztalati forrás és gyakorlatkör volt, a melyen az illő készséggel és ihlettséggel eljáró szakember, iparos, és gazda, gépész és technikus, kereskedő és tudós: ismereteinek országát óriási mértékben gazdagítani, a nyugati culturállamokat bámulatos haladásukban és ipari nagyságukban méltányolni, ezer meg ezer észleleteket tenni, termékenyítő benyomásokat venni, összeköttetéseket és viszonylatokat megalapítani, az új eszmék és irányok egész világával megbarátkozni: alkalmat talált. A mi szerepünk egyelő-

re tehát inkább negativ azaz szenvedőleges, míg a nagy vezérnépeké positiv vagyis tétleges és alkotó; a mennyiben mi inkább a tanulás, a vizsgálódás, a gyűjtés és szemléletre, amazok pedig a tanítás, az oktatás, a kalauzolásra hivatvák. Mindez azonban korántsem ok arra, hogy elcsüggedjünk vagy tétlenségben onnan elforduljunk. Mint az egyeseknek úgy egész nemzeteknek is megvan tanulási, iskolázási kora; ezen mindegyike az ott fénylett népeknek is keresztülment, míg mai nagyságpolczára emelkedhetett; — hogy pedig mi is egykor e polczra feljuthassunk, s tanítványokból tanítókká, iskolás népből mesternéppé váljunk: az igen nagy részben attól függ, mily mértékben leszünk készek és képesek a tanulás időszakát erélyesen felhasználni; a többi előttünk haladó népek vívmányait magunkévá tenni; a bennünk rejlő erőket és képességeket minden oldalulag kifejleszteni és értékesíteni; meg azon termékenyítő eszméket igazán gyümölcsözőleg magunkban megérlelni, a melyeket a szemügyrevett népek figyelmes tanulmányozása és méltányolása mibennünk támasztott. *)

*) Jelentésttevő erről már Érkövy: „Gazdasági Füzetek“ cz. válatának 2-ik füzetében érkezett. Sok idevágó szellemű megjegyzés található egyébiránt még M. Chevalier „L'industrie moderne“ cz. legújabbban megjelent s Csengery: „Budapesti Szemléjében“ (17-ik kötet) is közlött dolgozatában.

II.

Az 1862-ik londoni Világtárlat különösen.

A.)

Általában.

Midőn jelentésttevő az 1862-ki nemzetközi ipartárlat ismertetésébe ereszkedik, szükségtelennek tartja különösen kiemelni azt, hogy ez ismertetés: kimerítő, vagyis a londoni óriás-kiállítási épületben mesés tömegekben felhalmozott iparkészítmények, műre-
mekek, nyers- és átalakítási anyagok, gépek és készülékek minden irányban teljes rajzát vagy átnézetét nyújtó: nem akar lenni, s nem is lehet, mert ilyenmü munkálat csak számos szakembernek, s a tárlat tanulmányozásával hónapokig foglalkozott többrendbeli iparos, művész, tudós stb.-nek közremunkálása alapján lenne foganatosítható; úgy hogy valóban igazolt egy jeles kiállítási tagnak tett e nyilatkozata: the task of describing the Exhibition seems to grow under the hand of the labourer. In exact proportion as his own acquaintance whith it increases, the sense of his inexhaustibility also deepens upon him. The exhibition will never be described. In its fulness, in its magnificent variety, and abundance, it is removed from the category of ordinary shows, which may be lightly glanced at and as easely portrayed. No man, howerer great and varied may be his acquirements,

can be adequate to such a task as that stb; - a miért is alólírottnak feladata lényegileg oda irányulhat csak: a világtárlat kiállítmányainak legjelentéke nyebb, életet és tudományt kiválólag érdeklő momentumait átnézetszerűleg feltüntetni, jelesen tehát a legfigyelemre méltóbb, s a kor és iparhaladás legjellemzőbb műremekeit és tanupéldáit valamint a reánk s hazai iparunkra nézve érdeklő termékeket és tárgyakat sommás egybefoglalásban, méltányolni.

* * *

Ha van földünk kerekégén város, mely egy nagy stilben rendezendő nemzetközi ipar- és műtárlatnak a legalkalmasb szín- és gyűllhelyül szolgálhat, az bizonyára Anglia óriási fővárosa, az emberiség egyetemmes ipari-kereskedési mozgalmának fő- és középpontja, a világ legtávolabb népei és országai üzletforgalmának összeköttetési ütere, az európai, ásiái és amerikai pénz-üzlet, hitel, bank- és iparéletnek tulajdonképeni metropolja: London! London, mely mindezekon kül szerencsés geographiai fekvése, a két művelt világrésznek ugyszóllván központjábani helyzete, tengerrel kapcsolata, mesés terjedelmü hajózáti és közlekedés-közegi érintkezései, meg a legelevenebb politikai sürgelmet kebelébenzáró országos jelleme s szerkezeténél fogva, valóban hivatva látszik lenni azon nagyszerü feladat megoldására, a mely feladatot most már kétszer, s mindkét izben oly bámulatos mérvben, és oly fényes eredménynyel tűzte magának elébe.

Az első vagyis az 1851-ik évi londoni világtárlatot illetőleg kétséget nem szenved jelesen az, hogy az említett esztendő az európai és amerikai iparfejlődés történetében örökké mint korszakot alkotó fog tekintheteni, s hogy alig van napjaink nagyszerü s gazdagváltozatosságú culturmozgalmi tüneményei közt csak egy is, a mely nagyobb joggal az ó és új közgaz-

daság és iparélet valódi válpontjának volna nevezhető. — De a mi különösen döntő nyomatéku vala ez első világkiállításból levont eredményeknek tekintetében, az, azon tényben öszpontosul, hogy daczára Frankhon szerencsés versenyzésének (sőt kétségbe nem vonható fensőbbségének finomabb izlési és fénytüzelmi tárgyakra nézve), Belgium, Németország, s több más nemzet bámulatos iparfejlettségének egyes irányokban és munka ágakban: nagyban és egészben tekintve, a kor iparculturájának élén mégis Anglia jelentkezett, és pedig nem csak productiójának általános jelessége, tökélye, hanem kitünőleg mesés-mérvü tömegszerűségénél s az innen természetszerűleg folyományozó olcsósága és jutányosságánál fogva is. — Nem lehet ezek szerint kétségbevonni e hatalmas álladalom azon jogát sem, mely szerint az ipar s világproductio ezen terén, az az a világkiállítások szervezése körül is, a példaadás, az ébresztés, és kezdeményezés szerepét vindikálja magának!

Ez öntudalomban és hivatottsági érzetben fogott 11 évi haladás és küzdelmek után a mult évben is a britt nemzet a második londoni illetőleg a harmadik világ-ipartárlat szervezéséhez; tizenegyévi időszak lefolyása után, a mely technikai és mechanikai, tudományi és művészeti hódítmányok s haladási mozzanatokban ugyan gazdagnak, de a világipar üzleti fejlődésének tekintetében nem ép a legkedvezőbbnek nevezhető, jelesül, a mennyiben ez időköz véres hadjáratok, nehéz hitel- és forgalom-krizisek, politikai rázkódtatások, járványok, s rosztermésű évek lankasztó befolyását érezteté a gazdasági s ipari üzletvilággal. — Mindez azonban a vállalkozó szellemü s merész kezdeményezési jellemmel bíró britteket az óriási vállalat újlagos, s még az 1851. kinél is sokkal nagyobb mérvbeni kivitelétől visszariasztani nem birta, s nemzet és kormány, tudomány és technika vállvetve s szilárd akarrattal működött közre, hogy a nagy eszmét minél előbb

s minél teljesb mértékben testté változtassa, Anglia krétaszigetét ujolag a világ valamennyi műremekei s kincsei gyűhelyévé, az ezerekre és ezerekre menő szakemberek, tudósok, iparosok, elláthatlan vándor-csoportjainak iránypontjává, a modern industrialismusnak lelkesültséggel és buzgó tud- és ismevágygyal milliók meg milliók által látogatott mekkájává alakítsa.

A vállalathoz megkivántatott közegek és pénzerők rövid idő alatt aláírási uton fődöztetvén, a munkálatok azonnal megkezdettek, s daczára azon egész Angliát mélyen sujtó gyász-eseménynek, mely a vállalat mozgató szellemének s fejedelmi védnökének Albert herczegnek halála által következett be, — oly sikerrel folytatattak, hogy az óriási kiállítási épület, mely közel 1 millió négyszöglábnyi térséget foglalt el (belső elrendezés, czélszerűség, és szépség tekintetében azonban az 1851-ki krystalpalotával, mely most Sydenhamban egy állandó világipartárlatot foglal magában, távolról sem vetekedhetik) Bromptonban, a híres Hyde-park tőszomszédságában, Fowke kapitány tervezete alapján (Kelk, Lucas testvérek, meg Crace vállalkozók által) April hóban bevégeztetett, az azalatt a földkerekség minden vidékeiről és országaiból, bámulatos tömegekben bejelentett s megérkezett kiállitmányok befogadására alkalmatossá tétetett, s Május 1-én 1862. egész ünnepélylyel a nagy közönség számára megis nyitattott.

Ez előzmények után áttérhetek a kiállitmányok felsorolására, és jelesül, mindenekeelőtt azoknak a rendező bizottság általi osztályzatára. Valamint az 1851-ki londoni és az 1855-ki párisi kiállításon ugy a jelenlegin is, a kiállítandó tárgyak könnyebb átnézhetése és rendezhetése tekintetéből: bizonyos osztályzat, vagyis a begyűlt termelvények, iparművek, s készitmények természetének meg tulajdonságainak megfelelő s a tudomány meg technika elveiből kiinduló rendszorozat fogadtatott el. Megtartatván ugyanis

lényegileg az 1851-ki évben még Albert hercegtől felállított osztályzat (eltérőleg az 1855-ki párisi kiállítási osztályzástól, hol 8 fő-szak vétetett alapul), a kiállítandó tárgyak mindenekelőtt négy fő sectióra vagy osztályra, azután pedig minden egyes sectio több alsectiók, vagy szakaszokra osztatott; jelesül az Első főosztályba: a Nyers-termények; a Másodikba: a Gépek; a Harmadikba: a Műipari készítmények; a Negyedikbe pedig a Művészeti remekék helyzetetvén.

Tekintve ezen főosztályokat különösen, mindegyikébe a körébe eső hasontermészetű jószágok a következőkép valának be-illesztve.

A.) Az első főosztályban négy alosztály létezett, és ugyan

a.) az első osztályban: a bányászati, a metallurgiai, és ásványtermékek;

b.) a második osztályban: vegyészeti anyagok és termelvények, meg gyógyszerészi tárgyak;

c.) a harmadikban táplálatszerek és tápanyagok, ide értetődvén a különböző bor-nemek, és dohányfajok;

d.) a negyedikben végül a műiparban feldolgazandó állati és növény-országi ősanyagok, nyerstermékek.

B.) A második főosztályban vagyis a Gépeket tartalmazóban, következő 13 alosztálylyal találkozunk:

a.) az elsőben, vagyis az egész sorozatban: 5-ikben: vaspályai mozdonygépek, — kocsik, és készülékekkel;

b.) a másodikban (illetőleg 6-ikban) egyéb iparművekkél;

c.) a harmadikban (illetőleg 7-ikben) műipari gépek és munkaszerekkel;

d.) a negyedikben (illetőleg 8-ikban) a gépekkel egyáltalában;

e.) az ötödikben (illetőleg 9-ikben) mezőgazdasági gépekkel és eszközökkel;

f.) a hatodikban (illetőleg 10-ikben) polgári mérnökség s építészeti készülétek és találmányokkal;

g.) a hetedikben (illetőleg 11-ikben) katonai mérnökségi s felfegyverzési tárgyakkal, s fegyverekkel;

h.) a nyolczadikban (illetőleg 12-ikben) hajóépítészeti s hajózáti eszközökkel;

i.) a kilencedikben (illetőleg 13-ikban) philosophiai készülékek, s azok használatán alapuló ügyfolyamok eredményeit feltüntető tárgyakkal;

k.) a tizedik (illetőleg 14-ikben) fényképészeti eszközök, és fényképekkel;

l.) a tizenegyedik (illetőleg 15-ikben) órákkal s óra-műeszközökkel;

m.) a tizenkettedikben (illetőleg 16-ikban) zeneszerekkel; végül

n.) a tizenharmadikban (illetőleg 17-ikben) sebész-műtői eszközökkel és azok alkalmazását mutató tárgyakkal.

C.) A harmadik főosztály, mely a müipari készítményekből áll, legtöbb alosztályt, vagyis 19-et számított, jelesül az általános sorozatban a 18—36-ik terjedőket. És ugyan

- a.) Pamutkészítményeket;
- b.) Len és kender;
- c.) Selyem és bársony-;
- d.) Gyapju készítményeket;
- e.) Szőnyegeket;
- f.) Takács- és szövetszövetmunkákat, festett s nyomtatott iparcikketeket;
- g.) Kárpitokat, csipkéket, rojtokat;
- h.) Prém, toll, s szőrmunkákat;
- i.) Bőrgyártmányokat;

- k.) Öltözékeket;
- l.) Papir, könyvkötési, és nyomtatványi műveket;
- m.) Növelési s oktatási szereket;
- n.) Házi eszközöket, papírszönyegeket;
- o.) Vasból készült műveket;
- p.) Kés- és aczél készítményeket;
- q.) Nemes ércműveket, ékszereket;
- r.) Üveggyártmányokat;
- s.) Kőedényeket;
- t.) Egyébb eddig előnemfordult műipari czikkeket.

Ez eddig említett három főosztály képezte a tulajdonképeni ipari részt (industrial department) a kiállításban, — ellentétben a művészettel (Fine-Arts-department), a mely négy osztályra szakadt: t. i. a festészetre, a szobrászatra, műépítészeti, meg rézmetszvényire; együttvéve pedig az egész tárlatnak, mint már említett, negyedik sec-tiójaként jelentkezett.

A mi a kiállítási tért, s ennek a különböző népek és országok szerinti megoszlását illeti: az egész helyszín két főrészsre osztatott, a melynek egyikét az angolok és gyarmataik foglalták el, a másik pedig az idegeneknek adatott rendelkezésére. A berendezés magukra az egyes népek és országokra bízott, a melyek azután e tekintetben izlésük és szükségük szerint jártak el; az eredményre nézve annyi kétségtelen lévén, hogy mint 1851 és 1855-ben úgy most is a Francziák voltak azok, a kik kiállítási terüknek izletes elrendezése, gazdag pompávali feldiszi-tése, és tetszetőssé-tétele tekintetében valamennyi népek közt első helyen állottak, utánok pedig azonnal Ausztria, mint a mely a berendezést kiválólag ügyes kezekre, szakavatott s nemes izlésű egyéniségekre bízta, következett, illetőleg vivott ki magának általános elismertetést.

A kiállító nemzeteket és a kiállítóknak szám arányát illetőleg, erre vonatkozólag a legújabb világipartárlat a következő viszonyokat tanúsítja. A kiállításon majdnem valamennyi (csak némileg is) polgárosult ország kisebb nagyobb számú kiállítmányokkal jelent meg, úgy annyira hogy a kiállítók száma daczára annak hogy 3000-nél több (részint technikai okok részint helyszűke miatt) visszautasított, 23600-ra rugott, tehát többre mint az első londoni s a newyorki vagy a párisi kiállításon. E nagyszámu kiállítók közt Anglia maga 5000, s Anglia gyarmatai 2000-el, tehát a britt birodalom maga közel egy harmaddal való képviselve, míg a többi álladalmak közül: Frankhon 3600, a német vámszövetség 3136, Italia 2070, Ausztria 1500, Belgium 863, Spanyolország 1133, Portugallia 1129, Oroszország 659, Hollandia 387, Schweitz 608, Svédhon és Norvégia 827, Dánia 299, Brazília 230, Peru 38, China 25. stb. kiállító által képviseltetett, — eltekintve attól, hogy több álladalmak (mint például az Éjszakamerikai unio) belmozgalmaik miatt, mások a rendküli nagy távolságnál fogva, ismét mások biztos közlekedési eszközök hiánya miatt, nem jelenhettek meg oly számaránynyal a mint az tőlök egyébként kitelhetett volna.

Tekintve azonban különösen a minket közvetlenül érdeklő Ausztriai birodalmat és ebben hazánkat Magyarországot, azt találjuk, hogy a fentérintett 1500 kiállítót magában foglaló számhoz az alsó ausztriai illetőleg bécsi iparkamra-kerület maga 495, a prágai 126, a reichenbergi 130, a linezi 62, a triesti 36, a brünni 59, a grátzi 38, az innsbrucki 23, a zágrábi 9, az eszéki 3, a pesti magyar országos bizottság pedig (eltekintve egyik jeles hazánkfíának gyűjteményes kiállításától) 199-el járult, a mely utóbbi számból tekintve a három ipari főosztályt: az elsőre vagyis a nyers-

terményekére 122, a másodikra, vagyis a gépekére 24, a harmadikra, vagyis a műiparkészítményekére pedig 53, esett; s így hazánknak tulnyomólag agricol-állami jelleme ez irányban is kétségbevonhatlanul kiderült. *)

B.)

Különösen technikai és közgazdasági tekintetben.

Első Főosztály: Nyerstermények.

Az ősanyagok vagy nyerstermények azon tekintetből helyeztetek az első főosztályba, mivel az egyetemes ipar és productió természetes alapját képezvén, a technikai termelés ügyfolyamában az első és főfő szerepet viselik. Különös fontossággal bírt a kiállításon ezen osztály a szakemberre nézve azért, mivel az utóbb lefolyt két évtized tudományi hódítmányainak, a műtani processus bámulatos mérvbeni tökélyesbedésének, az emberi ész értelem és tőkeerő magas fejlettségfokának, a természettudományok terjedése s általánosulásának meg befolyásának: sehohsem talált hangosabban szóló bizonyosságaira és tanujeleire, mint ép ezen osztály egyik másik szakaszában. De kétszeres jelentőségű vala a nyerstermények szakasza az ausztriai, s jelsül magyar közgazdasági érdekek szempontjából, a mennyiben a birodalom épugy mint hazánk különösen itt vívta ki legfényesb diadalait, ebben az osztályban volt termelő erőinek egész súlyjával képviselve, s itt bírta megmutatni a minket mindekkoráig fájdalom fél-

*) Együtt és összesen véve a Magyar korona valamennyi tartományaiból való kiállítók száma körülbelül 400-ra emelkedett. Elég örvendetes arány, ha az 1851-ki londoni kiállítást (hol a számnak alig egy huszada volt kimutatva) meg fenforgó viszonyainkat vesszük tekintetbe.

vállal lenéző culturnépeknek azt, hogy ipari s nemzetgazdasági tekintetben is van térkör, a melyben a monarchia és különösen Magyarország bármely egyéb országgal a versenyt dicséretesen kiállani képes.

A mi az ősterményekfőosztályában álló egyes alosztályokat illeti, ezek közül

I.) a legelső helyen a bánya-termékek és ásványokkal találkozunk. Ezen osztályban a legkitünőbb helyet Anglia, Belgium, Ausztria és Poroszország foglalta el, míg Svédhon, Frankhon, Oroszország, Italia a második, a többi álladalmak pedig a harmadik sorban jelentkeztek. — A kiállitmányok között, melyek a tudós és a technikus figyelmét leginkább magukra vonták, kiválólag a következők érdemelmek említést:

a.) Angliának gyönyörű palakövei, melyek a gépek használata folytán igen tökélyetes módon fejtetnek, s dolgoztatnak ki; Cornwalli gránitja, derbyshirei márványa, óriási vashámorainak termelvényei, jeles aczélja, meg ez anyagokbólí változatos készitményei, (p. o. a pánczelos hajókra való s 10—12 c. m. széles lemezek, a kolossal harangok stb.) 80 millio tonnára (vagyis 16—17 száz millió mázsányira) menő évi kőszén-termelvényének jeles minőségü minta gyűjteményei, scótiái s walesi ugyn. channel-coalja, kovatsa, kigylája kitünő példányai, a Bell testvérektől kiállított aluminium, a Davy által feltalált s most már felette olcsó: natrium, továbbá ólom, jeles réz, meg drágakövei; eltekintve a többrendbeli kitünő geologiai térképek, készülékek, bányákban alkalmazott gépek és munkaszerektől, a melyek általában Britanniának e téreni nagyságát és páratlan tökélyre vitt termelési eljárását hirdetik. *)

*) A britt gyarmattartományok közül ez osztály tekintetében Victoria tüntette ki magát, mely ugyanis egy 46 lábnyi magasságú meg-

b.) Szerencsés vetélytársa Angliának a kis mintakirályság Belgium, melynek bányatermelvényei közt a vas meg kőszén jeles minősége és ügyes előállítatásánál fogva tündöklik, míg ásvány-gazdagsága mintegy 1200 kő- és érczembőli példa-darabok által vala kifejezve, nagy tömegű faszénjéből valamint hidratizált vas-oxidjéből, a Vieille-Montagneféle cinkből s egyéb bányatermékeiből pedig különösen Armand, Delloye, Perard, a Bleybergi társulat, stb. állított ki jeles mintányokat. —

c.) Kitünő állást foglalt el ásványai s különösen kőszén vas és aczél-termelvényeivel Poroszország. Különösen a rajnai Poroszország meg Westphalia volt ugyanis az, a melynek egyesült bányaművelői (Dr. Wedding és von Dechen vezénylete mellett) az ásványok és érczek valóban figyelemreméltó tanupéldáit rakták ki, s vonták magukra a szakértők figyelmét. A számos termelők és kiállítók közt leginkább Krupp Frigyes, a híres Esseni gyárnak tulajdonosa tünt ki, mint a kinek öntött aczél-készítményei, s bámulatos mérvű gépei, jelesen pedig 400 mázsás aczél-rúdja valóban bámulatra méltók. Eltekintve attól, hogy a Franklonban és Angliában tett termelés-technikai haladás, p. o. a híres Bessemerféle javítások is nagyobbrészt már foganatba vannak véve ezen tekintélyes gyárnok műhelyeiben.

d.) Ausztriát illetőleg, ez daczára a nagy távolság és a szállítás ezernyi akadályainak, közvetlenül mint Anglia, Belgium és Poroszország vetélytársa lépett fel a világtárlaton ásvány- és bányaterméki tekintetben. Kiállítmányai között, melyekből csak a legkiválóbbak s nagyrészt érdemjellel is kitüntetettek érinthetők meg, mindenekfelett a következők vonták

aranyozott faalkotvány vagy pyramison azon mesés tömegű aranyértéket iparkodott kimutatni, mely 1851 — 1861 onnan Európába szállítatott, s körülbelül 1040 millió forintnyi sommát képez 17—18 ezer mázsányi súlytal.

magukra a figyelmet: a Halleini, Maros-Ujvári, Mármaros-Szigethi, és Wielitzkai só-telepek és műhelyek kiváló jelességű termelvényei; a (Tiroli) Jenbacheri vashámorigazgatóság által kiállított finomított aczél és aczél-sinek; a (Csehországi) Joachimsthal kir. bányahivatal uran-oxyd — és vanadin savanyos natronja; a Grascitzi rézbányák meg a karinthiai ólom jeles példánytárgyai; a Leobeni iparkamara gyönyörű bányavas- és aczéltermelvényeinek gyűjteménye, Mayr Ferencz (Steyermárkból) öntött-aczél, pléh, vas és kőszén productumai, a Gróf Merán féle gyár vas- és aczélkészítményei, a prágai vasipartársulat nyers- s öntött vastermékei, kőszene, s mészköve, a Selmetsi bányász- s erdészigazgatóság ásvány- s bányaerczei, Herczeg Schwartzenberg hasonnemű kiállitmányai, a szab. államvasutttársaság ásványi-égető olaja; kénsavanya, vas- és rézművei, a Steyer aczélipari társaság kitünő jelességű aczélja, Töppernek gáz-csővei, pléhművei, s szegei; honfiaink közül pedig Gróf Waldstein Ernő bánya és hutatermékei (Aradmegyéből), a felső magyarországi bánya-társulat (Waldbürgerschaft) ásványai és érczei, jelesen kitünő jelességű reze, s fakőérczbőli higanytermelvényei, Riegelnek (Mohátsról) patent-szene, a Salgó-Tarjánai kőszéntársulat kőszéntermékei, főleg pedig Thrór és társának valamint Láczay-Szabó Károlynak (Sárospatakról) legjobb minőségű quarz-malomkövei, mely utóbbiak oly nagy elismerésben részesültek, hogy egyhangulag a legjobb vagyis Laferte-féle francia e nemű kiállitmányokkal nem csak párvonalba hanem még azok fölé is helyeztettek. *) Sajnálattal kell ellenben másfelől megemlíteni azt, hogy hazánk egyéb b ércz-

*) Azt mondja hazánk e jeles termelvényéről egy szakember: Die ungarischen Mühlensteine sind nicht schwammig wie die französischen, sondern von fester Textur, wirken also mehr schneidend als reibend, erhitzen das Getreide weniger, geben weniger Staub und bleiben länger scharf; auch das Mehl, das sie liefern, ist weißer, feiner, glänzender, und nimmt mehr Wasser auf stb.

és ásványkincsei, aranya ezüstje, különemü értékkövei eléggé nem voltak képviselve. — Méltó kitüntetésben részesült végre a bécsi geologiai intézet több rendbeli jeles geologia térképei s gyűjteményei alapján, melyek majdnem páratlanul állottak az egész tárlatban.

A mi a többi országokat illeti, ezek közül még csak Italia és Görögország gyönyörű márványával, Svédhon kitünő jóságú vasával, Frankhon vassa meg malomköveivel, Brazília reze s ólmával, Portugallia (Gyarmatai) jeles rezével, és és malachitjával, Oroszország nagytömegű sibériai termékeivel, graphitjával, Spanyolország s Norvégia értékes ásványaival, és rezével, s az Éjszakamerikai Unió közel ezerre menő ásvány-nemeivel, nemesérceivel, vonta magára a figyelmet.

Tekintve az ez osztályban tapasztalható haladást az utóbbi évtizedben, ez leginkább abban nyilatkozik, hogy a gépek tökélyesedésének, a munkamegosztás mind czélszerűbb foganatosításának, s a szükséglett segéd- és termelési anyagok jobb minőségének folytán: a technikai processus lényegileg megkönnyebbült, eredményesebbé és egyszerűbbé vált, s egyebek közt jelesül az arany-bányászat-, vas- és aczélkészítés és feldolgozás félreismerhetlenül tökélyesbedett. *) Legyen elég e tekintetben utalnom a híres angol szakférfi Bessemer által az aczélkészítésben meghonosított javításra, melynél fogva egyebek közt egy 40 mázsányi vastömeg egynegyed óra alatt aczéllá alakíthatatik át, s így az utóbbi tetemes árcsökkenést szenvedvén sokkal nagyobb mértékben léssen alkalmazhatóvá, mint azt már némely vaspályák eszköz-táiraiban, s jelesül a „Great-Northern“ című angol társulat aczélból készített sineinél is tapasztalhatni; — továbbá a híres francia gyárnoknak Ernest Gouinnak, Pe-

*) Erről M. Laur: La production des métaux précieux en Californie c. munkája (a 33 lapon) bővebben.

tin, Gaudet s egyebeknek különmemű s jeles vas- s gépműveikre, melyek száz meg száz lóerejű gőzgépek segélyével állittatnak elő; a Johnson által kiállított kétmázsányi platina tömegre, melynek egyelőlvastása oly eljárás szerint eszközölteték, melynél a hév-fok oly nagy volt, hogy higsági állapotának tetemes mértékéről kétség nem lehet; végre az ércz kiolvasztásnál meg átalakításnál felfödözött új eljárási módszerre, mely sokkal egyszerűbb s gazdaságosabb.

III.) A második aloszályt képző úgynevezett vegyészeti termelvények oly kiváló jelentőséggel mint az előbbeni osztályba tartozó tárgyak nem bírnak, de gazdag változatosságuk meg az e tekintetben tapasztalható lényeges haladási mozzanatoknál fogva, mégis kitűnő mérvben vonták magukra a figyelmet. — Az egyes országok között e tekintetben ismét Anglia, rendküli bősége és sokoldalúságával tündöklött, s gyógyszerészeti czikkeinek igen tökélyetes sorozata, chemiai szereik, alkaloidjai, parafinjai, a gyapotkelmék festésében és szinezésében tanusított találmányai, (utalok csak a Perkin és fia által kiállított biborfestő anilinre) meg kőszén-kátrányból (Faradaynak, a nagyhirű vegytudósnak feltalálása nyomán) előállított festékei, (melyeknél fogva ez utóbbiak tekintetében magát Anglia Frankhontól meg Hollandiától emancipálta) valamint világhírű illatszer gyártójának Rimmelnek szagos-vizei stb. voltak azok, melyekkel közelismerést vívott ki magának. — Szerencsés vetélytársa sőt sok tekintetben mestere és tanítója egyébiránt Angliának e termelvények tekintetében Franciaország, mely kitűnő módon készített vegyészeti tárgyaival, a Lamy meg Lefebre által kiállított (új találmány) thalium- meg rubidiummal, kőszénből spiritusával, jeles színanyag-termelvényeivel s több egyebekkel jeleskedett; míg másodsorban Belgium, (jeles fehér ólmával, vegysavai- val, ultramarinjával,) a német vámegetlet s je-

lesül P o r o s z o r s z á g (ásvány olajai, parafinja, ultramarinja, s kölni vizével) végül P o r t u g a l l i a meg O l a s z o r s z á g g a l találkoztunk.

Dicséretesen töltötte be azonban ez osztályban is helyét Ausztria, a mely kiállitmányainak sokfélesége s (egyes irányokban, például gyúszerek tekintetében) páratlan tökélyességénél fogva illő méltánylatot vivott ki. Legnevezetesebb érdemjellel is diszitett kiállitmányai a birodalomnak ugyanis B a t k a (Prága) vegyész termékei, Diez (Karinthia) és H e r b e r t fehérólma, E n g e l m a n n (Csehország) Albuminja, s Gummi-surrogatuma, B r e i t e n l o h n e r (Csehország) photogénje és parafinja, az ausztr. chemiai egylet által kiállitott soda, gläubersó, salitromsavany stb. G o s l e t h (Triest) chemiai productumai, N o v á k (Csehország) festék-anyagai, L a m a t s h (bécsi gyógyszerész) és M o l l vegyész anyagai, és készitményei, P o l l á k (Bécs) ismeretes jelességű gyúszerei, N a c k W a g e n m a n n S e y b e l (Bécs) chemiai termékei, P o l l e y (Bécs) köszénkátrány-termékei, P o p p anetharinszájvize, R i c h t e r (Prága) carminja, indigója, L e h r e r ultramarinja, stb. míg hazánkiai közül e szakban W á g n e r D á n i e l gyógyszerészeti, chemiai, s olajtermelvényei, S e y b e l E m i l vaskovandbóli vegy-szerei, S t r o b e n t z testvérek chemiai gyártmányai, K a i s e r szín-anyagai, fénymáza, s keményitője, meg B á n y a i K á r o l y vegyész-szerei arattak dicséretet és elismerést.

A haladás e termelvények tekintetében is (az utóbbi évtizedben) valóban jelentékenynek mondható. Mindenekelőtt tény ugyanis az, hogy mind e szerek és anyagok a legujabb időben tetemesen alábbszálltak áraikban. Igy például az acidum sulfuricum, mely most már nem sulfurral, hanem a sokkal bőségesbben rendelkezésre álló vas-pyrittel készitetik; a kénsavas meg a szénsavas soda, mely az ujonnan feltalált jég-készitő géppel olcsóbban állitható elő; a Pennsylvániában mesés

mennyiségben található petroleum vagy szik'ao'a'-meg a már érintett kőszén-kátrányból (a kőszén-destillatio által a gáz-készítésnél) nyert festék-anyagok, s jelenen az Anilin, a Wöhler és St. Clare-Déville által feltalált és már nagyobb mérvben előállított aluminium, mely rézzel kapcsolva a bronznál is tartósb és erősebb, mindennemű eszközök, készülékekre stb. alkalmazható. s kilogrammjának ára 1000 frankról már 80-ra szállott le; — a fehérolom helyett épületek befestésénél használni kezdett fehérhorgany; másfelől az állattestek s anyagok rothadását, a gabona-megromlását gátló szerek (silo), a tetemesen olcsóbbá vált natrium, mely az aluminium készítésére szolgál; az electricai táviratkozás, mely kivált Froment által Párisban tökélyesített, s kiindulási pontot képez a magnes segélyével rendkívüli gyorsasággal eszközölhető világításra, mely ilykép sokkal olcsóbb lészen, mint a gáz-világítás. stb.

III.) A harmadik alosztályban, mely a tápszereket s élelmi anyagokat kapcsolatban a különböző bornemekkel és a dohánynyal foglalta magában: legelső sorban Francziaország, Ausztria (egyres tekintetekben különösen Magyarország) és Anglia gyarmataival, azután Olaszország, Spanyol-Portugalhon, meg a Német vámegylet jelentkezik. Francziaországot különösen illetőleg, ennek táplálatra szolgáló őstermékei sorában mindenek felett a valóban jeles és szakavatott módon kezelt legkülönneműbb borok, pezsgő, és liqueurek, a legszebb s legváltozatosb gyümölcsnemek, olajok, sajt, szörp, meg czukor tündökölnek, mig másfelül dohányja s némely vidékrőli gabonája szinte elismerésre méltó minőségben jelentkezik. Különös dicséretet érdemelnek az ez államban létező gazdasági egyesületek, melyek bámulatos szorgalommal és szakértelmiséggel az ország valamennyi vidékeinek jellemző termékei és előhozományyaiból a legjelesebb mintagyűjteményeket szerkesztették össze, s hozák a kiál-

litási palotába. — Angliát tekintve, ez európai államrészeiből eredő kiváló jelességű húsételei, serfőzési készítményei, jeles gabonája, sajtnevei, meg komlójával szerepelt, míg másfelől tengerentúli gyarmattartományainak (jelesül Victoriának) gyönyörű tápterményeivel, s mindenkifelett gabonájával vonta magára a figyelmet. — Az angol-austráliai buza jelesül sokkal nagyobb a mienkénél, a magyarországinál, színe fehér-sárgás, de inkább könnyebbfajú s csekélyebb tartalmú, a miért is nem oly tápláló lisztet ad mint a mienk. — A délnyugoti meg déleurópai státusok között ez osztályba tartozó termékekben kiválólag szerepelt Italia, változatos és szép déligyümölcssei, kitűnő borai, rizsje s gabonájával; Spanyol-Portugallországek nemes és tüzteljes boraik, finom gyümölcsök, olajuk, gabnájuk és dohányukkal; Görögország boraival, aprószőllejével, olajával; míg a Keleteurópai országok közül az Oroszbirodalom rendküli szépségű délvidéki gabonát, zabot, tengerit, diókat s különnemű gyümölcsöket; Törökország nemes gyümölcsöt s egyéb nyers anyagokat; az éjszaki államok közül Svédhon jeles árpát borsót rozstot állított ki; míg borban egyes gabona- és gyümölcs-nemekben, czukor meg komlóban a német státusok is kitűnő példákat mutattak fel. — A mi különösen az Ausztriai birodalmat illeti, ez mint említők, ez osztályban az elsőrangú országok közt foglalt helyet. Különböző éghajlat alatt fekvő s más meg más termelési viszonyokban létező koronaországainak mindegyike: kisebb nagyobb mértékben járult változatos s gazdag-bőségű kiállításai tömegéhez, s szerencsés vetélytársaként tüntették fel a monarchiát a világ e tekintetben legelőrehaladtabb nemzeteinek. Azon tárgyak közül, melyek kiválólag vonták magukra ez osztályban a közfigyelmet, a különnemű s értékes borok, a jeles gabona-nemek, és dohány levelek, a páratlan szépségű liszt, jóféle czukor, szörp, eczet, mustár s komló, állanak első sorban, mint a melyek a nemzet-

közi forgalomnak is igen nagy becsü és keresett fogyasztási árutárgyaivá válhatnak, s a birodalom közgazdasági emelkedésére nézve főfő jelentőségűeknek nevezhetők.

Hogy pedig a birodalom e kitünő módoni szereplése a londoni világtárlaton főleg hazánknak Magyarországnak érdeme, mint a mely ép ez osztályban három négy valóban világbecsü s világtekintélyü termékével, tudniillik: páratlan gabonája, lisztje, borai, meg dohányával tündöklött: azt minden elfogulatlan beismeri, s a pályababér a részben valamennyi kiállító közt, hazánkfiat illette. — A kiállítókat illetőleg, ezek közül, a nemmagyar koronaországokból kitüntetésben részesítettek: a barzdorfi czukorgyár jeles termékeiért, Jordán testvérek (Csehországból) lisztjökért, Gögl (alsó Ausztriából) mustárért, Timäus és Jordán (Csehországból) Leitner (Steierországból) meg Tsinkl chokoládé és kávésurrogatumokért, Hannák (Csehországból) lisztért, Lövenfeld testvérek és Hofmann (F. Ausztriából) különböző liszt- és gyümölcsnemekért, Rupp és Löffler (F. Ausztriából) komlóért, a Saátzi Laibachi gazdasági egyesület gabonanemekért, Riegler (Tirolból) becsinált s czukrozott gyümölcsökért, Robert (Morvából) czukor- és spiritusért, a Rehbergi múmalom (alsó Ausztr.) meg Schöllner lisztért, Springer (a. Ausztr.) élesztő- meg szeszért stb. a Fiumei lisztkereskedési egyesület liszt-termékekért — míg honfiaink közül a kitüntettettek egész sorával találkozunk; így Barber és fia, Blum, a pesti hengermalom, a Debreczeni Istvángözmalom: mindnyáján jeles minőségü lisztjökért és öreleményekért; Herczeg Batthiányi, Egan, Fehér B. Kubinyi, Szalay Pál, a Hevesi gazd. egyesület, Bárány Wenkheim, Gróf Zichy Ödön, a Zirczi apátság, Csernovits, Gr. Brunswick, Csekónits, Várady s sok mások kiváló szépségü és jeles minőségü buzáért; Kováts, Molnár, Plachy, Ur-

sinyi stb. jeles kukoriczáért, meg rozsért; — Beimel és Herz füstölt szalonnáért, Fischer befőzött gyümölcsért, Nagy Mihál tésztakészítményekért, Frölich és Beliczay, s Neumann testvérek mézért, Werther F. árpadaráért; — Gr. Andrásy György, a Hegyaljai bortársulat meg Molnár és Török tokaji aszaborért, Gróf Degenfeld, hegyaljai, Jóó János egri borért, Jálies budai borokért, Lenk jó és olesó borokért, Littke villányi borokért, Rannolder veszprémi püspök és Gr. Zichy somlyai borért, a Szegszárdi bortársulat szegszárdi boraiért, Braun testvérek, Vasitz-Szilágyi Erzsébet, Makay s mások liquerökért; Végre Bartha L. Aczél P. Molnár G. Szemző J. Szentiványi és Wenckheim grófné kitünő minőségű dohány, s dohánylevelekért; — eltekintve azoktól kik dicsérő említésben részesültek, jelesen borokért, B. Augusz, Sauer tanár, Molnár, Török, Fekete és társa, Bogyai, Burkhardt stb.

A mi végül az ez osztály tekintetében egyáltalában tapasztalható haladást illeti, ez az 1851 év óta nem mondható ugyan kiválólág feltűnőnek, a mennyiben a már akkor is ismeretes és szokásban álló termelési kezelésmódokra nézve lényeges újítások nem történtek. Azon egy szembeszökő körülményt azonban itt se lehet elhallgatni, hogy a tökélyesbedett gépek, meg a megjavított termelési processusi eljárások ez irányban is jótékony befolyásuaknak mutatkoztak, főleg a mi a tápszerek eltarthatását, megromlástóli megóvását, s a könnyebb továbbállítást lehetségesítő újabb kezelési módoknak elterjedését illeti. Honunkra nézve azonban, fájdalom, be kell vallanunk, hogy mindekkoráig productionális működésünk több ágaiban, de különösen a bor-termelésben, igen sok és nagy hiányok tapasztalhatók, a melyek jelesül (mint a központi gazdasági egyesület érdemdús alelnöke és hazai közgazdászaink egyik legjelesbike Ngos Korizmics hely-

tartótanácsi tanácsos ez irányban Angliában tüzetesen gyűjtött adatai illetőleg jelentése nyomán is kiderül) *) egyik fő oka annak, hogy a magyar boroknak külföldön kelendősege igen nagy akadályokra talál, s így hazai termékeink e legfontosbika korántsem örvend oda-künn oly bizalomnak és tekintélynek, a mint az e tárggyali külkereskedésünk s nemzeti gazdaszatunk érdekében szükséges és kívánatos!

IV.) A negyedik alosztályba sorolt műipari anyagok mindazon termelvényeket foglalták magukban, a melyek a nemesítő ipar-foglalkozás készítményeiből megkiváncatnak, illetőleg a technikai üzlet lényegesb föltételeit képezik; jelesül pedig gyapju és pamut, len és kender, nyers selyem és bőr, fanemek és viasz, olaj, és világítószerek stb. Az egyes országok által ez osztályban kiállított tárgyak és termelvények áttekintésénél mindenekfelett Anglia és Franciaország jeles minőségű szappanneműi, gyertyái, illattárgyai, szagos folyadékai, viaszvirágai; Belgiumnak és Németországnak gyönyörű és kitűnő szakértelmiséggel kezelt bőrei, lenjei, gyertyanemei, Poroszország majdnem páratlan gyapjuja, a britt gyarmattartományoknak valamint Oroszországnak meg a skandinavi tartományoknak, legkülönbözőbb fanemei, az orosz bőrök és prémek, a kitűnő minőségű ausztrali gyapjú, meg angolgyarmati pamut, az olasz államokbéli kiváló jóságú nyers selyem, — olajok, és pamut, végre az e tekintetben szinte kitűnő helyet elfoglaló Ausztria, és Magyarország jeles finomságú gyapjuja, lenje, kenderje, (s egyes vidékeire nézve) erdészeti termékei, kitűnő stearingyertyái, zsiradéktárgyai és olajtermelvényei vonták magukra a figyelmet. Az ez osztályban kitüntetett kiállítók szám-arányát te-

*) E nagybecsű s hazánkra nézve kiváló jelentőségű értekezés a „Sürgöny“ multévi folyamában, meg az Orsz. Gazd. Egyesület szakközlönyében egész terjedelmében jelent meg.

kintve, ebben Ausztria és Magyarország felette előnyösen van képviselve, a mennyiben a 140 kiállító közül majdnem felénél több éremmel díszítettett fel. Így jelesül olaj, zsiradék, és viaszért, meg viasz-készítményekért: Burkhardt, Doblinger, Fischer, Gartner, Hartl, Himmelbauer, Seiller; Gyapjuért: Gróf Károlyi Lajos, Gróf Andrássy György, Hercege Batthiányi, Gróf Hunyady, Gróf Waldstein, Gróf Zichy Ödön, és Egan Edvard; hazánkfiai közül; Bárány Bartenstein, Gróf Falkenhain, Gróf Lárish Mounich, és Gróf Thun-Hohenstein pedig az örökostartományokból; — jeles len fanemek és fatermelvényekért a nem-magyar koronaországokból: Afh, Beisigel, Fischer, Griensteidl, a m. Pénzügyministerium és sok mások; honfiaink közül pedig Gróf Eszterházy Miklós, Gróf Batthiányi, Dapsy, Várady S. Jankó Vincze, és több kereskedők; végre illatszerekért Springer Bécsben és Bányai Károly Kolosvártt. *)

A haladást végre illetőleg: kivált a fanemek egyes sortirozása, a gyapju termelés és kezelésben valamint a bőrkészítésben követett czélszerűbb eljárás mód, a szappan-készítés, világító-szerek folytonos tökélyesedése, a british-guyanai növényrostból készített úgynevezett Kamptulicon, az Indiából származó Jute nevű anyagból készülő szövetek, meg a lószőrnek surrogatumát képző növényanyagból készítmények, az Ebonit vagy Vulkanit féle lávaszerű termelvény feltalá-

*) A gyapju tekintetében nem rég hazánk kitűnő szakférja Czilchert Robert ur ép oly alapos mint szelleműs s kimerítő értekezést bocsájtott közre. — A kiállításon képviselve volt nyers selyemtermelésre nézve pedig nem felesleges tán kiemelni azt, hogy Franklonban a Bombyx Cynthia nevezetű selyemhernyó tenyésztése újabb időkben felette mód kezd terjedni, s Guérin-Méneville meg Duseigneur 150 féle selyemgubót tartalmazó minta-gyűjteményt állítottak ki, ép úgy, mint Töpfer, ki a német selyemtenyésztést mozdítja elő egész hévvel és sükeres buzgalommal. Megannyi intő példák arra nézve, hogy mi Magyarok se maradjunk hátra e nagyfontosságú közgazdasági ágnek mezején.

lása, képezi azon momentumokat, a melyekre ez osztályban különösen utalni, s egyebek közt mint a vegyészeti még a műtan elvei helyesb alkalmazásának eredményét feltűntetni lehet, habár szakértők nézete szerint ez irányban is sok még a tenni való, különösen a mi az anyagok czélszerűbb értékesítését s kihasználását meg az ez úton eszközölhetendő olcsóbságát az ide vágó termelvényeknek illeti. *)

Második Főosztály: a Gépek.

Az 1862-ki világtárlat fénypontját s legérdekesb alkatelemét a Gépek osztálya képezte: a melyben meg lehetős nagyságú téren, minden egy körben összeállítva vala látható a mit csak a 19-ik század technikai genieje, és culturai ereje eddig nagyszerűt és bámulatost ezen a téren előhozni birt!

A „gépek“ mint századunk legjellemzőbb szüleményei, mozgékony nyughatatlan rombolva és alkotva előretökerekvő szellemi és anyagi életirányunknak tulajdonképeni jelképei: a legujabb nemzetközi tárlaton valódi világversenyszerű ünnepies idomban és alakban jelentek meg, s azon osztályt képezék, a melyben a szakember igazán sikerrel tanulmányozni, s ismereteinek körét tekintélyes mérvben kiterjeszteni alkalomra talált. Jól jegyezte meg azért erről egy jeles angol technikus „ez egy valódi külön világ vasból és ércből, mely az emberi ész akarat és erő nagyságát és hatalmát az anyag és kültermészet felett bámulatos mérvben képviseli, és fönnen hirdeti!“ — mig egy másik (utalva ki való practikus jelentőségére) így szól felőle „this class teaches the visitor more than thousand books and com-

*) A vizesés, a szélroham, az apály s dagály mozgása, a gőz ruganyereje, a villanyosság, a delej, a gázok stb. felhasználásáról az ujjabb tudományi vívmányok alapján szól Chevalier remek értékezésében az ujkori iparról. —

panions, and places him in the front rank of the worlds progress and outward civilisation.“ *)

A „Gépek“ főosztályában kiváló szerepet viselnek a mozdonyok, a gőzgépek, a gyárakban meg a mezőgazdaságban alkalmazott gépek, a hajózáti készülékek, a tudományos eszközök, fényképészeti és sebészeti tárgyak, órák meg zeneszerek, melyek, azt lehet mondani, a gépvilágnak minden irányban és minden főbb tekintetben teljes szem-elé állítására és képviselésére valóan hivatva. — Az egyes kiállító országokat illetőleg, az óriási terjedelmű gép-színhely áttekintésénél első pillanatra azon meggyőződésre jutott minden figyelmes szemlélő, hogy a diadal-koszorú kizárólag Angliáé, a gépzület, a technikai fejlettség, tudomány és gyakorlat e valóban classikus hazájáé. Az összes gép-osztályi területnek ugyanis $\frac{2}{3}$ -át vagyis 60 százalékát maga foglalván el kiállitmányaival, ez utóbbiaknak mind változatossága, jeles szerkezete, és soliditása, mind bámulatos szaktökélyt és nagyszerű concepciót tanusító külidománál fogva minden többi országoknál magasb polczon jelenkezett. — Angliát nyomban követé Franciaország mely a géposztálynak 15%-ját vagyis egy ketedét foglalta el, s pedig több igen csinosan s nemes izléssel készített, egyes kiállitmányokban meglepő eredetiséget eláruló, s hasonlólag nevezetes haladást tanusító gépművekkel. — E két vezér-ország után figyelemreméltó állást foglalt el az Éjamerikai Unió, mely azonban felette csekély számú műremeket küldött, meg a kis Belga-Királyság, mely angol és francia mintákat követve kiváló szépségű és solid szerkezetű gépekkel lépett a sorompókba, s az osztály térfogatójának 9%-ját töltötte be kiállitmányaival. — Ugyanezt lehet mondani a Porosz meg Szász királyságokról,

*) Erről többet: F. Verdeil: De l'Industrie moderne (Paris. 1861.) cz. jeles munkája 515 s köv. lapjain.

mélyek egyes gép-gyáraikból kitűnő jelességű műveket állítottak ki, s a többi német vámegyleti országokkal együtt a géposztályi térség 7 százalékát foglalták el. — A mi a harmadik sorban jelenkező államokat illeti, ezek között a Schweiz, meg Italia valamint Ausztria foglal helyet, minden többi státusok pedig említést sem érdemlő szerepet játszottak. — Ránk s Magyarországra nézve, kik a művelt nyugoti államok ipari és forgalmi mozgalmával csak most kezdünk némileg szorosob s közvetlenebb kapcsolatba lépni, s kik a technikai ipar meg a gyártási üzletmód tekintetében még annyira hátra vagyunk, hogy az itt kiállított több gépek tulajdonképeni haszonvétele és hazai földünkön alkalmazhatásától is még távol állunk: ránk nézve mind e műreemek közül csak a szinte bámulatos tökélyre vitt mezőgazdasági gépek birnak közvetlen érdekléssel és jelentőséggel, a mennyiben ezekben találjuk fel azon hathatós közegeket, melyekkel munkáskezekbeni hiányunkon némileg segíteni, termékeny földeinket haszonhajtóbb karba helyezni, a nagyon is hiányos üzletmódot tökélyesíteni, s egyáltalában belterjesb és okszerűbb művelésre áttérni képesekké válunk.

Áttérek ezek után a gépi főosztály technikai szempontbóli ismertetésére; három fő szakaszba sorolván az ide tartozó kiállitmányokat.

I. A kiállított gépek sorában mindenek előtt a mozgonygépek, s ezek közt legelső helyen a gőzmozdonyokkal, vagy locomotivokkal találkozunk. Ezek közül összesen 19 vala a tárlatban, a melyből magára Angliára 10 jutott, míg Frankhon 3, Belgium 1, Poroszország 1, Szász királyság 1, Italia 1, és Ausztria 2-vel volt képviselve. A locomotivok mint korunk vasutrendszerének főfő tényezői és közegei, kiváló mérvben vonták magukra a figyelmet, s többen közülök szerencsésen versenyeztek egymással a pálmáért.

Az angol gőzmozdonyokat különösen illetőleg, ezek közt szépsége, nagyszerűsége s gyönyörű szerkezeténél fogva kitünő (illetőleg érdemjellel is diszített): a Beyer-Peacockféle (Manchesterből), mely a portugalliai vasutépítő társulat számára készült, továbbá a Sharp és Stewart valamint a London-North-Western féle pályaugazgatóság által kiállított, mely utóbbi Ramsbottom elvei szerint készítve azon okból felette nevezetes locomotiv, hogy oly tenderrel van ellátva, mely vízzel önmagát táplálja, jelesül olykép, hogy menet közben adott pillanatban egy vizedénybe merülő csővel a vizet felveszi s céljára fordítja; végre a Neilsonféle locomotiv (Glasgowból) mely az Egyiptomi alkirálytól megvásároltatott, roppant gyorsasággal halad, s kül-cylinderénél fogva is figyelemreméltó. Ez utóbbi sokban hasonlít azon híressé vált gőzmozdonyhoz, mely az 1855-ki világtárlaton Párisban „L' Aigle“ (a Sas) czim alatt vala kiállítva, s Blavier és Laprentnak mint készítőinek méltó hirnevet szerzett. — Ami a Franciaák gőzmozdonyait illeti, ezek, kivált a Gouinfélek (Párisból) eredeti felfogást és helyes műizlést tanusítanak, s több iránybani javításról és haladásról is viselnek ismertető jeleket magukon. Gouin remekművei mellett a francia osztályban figyelmet költöttek még Arbel, Peillon Deflassieux, és Verdié művei, melyek mindannyian kitünő módon képviselték honukat és szakmájukat. — A Németországi locomotivok közül mind a poroszoni nagyhirű Borsig-féle, mind a szászkirálysági (Hartmantol) dicséretes módon szerepelt az elsőrendű angol és francia remekek mellett. Ugyanezt lehet mondani azon két gőzmozdonyról, melyet Ausztria (illetőleg az állami vasuttársaság) küldött a kiállításra, s melyek egyike az ismeretes Engerthféle elvek szerint szerkesztve 4 cylinderrel és 10 kerékkal volt ellátva, rendküli gyorsasággal s vonó erővel halad, s a bíráló választmány által érdemjelleli kitüntetésre is méltónak találtatott. — Az olasz

és belga-országi locomotivok szinte jeles tanupéldái voltak az e tekintetben tett újabb haladásnak, s kapcsolatban a svédhoni Lundquhistféle művel hasonlólag elismerésben részesültek.

E néhány gőzmozdonyok áttekintése is elégséges volt egyebbiránt arra, hogy egyfelől a vaspályák rendkívüli fontosságáról korunk ipari és forgalmi haladása tekintetében újlag meggyőződést szerezzünk, másfelől arra, hogy kellőleg méltányolhassuk azon haladási mozzanatokat, melyek 1851 óta e téren is egyáltalában tapasztalhatók. Így hogy csak egy tényre utaljok: 1855-ben a párisi kiállításon még Engerthnek nagy horderejű locomotivje mely a legnagyobb terheket lejtős helyeken is elvitte, bámultaték. A legújabb nemzetközi kiállításon ennél még sokkal hordképesebb mozdonyok valának szemlélhelők, jelesül olyanok is, melyek kettős géppel (t. i. elő és hátul) lévén ellátva, fölfelé az az hegynek menve is mesés tömegsúlyt bírnak felvonszolni. Így példa a „Chemin de fer du Nord“ cz. társaság számára Gouin-nak gyárában Franciaországban készült locomotiv. Felette nagyhorderejű vívmányát képezik végül korunk gőzmozdony-gyártási haladásának a legújabbban alkalmaztatni kezdett utca-locomotivok, melyek különös vas-pálya készülékek nélkül is makademizált vagy kövezett úton nehézség nélkül elhaladnak, s a nagyvárosok belső közlekedésében egész forradalmat leendnek képesek előidézni! *)

Egy más, igen nagy érdekű s tetemes javításokat feltüntető osztályt képeztek e sectióban a vaspályakocsik, melyek több rendbeli czélszerű változtatások folytán a belső elrendezésben és szerkezetben: nem csak a kényelem előmozdítása hanem a veszedelmek elhárítása s a nagyobb biztonságot előidéző constructi ónál fog-

*) Angliában már itt ott kezdenek használtatni, sőt pár héttel ezelőtt Berlinben is történt próbameuet egy ily locomotivvel.

va, vonták magukra a figyelmet. A legkitünőbb e nemű kiálltmányok Belgiomból valók voltak, melyek különösen csin, izlés és új berendezés által jeleskedének. Nagy érdekeltséggel szemléltetett e szakban az Aschbury-féle pályakocsi Manchesterből, meg a porosz-honi illetőleg Berlini Németországból, melyek még a kiváló jelességű francia pályakocsikat is meghaladják.

Az álló gőzgépeket (Machines à vapeur fixes) illetőleg, ezek tekintetében az újabb idők szinte tetemes javításokat hoztak, a melyek részint a célirányosb bel-szerkezetben részint a gépművek olcsóbb előállításában nyilvánulnak.

Igy egyebek közt általában tapasztalható az, hogy minden ilyenemű gépeknél most már kevesebb égető anyag szükségeltetik, hogy a gép aránylag sokkal kisebb teriméjű s így bárhova könnyebben is vihető, mindenütt könnyebben elhelyezhető, hogy jelenleg nem úgy mint Watt tevő, álló cylinderek hanem fekvők vagy horizontálok alkalmaztatnak, s hogy a katlanok is jobbak s könnyebben kezelhetők; a mi együttvéve mind ezen gépek tetemes árcsökkenésére vezetett, úgy hogy M. Chevaliernek a hírneves francia állam-mérnök s közigazdának állítása szerint átlagosan 50 százaléknyi árcsökkenés vétethetik fel. — Az egyes gépgyárnokokot illetőleg, ezek közt ebben az irányban tagadhatatlanul a Francziák, jelesül Farcot, meg Lecouteux tűnnek ki, mig a többi kiállító közű csak Cail és Gustave Scribe Belgiomból, meg Egells Poroszországból érdemel különös említést; az angolok közt szinte többen találkozáván kik e tekintetben jeles munkákat mutattak fel, csak hogy ezeknek valamennyi e nemű gépeik vertikálok, s a horizontál állás elve, mely a continens legkitünőbb gépgyárnokai által sikerrel vétetik alkalmazásba, az angoloktól nem követtetik. Említésre méltó e szakban még az

éjamerikai Unióból való Porter gépésznek középfitamerejű regulateurje, mely a francia Farcot-féle regulateurökkel majdnem egészen hasonló szerkezetű és hatása.

Egyik sajtószereje s kitünő tere az angol gép-gyártási géniének és szakügyességnek a számtalan locomobil (az az ellentétben az álló locomotivekkel, öngerővel továbbmozgó) gépek, melyek jobbra a mezőgazdasági gépek készítői által állíttatnak elő, de már a műipari gyártásban is meghonosulnak. A locomobilek kitünően 1855 óta emelkedtek jelentőségre, s gyors elterjedésüket leginkább annak a tulajdonságuknak köszönhetik, hogy bármily dimenzióban készíttethetnek, mindenüvé könnyen s nehézség nélkül szállíttathatnak, bárhozá vezethetők, s az ipar és productio legkülönbözőbb ágai és nemeiben előnyösen alkalmazhatók, anélkül hogy aránytalan drágák volnának s megszerzésök különös nehézségekkel járna. — A legnevesb angol locomobil-gyárnokok Clayton, Tuxford, Ransomes, Sims, Garrett, melyek mindegyike külön elvek szerint szerkeszti gép-műveit, s oly nagy kelen-dőségnek örvend, hogy a hazánkban is eléggé ismeretes Clayton-Shuttleworth-féle gyárból magából két év-tized alatt (vagyis fennállása óta) 4700 locomobile került ki, s küldetett szét az egész polgárosult világban. — A locomobile-gyártás egyébiránt már más országokban is meghonosul, s kezd terjedni, jelesül Frank-honban, Belgiomban meg Éjamerikában, ahol az angol készítmények sükeres utánzásra, sőt egyik másik tekintetben győztes versenyzőkre is találunk. Ausztriát illetőleg, a szóban forgó munka-szaból szinte volt egy két kiállitmány a legújabb londoni tárlaton, jelesül egy, Hubázy György bécsi földművelési gép-gyárból kikerült négy ló-erejű locomobile, mely új műkészülékkel van ellátva olykép, hogy szalmával ép úgy mint szénnel, vagy fával, vagy fűrészporral is fűtethetik, a nélkül hogy a csövek bedugulná-

nak; s a mely gép kiválólag Magyarország oly vidékein lenne előnyvel alkalmazható, a hol elégséges fa nincsen, s a fűtés meg tüzelés leginkább csak szalmával eszközölhető. *)

Nem kisebb érdekű vala az eddigieknél a hajózáti gőzgépek osztálya, melyben a közlekedés ez ágában az újabb korban tett haladás hangosan szólló tanubizonyságai voltak szemlélhetők. A kiállított gépeknek mind számaránya mind nagyszerűsége tekintetében e téren is az Angolok tüntek ki, jelesül Penn és fia Greenwichből, a ki egy 600 meg egy még teljesen be nem fejezett 1250 lóerejű gőzgép-colosst állított ki, s mint Anglia első ez iránybani czége ismeretes; továbbá John Scott Russell, Maudslay, Todd és M'Gregor Glasgowból, kik mindannyian sükerrel versenyeztek a pálmáért. A Francziák közt szinte találkoztak egyesek, kik készítményeiknek kivált új s felette szövevényes (de egyszersmind sok égető anyagot megtakarító) belszerkezete által tüntek ki, így például Achard, Devink, Rennie és fia; míg egyéb országok közül még csak a híres Escher-Wyss féle Schweitzi illetőleg Zúrichi gyár képviselte e szakot valóban tökélyes és dicséretreméltó módon. — A hajózáti gépek terén legujabban foganatban vett javítás leginkább abban áll, először: hogy a gőzgépek hajtó ereje s hatálya tetemesen fokoztatott, s a gépek előállítása mégis aránylag olcsóbb lett; másodsor abban, hogy a gőzgépek most már vitorlás kereskedő hajókon is alkalmazásba vétetnek, sőt a vitorlát lassanként háttérbe látszanak szorítani. — Nem lehet itt érintetlenül hagyni végre a hadászati hajózatban a pánczélos hajóknak elterjedését, melyek az egész tengerészeti-katonai ügynek lényeges fordulatot adnak, s a kiállításban a kitünő

*) Nagy figyelmet gerjesztett s érdemjellel is jutalmaztatott hazánkfia Ganz budai gép- s vasműgyárnok kitünő öntött vasból vaspályai kerekekért, melyek kiváló tartóságuknál fogva ismeretesek.

szerkezetű Warrior nevű angol páncélhajó igen szépen készült mintánya által voltak képviselve.

Dicséretesen töltötték be helyöket a világtárlaton, továbbá a hydraulikus gépek, melyek napjainkban ugyan a gőzgépek által soktekintetben háttérbe szorítottatnak, de azért mégis több irányban haladást és javítást tanúsítanak. Az idetartozó kiállitmányok közt leginkább érdekesek a hydraulikus gép alkalmazását Armstrong által a Londoni és a Newcastle-on Tynei Docksokban csiga-emelőkre meg a docks-porták megnyitása és bezárásánál mutató készülékek; a hydraulik prést, (mely kitünőleg Blackwallban a Victoria-dockban használtatik) szem elé állító mintány, a centrifugál szivattyú gép (Pompe) mely 2 meter szélesség és 7 meter hosszúságban folytonosan vizet ömleszt; az Easton és Amos által kiállított Appoldféle szivattyúgép, a már többször említett Farcot Latrayé és Letestue nemű remekei; egy láncszivattyú, mely Bastiértől készítettett, s 100 yardnyi távolságra viz-emelésre alkalmazható; — melyekhez sorolhatni még a sok gőzerővel működő vizmerő gépeket, melyek között Warneré igen kitünő, végül a tulajdonképeni csigaemelőgépeket, melyek Bowser és Cameron, azután Fauconnier, Caillet et Compagnie által készítettetek, s jeles szerkezetök s a kezelést tetemesen könnyítő idomuknál fogva arattak dicséretet és kitüntetést.

Egy egészen különyszerű de a gyakorlat szempontjából kiváló fontosságú osztályát képezék a gépek főszakának, továbbá a gyártási gépezetközök (Machines outils) melyek a legkülönbözőbb házi kézműi és gyári munkák könnyü, s gyors végzésére megannyi nagybecsü közegekként szolgálnak, s kivált Angliában, valódi classikus hazájukat ismerik. Első rangú mesterekként szerepelnek ez osztályban Withworth Manchesterből, a ki a tulajdonképeni kezdeményező e téren,

azután Fairbairn Leedsből, Naysmith, Parker, s mások, kiknek furó, forgató, fűrészelő, gyaluló, ráspoló, metsző stb. gép-eszközeik valóban átnézhetlen változatosságban kínálkoznak; — meg a velök mármár szinte versenyezni kezdő belgiomi, olasz, német s francia készítmények, melyek jelesül Ullhornak (düsseldorf) Varrallnak, és Ellvellnek, a már említett Farcotnak meg Bourdaunak gyárából kerültek ki. E gépeszközök ily tekintélyes alakban történő előállítása korunk ipari és technikai haladásának hathatós emeltyűjeül szolgál. Jelesül, a mennyiben általuk a technikai termelés-processus sokkal egyszerűbb s tökélyetesebb leszen, a munka-ágak czélszerű kombinációja elősegittetik, a kivitelben a legnagyobb egyformaság biztosittatik, s ezenfelül még a productió olcsóbbá is válik, a készítmények ára pedig csökkenik. Megannyi momentumok, melyeknél fogva valóban óhajtatossnak látszik, hogy az e gépeszközök iránti figyelem s érdek hazánkban fölébredjen, s azok meghonosítása és terjesztése minden kitelhető módon nálunk is célba vétessék!

Következnek a szövő és fonógépek, melyek a kiállítási színhelynek nagy részét elfoglalva, többnyire működési s így egyszersmind a tanulmányt és bírálatot könnyítő alakban voltak kiállítva. Az egyes országok közül e téren is Anglia vitte a főszerepet, mint a mely a kiállítmányok legnagyobb részével s mondhatni legtökélyetesebb művekkel volt képviselve. Utána következett Belgium meg Frankhon, melyeknek készítményei igen sok eredetiséget s önálló felfogást tanusítottak, míg a többi országok sorából a Német vámegegylet, a Schweitz, és Olaszhon vonta magára a figyelmet. Az angol kiállítókat különösen illetőleg, ezek között első sorban találkozzunk Walker és Hacking, Wren és Hopkinson, Dobson, s Barlon, Mason, Higgins, Platt testvérek, Farra-

bec, Hetherington, Parker, Rowans, Combe, Tuer és Hall-lal, a kik jobbára Manchesterből valók. Műveik közt pedig kitünő érdekeltséget gerjesztett egyebek közt egy sajátos szerkezetű 20 meternyi hosszúságú fonógép (selfacting mule) mely a munkástól magától kormányoztatik; egy 15 meter hosszúságú gyapjufeldolgozó gép, kapcsolatban egy felette gyorsan működő s szinte újabb feltalálású gyaratóval; egy pamutszövő gép, lényegileg új belszerkezettel, a len- s kender feldolgozására; azután a selyem- és szőnyeggyártásra alkalmas több nagyobb szerű szövőgépek; Hodgson Györgynek (Bradfordból) rendküli tökélyességű mechanikai szövőszékei; Jackson és Graham gyönyörű Jaquard-báronyszőnyeg-szövőszéke (Londonból), mely az egész szövetet minden emberi kéz közreműködése nélkül állítja elő; végül Wren és Hopkinson (Londonból) motollái vagy gombolyító-gépe egészen új szerkezettel, Dickerson és Taylor pamutszövő gépe, Smith remek jaquardja, stb. stb. — A Francia kiálltmányok közt különösen szembe tűntek az ez osztályba tartozó gépek és készülékek közt a Roueni és Alsaciai gyárnokok műhelyeiből kikerült művek, R. Renze-nak (Lyonból) kettős (1200 orsóval működő) Jaquard-gépe, míg a Belgiomi kiálltmányok sorában, a Verviers városábóli gépészek és gyárak productumai, s különösen Teston és Hauget gépkészitményei; a Schweitziak részéről a Baseli gyárnokok, az Olaszok részéről Bonellinek (Turinból) jeles szerkezetű electromagnetikus jaquard-gépe, s Eugenió-nak (Modenából) hasonlatú gépelye, végre a németek közöl Hartman-nak kitünő gyapjuszövőgépe, az Ausztriaiak részéről Schramm Willibaldnak (Bécsből) kettős jaquard-gépe arattak különös dicséretet és elismertetést.

III. Áttérek immár e főosztály azon részére, mely nem csak általános technikai és tudományi jelentőség-

gel bir, hanem különösen hazai érdekeink szempontjából is kiváló fontosságúnak nevezhető, értem a mezőgazdasági gépekre. Arra nézve a ki a legújabbkori technika és ipar fejlődését ismeri, ismeretes tény az, hogy az utóbb lefolyt két évtized a gép-gyártásnak és meghonosításnak valódi classikus időszakát képezi, s hogy az őstermelés vagyis a földipar volt az, mely ez irányban (a gépek nagy mérvbeni alkalmazása által) a reformból szinte kitünőleg vont hasznot, a mennyiben a mezőbirtokos osztály a különmeműs az eddigieknél hasonlíthatlanul jobb munka- és üzleti gégek segítségével a művelési eljárást egyszerűsíté, és tökélyesíté, a sok helyütt nyomasztó drágaságu emberi munkát pótolni tanulá, a belterjes gazdálkodásmódhoz könnyebben térhetett által, szóval több tekintetben lényeges haladási hódítmányokra tehetett szert. — A mezőgazdasági gépek elterjedésének hordereje és jelentősége ezek szerint nem csak technikai vagy mechanikai, hanem kiválólag közgazdasági szempontból méltánylandó, a mennyiben csak a nemzeti ipar- és üzletélet összesítő, s egyetemesb nézponjtjáróli áttekintése és felfogásában találja e mélyenható reform-mozzanat tulajdonképeni világát és magyarázatát. — Már az 1851-ki londoni világtárlat szolgáltatott elégséges tanubizonyosságot a felől, hogy valóban nem lehetetlen a mezőgazdának complicáltabbnak látszó munkaszert, az az földművelési gépet kezeibe adni. Akkor jelesül az arató és kaszáló gépek voltak azok, melyek a nap főeseményeként üdvözöltettek. Azon idő óta e gépközegek, kivált a britt földiparban annyira meghonosultak, mint egyebütt kasza és cséplő; — s valóban azt lehet mondani, hogy ez idő óta Angliában a mezőgazdaság magasbirányu művészséggé vált, s hogy ebben rejlik egyike azon erőelemeknek is, a melyek a britt őstermelőt az 1847-ik év óta életbe léptetett szabad gabonatorvények által előidézett nyomás ellenében támogatták, megvédték. A legújabb lefolyt évtized azonban

az ily fényes sikerrel megkezdett pályán meg nem állott hanem tovább s előbbre tört. Valamint ugyanis az 1851-ki kiállítást a kaszáló gép úgy az ideit különösen a gőzeke (Dampfflug) jellemezte, a mely gazdasági szempontból jelentékeny haladási mozzanatként üdvözölendő, a mennyiben általa a föld feltörése (tehát azon munkaág, mely a mezei iparban a legnagyobb mechanikai erőt föltételezi) könnyebben gyorsabban eszközölthetik, a munka pedig sokkal egyenlőbbé válik, s tervszerűbben foganatosíthatatik, a mi a mezőgazdaságban fő nyomatéku momentum. Jól jegyzi meg hazai földbirtokosaink és szakembereink egyike Egan Eduard „a gőzerőnek ezen újabb alkalmazása gazdasági célokra, minden előbbinél sokkal jelentékenyebbnek ígérkezik következményeiben. Mig ugyanis a gőzcséplőgépek, gőzmalmok stb. csupán a már kész termékek kidolgozása és átalakítására szolgálván, egyenes befolyással a termelésre nem lehetnek: addig a Gőzeke minden természetnek eredeti forrásában úgy szóllván szívében dolgozik, s a természet szunnyadó erőit ott is termékeny tevékenységre támasztja fel, hol az ő közbejötté nélkül alkalmasint még soká télenül pangott volna. Kétszeresen üdvöz a gőzeke oly országokra nézve, melyek még sok szüz földnek vannak birtokában, melyeknek lófaja a nehéz vontatás követelményeinek megfelelni nem képes, és a hol a szarvasmarha természeti rendeltetésétől, a hustermeléstől már régóta elvonatván roppantterjedelmű gazdaságaiknak eddigelé egyedüli s elégtelen segédeszközét képezé.“ — Figyelembe veendő a gőzekéveli művelésmód tekintetében még hogy azok a kik ez utóbbit nagyon költségesnek nyilváníják, nem illőkép méltányolják azon fontos körülményt, hogy a gőzgéppel feltört telkeken a későbbi munkák tetemesen olcsóbbak s kisebb költségekkel járók, hogy a jószág azon időszakban munkáltathatik meg, mely erre legalkalmasabb, hogy a rendelkezésre álló nagy erőnél fogva a giz gaz gyökerestől

kiirtathatik s a föld tisztán tartathatik, s hogy a légjárás- s behatás is szabadabb s termékenyítőbb oly földön, a mely könnyebben feltöretett s a hol nagyobb göröngyök vannak, melyek folytán a levegőnek a talaphozí hozzáférhetése előmozdittatik. Eltekintve attól, hogy még sok idő is megkiméltetik e gép alkalmazása által. A mivel egyébiránt nem akarom hazánk központi gazdasági egyesülete érdemduz alelnökének Korizmics h. tanácsos úrnak azon nézetét igazolatlanak nyilvánítani, a hol azt mondja „hogy a gőzekék Angliában a drágább munkabér, olcsóbb szén, olcsóbb gépek, több s olcsóbb pénz mellett nagyobb elterjedést nyerhetnek a közel jövőben, az valószínű; nálunk ellenben, hol a körülmények épen ellenkező természetűek, a gőzeke még csak egy távolabb jövődő eszköze lehet,“ a mennyiben nem minden ország és nem minden nép áll a gazdaszati fejlettség azon polczán, hogy egyforma sikerrel és eredménynyel honosíthasson meg minden új találmányt s munkaközeget iparüzletében. — Minden kétségen felül álló, s az ideí londoni világtárlat, meg a Batterseaben megtartott gazdasági gép- és eszközkiállítás által fényesen tanúsított tény egyébiránt az, hogy a gőzerőnek az őszproductió teréni végleges meghonosítása és alkalmazása tíz éves küzdelmek és törekvések után határozottan s sikeresen megoldott feladványnak tekinthető, s hogy teljes joggal mondhatni, miszerint a gőzgépek már nem csak Angliának magas fejlettségű mezőgazdaszatatában, hanem még Éjszakamerikában, Frankhonban, Egyiptomban, Ujdélvalesben, Victoriában, s Oroszországban is polgárjogot nyertek, s maholnap összes agricultur- viszonyainkban nem kisebb jelentőségű s horderejű átalakulást idézendenek elő, mint előidézték a fonó- meg szövőgépek a műiparban, a locomotiv a szállítás és kereskedésben, a nyomda és az electro- magnetikus táviratozási gép a szellemi és eszmei érintkezés- és közlekedésben!

A mi magát a mezőgazdasági gépek gyártását illeti, ez legnagyobb terjedelemben s tökélylyel Angliában üzetik, mint a mely egyszersmind a legnagyobb consummens is e czikk tekintetében; a többi országok közt azonban már szinte kezd élenkség e gyártási ágban mutatkozni, jelesül pedig az Éjszakamerikai Unióban, Belgiomban, Frankhon, Svédország, Italia és Hollandiában, sőt magában az Ausztriai birodalomban is. Az ipartárlaton magán körülbelül 300 kiállító vön részt e nembeli kiállitmányok felmutatásában, a mely számból magára Angliára 100-nál több, Frankhonra 26, Amerikai Unióra 20, Itáliára 24, Belgium és Hollandra 22, Svédhonra 18, Ausztriára pedig 17 kiállító jutott. Tekintve az idetartozó kiállitmányokat tüzetesen, ezek körében kiváló érdekűek: az ismeretes angol Howard, Ransomes, Sims, és Hornsbyféle czég meg az amerikai Dane gyárnok ekéi (az utóbbiak jelesül aczélból); Smith Garrett és fia, továbbá Young valamint Priest és Woolnough vetőgépei; Burger, Key, Croskill, Dray, Marray, Nicholson (angolok) valamint a világhirre kapott amerikaiak McCormick és Wood, a franczia Barbier meg Daubrée jeles szerkezetű arató- és kaszálógépei; a honunkban is jóhirben álló Clayton-Shuttleworth, továbbá Ransomes és Sims, Tuxford, Garret és fia valamint Barrett Exall Andrew dicsérettel halmozott s folytonosan tökélyesített (s már hazánkban is 300 darabban elterjedt) cséplőgépei; a már fentebb is érintett számtalan locomobilek s magukat-tovaszállító mozdonyok (self-propelling) melyek szinte az utóbb említett gyárnokok műhelyeiből kerülvén ki, önmagukat s a hozzájuk függesztett cséplőgépet közönséges útakon óránként 3—4 angol mfdnyi sebességgel mozgatják; a számtalan házi és istálló-i eszközök (megtisztító szecskavágó, zúzó, örlő, téglakészítő, szivattyuló, köpülő stb. gépek), Mapplebeck és Low alagsóvezési készülékei, a lángeszű Halkettnek (Londonból) mintában kiállított rendszere, mely

szerint minden gazdasági munka gőzerő által lenne végezhető, Pinet francia gyárnoknak ujalakú lómozdonya, végre a Fowler és Smith-Howard féle (e nemben első rendű s legtükélyetesb) gőzekék, mind-egyik czégé lényegileg elütő szerkezettel a mennyiben a Howardféle ekéknél egy teljesen álló vagyis stationär locomobile sodronykötelek által hozza mozgásba a cultivatort, a Fowlerféléknél pedig, a melyek szakemberektől még czélszerűbbeknek nyilvánítatnak (de valamivel drágábbak) egy önmozgó locomobile alkalmaztatik mely a jóság vagyis a szántó föld szélén elhalad, az ekét maga és a szinte önmagától-mozgó horgony közt a szántó föld másik szélén ide oda vonszolja, s funkciói teljesítésére készteni; — nem említve azon sok, s több tekintetben szinte dicséretes földművelési gépeket, mezőgazdasági eszközöket, munka-szereket stb. melyek a fentebb említett francia gyárnokoknak: Barbier és Daubrének, továbbá Doyére és Pavy-nak, az austriai kiállítók közül Hubáznak (már említett szalmával fűthető mozdonya) Borrosch- és Eichmannak (Prágából) valamint hazánkfiái Vidats, Gubitz, és Farkasnak (Pestről), Mészáros és Bokornak (Nagy-Czenkről) Leichtnek (Slavoniából), a svédhoni Celsingnek, a norvégiai Jacobsonnak, és Schübelernek, a porosz Pintus és Eckertnek, több darmstadti gépgyárnok, az olaszhoni Ciapetti, Pizzardi, Botternek, a hollandi Riphagennek stb. műhelyeiből kerültek ki, s arattak dicséretet és elismerést.

Nem lehet e helyütt, hol a mezőgazdasági gőzerőművek és gépekről szollunk, egészen hallgatással mellőzni azon földművelési gép-kiállítást, a mely Junius hónapban Angliában Battersea-ban foganatosított, s e szak tekintetében annyiban a világtárlati kiállításnál is jelentékenyebb volt, mennyiben a mezőgazd. gépek és munkaközégek több tekintetben még nagyobb számban s még sokkal változatosb alakban valának közszemlére

kitéve, s e mellett (a mi itt a földolog) egyidejűleg működő állapotban léteztek, úgy hogy tulajdonképeni hatásuk, fontosságuk, szerkezetök sokkal könnyebben és tüzetesebben ítéltethetett meg és méltányoltathaték. A (közel 5000 gépből álló) kiállítványok közt, mellőzve a már előbb érintett főgépnemeket, kitünő mértékben vonták magára a szakértők figyelmét: Avening és Porter (Rochesterből) bámulatos nagyságú locomobile; Corvan (Greenwichből) Higgs, Coven, Richard Darley és Lee (Leicesterből) különböző munkagépei; Clayton-Shuttleworth meg Charles Burrell új szerkezetű cséplő-készülékei; Cockeys és fia gőzgeneratorja, Collinson és Navestock egyik helyről a másikkra könnyen hordható földfeltörő gépje mely különösen nagyobb kertekben sükerrel alkalmazható, Spork e és társának (Norwichből) elmés szerkezetű föld-dön-gőlő pórölye, és sok egyebek. *)

III. Hátra vagyon még szóllanom azon gépek, erőművek, tudományi eszközök, épület- és hadszerek stbről, melyek, mint fentebb említém, a világtárlaton szinte a „gépek főosztályába“ helyeztettek s eddig tüzetesen föl nem említhetének.

a) Mérnökségi és építészeti erőművek, hadi készülékek, és fegyverek. Ebben az osztályban kitüntek a több rendbeli közlekedési művek, hid- és útmunkálatokat, arzenálokot erődítményeket ábrázoló minták stb. Így egyebek közt nagy érdekléssel szemléltettek A d a i r ezredestől készített modellje Londonnak hadvédelmi szempontból, a Cherbourgi erődítményt meg a H a v r e i citadellát képletilag mutató mintányok, a Khelnél a Rajnan átvezetett nagyszerű hidnak, valamint a

*) Tulajdonképeni fénypontja a Battersea-i kiállításnak egyébiránt a páratlan nagyszerűségű állat-gyűjtemény volt, mely 2000 darab jelesnél jelesb szarvasmarhát, juhot, lovat stb. foglalván magában, kiválólag a b r i t t baromtenyésztés magas tökélypolcát tüntette fel.

Bordeauxi vasból s érczből készülő (s a Garonne-on átvezető) hidnak modelje; a különböző dockok s viaductok, a Pharesféle catadioptrikus készülék, melynek jeles szerkezetű lámpái a híres párisi Lepante Henrik műhelyéből kerültek ki, megannyi műszakok a melyekben valamennyi népek között a Francziák állanak legmagasabban, mint a kiknek katonai és építész genieje ez irányban is a legfényesebben tündöklik; míg a többi államok közül csak a Német vámegeylet vonta némileg magára a figyelmet, Ausztria pedig csak egy két jelentékenyebb tárggyal p. o. a kitünő jelességű Tisza- és Dunatérképpel, néhány vashid-modellel, meg egy tűz- és betörés ellen biztosított iroda-épülettel (mely Bécsben Winiwarter és Pfannkuche gyárából került ki) vala ez osztályban képviselve. A mi a hadi szereket illeti, ezek tekintetében szinte a francziák, a belgák, meg az angolok jelenkeznek első sorban. A romboló lőgépek között kiváló érdekű volt a tárlaton az ismeretes Armstrong és Whitworth 100 fontos s a Blakeley és Mersey-Steel társulat 5—6 száz fontos álgjúja; egy kitünő szerkezetű vontcsövű álgjú; a francia fegyverkészítők, de különösen a híres lüttichi (belgiomi) gyárnokok puskái és pisztolyai, a folytonosan tökélyesbedő revolverek több nemei, az angol tengeri főkormányzóság által kiállított többrendbeli hajóépítészeti munkák és mintányok, a legrégibb időktől egész a legújabb haladási mozzanatokat jellemző művekig, például a vaslemezü „Warrior“-ig; számtalan gőz s vitorlászajók mintái, a „Queen“ és „Nortumberland“ hadihajók modelljei, — stb. Hogy egyébb iránt Ausztria sem maradt ez ágában az iparnak hátra, arról több kiállítóinak p. o. a bécsi fegyvergyártónak Maurernek érdemjellel is disztített készitményei: Ohligs udvari fegyvergyárnoknak jeles szerkezetű s értékes lőszerei, Gasteignernek (Tyrólból) hason készitményei, melyek közt egy 54 szer elsüthető revolver, meg egy minden órában 200 lövést tevő pisztoly kiváló érdekű, — szolló bizony-

ságot teszen. — Annál nagyobb szegénység tapasztaltott azonban a hajózási építészeti művek tekintetében, Anglia és Franciaország kivételével, majdnem egyáltalában, a mennyiben sem a kiálltmányok számára sem azok minősége nem vala olyan, a mely azon két vezér-nép műveivel csak távolról is párvonalba helyeztethetnék. Ausztria ez osztályban kitünőleg „a szab. Dunagőzhajózási Társaság“nak Ó-budai nagyszerű hajógyárából kikerült hajó-modellek által volt képviselve, de ez irányban sem olykép, a mint az a magasb világtárlati czél szempontjából kívánatos maga a rendelkezésre álló jeles erőknél fogva lehetséges is lett volna! —

b) Vegyészeti és tápszerkészítési czélokra szolgáló gépek. Ezek sorában első helyen jelentek a cukorfőzési meg lepárológtatási (destillációs) készülékek. Legfigyelemreméltóbb (s érdemjellel is diszitett) pedig a párisi Cail et Comp cég által kiállított gép, mely kapcsolatban több más lepárológtatási és szörp-kivonási eszközökkel, lényegileg új chemiai eljárás szerint, oly tökélyesen lehetségesíti a cukorkészítést, hogy a gyarmat-cukorrali verseny lényegileg megkönnyebbítettik; — ép így kitünők Egrotnek (Párisból) Cook és Mirrleesnek (Glasgowból), Halotnak és társának (Brüsselből) e nemű készülékei; míg másfelől Poroszország is dicséretes tanupéldáit adá ez irányban tett ujabbkori haladásának. — Nagy érdekeltséggel szemléltetett ez osztályban továbbá egy igen elmés szerkezetű víz-szűrő készülék, a melyben számtalan fel- és alámenő lúdtoll vastagságú üvegszöveten áthajtva, a mocsokkal telt víz, szénnek, mint a szűrés anyagának segélyével, végre kristálytisza állapotba hozatik. Nem kisebb érdekűek az e körbe tartozó gépművek és készülékek közt a kenyérszítési gép, melyet kitünőleg Vikars (Liverpooli) Barrett és Exall, meg a párisi gyárnok Rolland állított ki, és a pékmesterségben nagy változásoknak előhírnöke látszik len-

ni; a nagy mérvben készített jeles szerkezetű olaj-malom Samuelson és társtól (Hullból); a gáz-italszerek készítésére való gép Lachapelle és Glovertól (Párisban); a téglakészítő gépek Clayton de főleg kitünő jelességben a franciaországi gyárnok Cazenavetól; a Normandféle gép, mely a tengeri vizet ihatóvá csinálja; Spencer (az electrometallurgia feltalálója), azután Danchells, Atkin és Dahlke szűrő gépei, electromagnetikus világosság-csináló gépek a francia Dubosgue, Berlióz meg az angol Holmestől, a Thiers és Lacassagnetől kiállított „régulateur de lumière électrique“ stb. melyeknek hatása az élet annyi különböző oldalaira mindinkább kiderülend; a rendküli figyelmet ébresztett különféle s jólhasznáható sórfőzési hűtő készülékek (réfrigérants de brasserie) melyek segítségével a must a legmelegebb időszakban is azonnal lehűtethetik s így ez iparág egyik fontos technikai feladványa megoldható léssen; Farron és Jackson által kiállított borpalack dugó gép, mely a bor épen tartására nézve oly főfontosságú; Todd kötélglyártó gépe, az amerikaiak által feltalált s most már nagy elterjedésnek örvendő varró gépek, a közfigyelemmel szemlélt mosó-gép, mely a legmocskosb öltönydarabot egykét percz alatt tisztára mossa; Wheatstone elektrikai gépe, melyel a tűzet a bányákban sziklák légberőpítésénél, tűzéri fegyverszereknél legnagyobb gyorsasággal lehet alkalmazni stb. Végre az egész világtárlat egyik legnevezetesebb kiállítmányának tartott jégcsináló gép, mely az angol M. Harrison és a francia Carré által feltalálva, D. Siebe (angol) és Mignon et Rouart (francia) által állíttatott ki, s oly szerkezettel bír, hogy rövid idő alatt közönséges vízből jég készíthetetik, és pedig olykép, hogy (mint az angol gépnél történik) a hidegség az aether volatilisátója által egy üres térnek s egy gőzgép által eszközölt compressionnak segítségével successiv condensationalis ügyfolyamon vezetetik keresztül; mig

a francia eljárás (melyet újabban Cail tökélyesített) anyiban eltérő, hogy a francia gépben a volatile anyag az ammoniak, a tünemény pedig a meleg egyenes actiója alapján idéztetik elő, a nélkül hogy ez utóbbi külön erővé alakítottatott volna. *)

c) Tudományos készülékek. Ezek sorában találkozunk mindenekelőtt a megszámlíthatlan sokaságú s jeles szerekezetű meteorologiai, astronomiai, és mikroszkopiai eszközökkel, melyek különösen az angolok és a francziákban azután az olaszokban és németekben birják legkitünőbb mestereiket. Érdekesebbek egyebek közt Ross mikroskópjai és távcsövei, Naudet és Fastré thermometerei, Bardon távlátói, a több binocular mikroskóp, Negretti és Zambra meteorologiai készülékei, a Kewi observatorium (Powelle, Sealand, és Casetta által előállított) gyönyörű eszközeinek (hév mérő, távcső, széliránymutató stb.) mintái, Horne és Thonwhaite üvegkösörületei a világosság polarisatiója feletti kísérletekre stb. A távirászat tekintetében az angolok közül Warley mutatott fel valami újat, míg az utóbbi tíz évben tett valamennyi javítási mozzanatok az angol telegraphi társaság kiállitmányaiában szemlélhetők egybefoglalva, Wheatstone elmés szerkezetű házi telegraphjával meg Casalli távirdakészülékével, mely az eredeti irás formáit közli, s így leírási hibától óv meg. Kiváló jelentőségű feltalálmány ez osztályban Königé (Párisban) melynek nyomán zengő testek hullamzásai feljegyeztetnek; Gavardnak, Bialonnak és ifj. Wagnernek pantographjai; Ausfeldt electricai chranoskopja, Elsternek új apparatusa a gáz világítási fokának meghatározására, az angol Shannak perpetuum mobileje, Perrauxnak finom részeket megkülönböztető gépecskéje, Kavaliernek üveg-művei vegyész munkálatokra, Voigtländer

*) L. Chevalier: Die moderne Industrie. 13. 14. 22. lap.

(Bécsből) jeles minőségű optikai szerei, Lenoirnak (szinte Bécsből) chemiai és physikai készülékei, egy olasztól (Gonellától) meg egy svéd-től (Scheutz) kiállított számoló-gép, a kölni Fesselnek nagy figyelmet gerjesztett myographionja, mely az idegmozgásokat és ideghatásokat feljegyzi, s az egész világkiállítás legérdekesb tárgyai egyikének nevezhető; végre a különféle typographiai és nyomdai készülékek és gépek, melyek tekintetében kivált a francziák, jelesül Dutartre és Alauret, azután az angol Mitchell (nyomtató illetőleg betűszedő gépében) meg Siemens és Halske (gyórsírói gépükkel) mutattak fel oly remekeket, melyek a lefolyt 10 év alatt e téren is tett jelentékeny előmenetelnek tanubizonyságai.

d) A zeneszerek. Ezeket illetőleg kivált Franciaországban, Olaszországban, s Németországban, de egyszersmind az Ausztriai birodalomban is észrevehető haladás tapasztaltatott. Az angol készítményeket tekintve, ezek között legfeltűnőbbek voltak a különmemű kisebb nagyobb orgonák, meg úgynev. harmoniumok, továbbá Alison, Bradwood és Kirkmann zongorái; a francia osztályban jeleskedtek Saxenek európai hírvő-fuvó-zeneszerei, Erard zongorái, s Villame hegedűi; az austriaiban (illetőleg Magyarban) Streichernek, Bösendorfernek, és (az e műszakban figyelmetérdemlő javításokat feltüntető s dicséretekkel halmozott hazánkfának) Beregszászynak zongoraremekei; Bittnernek meg Brandelnek (Pestről) jeles hegedűi, Bocknak Stornek és Stovassernek fuvószerei, Zieglernek (Bécsből) kitünő fuvolái stb.; míg egyéb államok közül e szakosztályban kitünőleg Olaszország meg a Német-államok valának jeles kiállítmányok által képviselve.

e) Órák. Az órákészítésben mely az utóbbi évtizedben tetemes haladást tanúsít, az egész kiállításon

csak három ország szerepelt kitünő készítményekkel, jelesen Anglia, Frankhon, és a Schweitz, mint a mely államokban az órame sterség már régóta felette magas tökélypolczon áll. Legfigyelemre méltóbb remekeket az angolok közül az ismeretes Dent s Bennet-féle czég, a francziák közül Leroy, Oudin-Charpentier, és Bréguet, a schweitziek részéről Sordet és Coffranne (mindnyáján Genfből) állított ki, a melyek között azután kiváló nagyságú órákkal, és a legtökélyetesb chronometerekkel ép úgy találkozunk, mint idő- és naptár-mutatókkal, a legcsinosb zsebórákkal, torony- és inga-órákkal. Nagy érdekeltséggel szemléltetett egyebek közt Shepherdnek (angol) electromágnetikai órája (milyen azonban már 1855-ben a párisi világtárlaton is mutattatott), Coffrannának (schweitz) nagystilbeni órája, mely a világ 22 nevezetesb fővárosára nézve mutatja az időt, Oudinnek (párisi) éneklő kolibrije óra alakban, Müllernek (schweitz) parányórája, mely egy századrész másodpercet is megkülönböztet, Delouche-nak (párisi) 30000 frankot érő astronomiai órája, mely a legtökélyetesb chronometer s csillagdák számára készült, stb. Nem maradtak egyébiránt a németek és az ausztriai birodalom sem hátra az óra-készítés tekintetében, a mennyiben a berlini Tiedenek chronometerjei a legjelesb angol s francia mesterekével versenyeznek, Felsing, Becker, Wiese (Schwarzwaldból) és mások hasonlólag kitünő készítményekkel léptek a sorompókba; Marenzeller és Schönberger (bécsi) jeles inga óráik érdemjellel is díszítettek, hazánkfia Kralik Samú (Pesti) pedig jeles szerkezetű astronomiai órájával elismerést vívott ki magának.

f) Fényképészet. Ez felette gazdagváltozatosságban volt a kiállításon képviselve, valódi műremeket azonban csak Franciaország, az Éjszak-amerikai Unio, meg részben Austria állított ki, mint a mely államok az érdemjelleli kitüntetéseknel is első sorban jelenkeznek.

g) Sebészeti készülékek tekintetében, végre, Anglia Frankhon meg Austria tüntette ki magát. Ez utóbbiban a sebészeti s általában orvosi tudományok kifejlése és rendküli haladása az újabb időkben ezen irányban is jótékony befolyásnak bizonyult. — Egyéb idetartozó jeles anatómiai és chirurgiai szerek és minták közt közérdekkel fogadtatott s érdemjellel is diszítetett Czermák: laryngoskopikai készüléke; a nagyhirű bécsi boncztanárnak Hyrtlnek anatómiai präparatumjai, Leiter (bécsi) jeles orvosi és különösen sebészi eszközei és műszerei, és Hebra tanárnak ujszerkezetű fürdőkészüléke stb. *)

Harmadik Főosztály: Müipari Készítmények.

Míg a második főosztályban az emberi ipar és művészség legtekintélyesb eszközeit, gépközegeit, és műszereit ismertük meg: addig a harmadikban, vagyis a müipari czikkeket tartalmazóban, a nemesítő és átalakító műszorgalom készítményei, jelesül a kézimesterség legalsó szakmáitól fel egész a legszövevényesb gyártási termelvényekig, voltak a közbirálat ítélőszéke elébe hozva. — Az előbbeni és e jelen osztály áttekintésénél szembeszőkö vala mindenekelőtt azok lényeges különbsége, sajtátszerű jelleme. Míg ugyanis az előbbeni osztályban inkább a munkáldó és törekvő emberész és emberakarát erőfeszítését és erőközegeit, a folytonos küzdelmet, és a milliányi akadályok következetes elhárítására irányzott harcztot a külhatalmak ellen, bámulta a szemlélő: addig ebben az osztályban már a munka és törekvés fényes eredményeivel, a nehéz tusák színről színre látható gyümölcseivel, az emberi ipar s szorgalom legváltozatosb idomu alkotványaiival állott szemközt, melyek meg annyi hangosan szöllő diadaljelek

*) A számos szebbnél szebb kocsi kiállítói közt a francziák, angolok, meg a bécsi gyárnokok tüntették ki magukat.

ként sorakoztak egymás mellé. — Ha szükség volna a világtárlat három főosztályának egyikét rövid szóba foglalt jellemzését adni, valóban azt lehetne mondani: hogy míg az elsőben a természet viselte a főszerepet, s a különböző égtájak physikai viszonyai és termelőerei jutottak leginkább kifejezésre: a másodikban pedig a gőzerő dämoni hatalma volt a legfőbb mozgó rugó: addig a jelen osztályban kiválólólag az emberi ész- és műizlés meg az ügyesség szövetkezve a tökével, a határozó nyomatékú momentum, mint a mely az egésznek sajátlagos jellemét és külidomát kölcsönözte.

A mi az ez osztályba tartozó kiállítványok általános jellemét illeti: azt lehet mondani, hogy az utóbb lefolyt évtized e téren is tetemes előhaladást és javításokat mutat fel. Egyfelől jelesül, annyiban, a mennyiben korunk technikai és tudományi felfödözéseinek igen nagy része a műipar tökélyesedésére egyáltalában jótékonyan és termékenyítőleg hatott be, másfelől mennyiben a gyors és folytonos emelkedésben lévő népvagyonosság meg tökegazdagság a finom és drága iparczikkek és műkészítmények iránti keresletet módfelett fokozta, s így a magas s fényűzelmi célokra irányzott ipari termelésnek hatalmas lendületet is adott. Ide járulván az hogy legújabb időkben ép a tudomány és a művészet általános meghonosulása és elterjedése meg a mindenütt életbeléptetett technikai művészeti s ipari tanintézetek sikeres működése folytán, a nemesb műizlés és műérzék tekintetében szinte félre ismerhetlen haladás mutatkozik; másfelől meg a számos feltalálások a vegyészeti a technologia s egyéb gyakorlati irányú ismeretek terén, az összes termelési ügyfolyam mindinkább tökélyesedését, egyszerübb és sikeresb fogatosítását lehetségessé teszik. A műipari készítmények és a gyártás körében általában tapasztalható előmenetel végre igen nagy részben a napjainkban mesés terjedelmüvé vált, népeket népekkel a leggyorsabb a legegyszerübb s legolcsóbb érintkezésbe hozó szellemi és anyagi forgalom és köz-

lekedés mindinkább tökélyesbedésének tulajdonítható; mint a melynek következtében a haladás és a tudományi buvárlat minden termékeny mozzanatja a legrövidebb idő alatt a polgárosult népek közös kincsévé válik, a kereskedést akadályzó és korlátoló vámsorompók ledőlnek, a tőke és az értelmiség uralma minden oldalúlag elősegítetik, a szabadverseny és az ipari vetély pedig minden irányban lehetségessé tétetik.

Az ezen főosztályban különösen kitűnt országokat illetőleg habozás nélkül azt állíthatni, hogy az összbenyomást véve kiindulási pontul, legelső sorban Franciaország, azután Anglia és Belgium áll, még Porosz- és Szászország, valamint Austria a másodrendű államokat képezik, a többiek között pedig csak egyik másik műipari cikkre vagy műszorgalmi ágra nézve tapasztalható különös kitünőség, mint azt például a Schweitzről, Olaszhonról, Hollandiáról vagy Törökországról, vagy a keletindiai angol tartományokról mondhatni. — Ami az Ausztriai birodalmat különösen illeti, ennek szereplése a londoni világkiállításon ez osztályban több irányban fényesebbnek nevezhető, mint a gépek osztályában, a mennyiben nagyváltoztatosságú műipari készítményeinek némely ágában nem csak jeles minőségű hanem valóban tökélyes s a hason francia angol s belga készítményekkel versenyezhető termelvényeket mutatott fel, s a mennyiben (legalább viszonylag) portékáinak olcsóbb s juttányosb áraiban is oly fontos nyomatékú fölényben jelentkezett sok más országok irányában, hogy a világpiaczkoni verseny e gy es ipari cikkekkel reája nézve napjainkban félelmetesnek már alig nevezhető. Említeni sem szükséges egyébiránt azt, hogy e diszes állást a világkiállításon leginkább a birodalom nyugati korona országainak: Csehországnak, Morva-Sileziának, Lombard-Velenczének meg Alsó Ausztriának köszöni, s hogy h a z á n k, mint kitünőleg földművelési állam, hol a nemesb ipari productio még csak zsengeiben vagyon,

ebben az irányban a monarchia első rendű korona tartományai közt nem jelentkezett; úgy mint azt az első főosztályba tartozó kiállítványok igen nagy részére vonatkozólag minden tartozkodás nélkül állíthatni.

Lássuk már most, az egyes műszorgalmi szakokat és ágakat különösen, és ugyan

I.) A szöveteket, jelesül a pamut, a len, a selyem, és gyapjukészítményeket. — Az európai műipar e nagyfontosságú szakainak majdnem mindegyike bizonyos népek által vagyon kitünőleg s kiváló tökélyetességben képviselve. Így péld. pamutkészítmények tekintetében a pálma kétségkívül Angliáé, gyölcs- és fehérneműekre nézve Ausztriáé, Belgiumé és Angliáé, selyem- s finom bársony-árak tekintetében Frankon, és Poroszorszáé, posztókra nézve pedig a vámegetéé és Ausztriáé. — A pamut-árakat különösen illetőleg, ezek 55 angol, 42 belga, 23 ausztriai, 36 német, 20 schweitzzi, 12 olasz s néhány francia cég által voltak kiállítva, s szőlő bizonyosságot tettek a felől, hogy habár lényeges újítások ez irányban nem történtek is, de azért az iparág stationär mégse maradt, a mennyiben a készítmények jelenleg sokkal változatosbbak s minden rangu és rendü egyének igényeikhez és vásárlási erejéhez alkalmazkodók, másfelől gyártásuk sokkal tökélyetesb mustrák nyomán történik, a mi különösen az Angliában meg egyéb cultur-államokban általánosan elterjedő műiskolák rajz- és festészeti intézeteknek tulajdonítandó. — A pamutcikkek jeles minőségbeni előállításának fortélyai egyébiránt a szárazföld többi népei, jelesül a belgák meg a németek által is már ismertetnek, sőt hogy Ausztria sem áll e tekintetben már alacsony polczon, kiviláglik több érdemjellel is diszített (többnyire esehországi és alsó-ausztriai) cégjeinek (p. o. Förster, Richter, Spitzer, Klaus, Burkhardt, Garber,

Lang, Brevillier, Pottendorfi gyár) valóban jeles és nem ép felette drága termelvényeikből. — A mi a gyölcs- és len-szöveteket illeti, gyönyörű készítményeket állított ki Csehország meg Silezia több kerülete, Belgium néhány iparbuzdító társulata, s egyikét német (jelesül bielefeldi) cég, meg Anglia, mely utóbbi úgylátszik már a continens ez iránybani supprematíája alól is fölmentette magát, a mennyiben rövid idővel ezelőtt gyölcs- és damastfélékben csak harmadrangú országnak ismertetett, a mostani kiállításon pedig bámulatos tökélyű készítmények által volt képviselve, a melyekből legyen elég a britt gyárak kitűnő kárpitjaikat, szőnyegeiket, és damast-czikkeiket kiemelni. A többi államok között kiváló szerepet e szakban egyszem viselt, még Hollandia sem, mely egyébiránt gyölcseművekben mindég az első rangú országok közt említettett. — Valóban meglepő és általános érdekeltséget költő kiállítási-osztályt képeztek azonban a selyem- és bársonyszövetek és készítmények, melyek a legnagyobb változatosságban, s megragadó szépségű színvegyületben kiválólag a Francziák, azután az Olaszok és Angolok meg a Poroszok által valóban kitáralva. A pálma ez osztályban, mit említenünk se kell, a francia (különösen lyoni) gyárnokoké, mint a kik izletes elegans s valóban szemkápráztató selyem öltöny-készítményeik, viritó élénk színezetű butorkelméik, nehéz selyem-szőnyegek és kárpitjaik, királyi fényűzési igényeket is meghaladó különmemű selyem-ékitményeikkel épenúgy mint európa szerte hirben álló gobelinjeik és bársony-műveikkel az összes világtárlat legérdekesb osztályai egyikét állították elő. — Utánuk nyomban következnek a porosz crefeldi barmeni és elberfeldi gyárak, mint a melyek valamennyi kiállító közt legnagyobb sikerrel versenyeztek a francziákkal, míg másfelől az olaszok, kiknél a selyemtenyésztés és feldolgozás évszázadok óta képezi egyikét a legtölyetesbben űzött nemzeti iparágaknak,

sorakoztak közvetlenül a győztesek mellé. A mi az angolokat illeti, ezek ez osztályban nem állanak ugyan az első rendű népek közt, de ernyedetlen szorgalom s erőfeszítéssel vannak azon, hogy ezen szakban is felküzdjék magukat a vezérországok körébe, s 62 kiállításjuk valóban bámulatos haladást tanusít az 1851 és 1855-ki kiállítások irányában; sőt annyiban már most is túlszárnyalták a francziákat, hogy a chinai és japáni selyem feldolgozásában ez utóbbiaknál sokkal szerencsésebbek. — Ausztriát illetőleg, ez is dicséretesen szerepelt idetartozó készítményeivel, a mennyiben egyikét czége, jelesül az európaszerte tekintélyben álló s a világ elsőrangú szőnyeg-gyárnokai közé tartozó (bécsi) Haase és fiai, azután Bujatti, Hornbostel, Woitech (az ismeretes bécsi hadzászlókészítő) Arbesser és Frischling valóban kitünő minőségű selyem-árakat, szalagokat, bútorkelméket stb. mutattak fel, melyek ez iránybani haladását a monarchiának minden kétségen felül helyezték. — A mi a gyapjukészítményeket illeti, ezek osztályában a legkülönbözőbb minőségű és finomságú posztók szerepeltek leginkább, az egyes országok közül pedig kiválókép a német vámegylet meg Ausztria vivta ki a legnagyobb érdemeiket magának. Akár ugyanis a kelme belső soliditását és jóságát, akár külső formáját és árát tekintsük, ezen országokból kiállítóknak kell odaitélnünk a pálmát, habár nem is tagadhatni azt, hogy Frankhon, Belgium, és Anglia is igen nagy és fényessükerű erőfeszítéseket tett, híréhez illő termelvényekkel s tetemes mennyiségű kiállitmányokkal a sorompóba léphetni. Ausztriára nézve, mely e szakban számos eléggé ismeretes brünni, reichenbergi, bécsi czégei által volt képviseltetve, a szóbanforgó iparczikkek tekintetében a londoni világtárlat azon meggyőződést szülheti, hogy a munkások és munkagépek tökélyesedése s haladásával karöltve járó olcsó productiojánál fogva bármely európai forgalompiacon a versenyzés ezentúl ez állam-

ra nézve könnyű lészen, s hogy gazdag s változatos gyapjutermelésében s ennek okszerű feldolgozásában kiviteli kereskedésének legnyereségesb s legbiztosb segéd-rugói egyikét birja. — Hazánkat illetőleg, fájdalom, ez osztályban kevés figyelemreméltót mutathattunk fel, egyedüli kivételével a dicséretes említésre méltónak is felismert gátsi posztógyár készítményeit, melyek valóban jeles minőségben voltak kiállítva, s félrenemismerhető haladás bizonyosságjeleit nyújták. A mi a többi népeket illeti, ezek közül különösen Keletindia győnyörü s hihetetlen finomságu szöveteivel, Törökország gazdaghimzetű s élénk színvegyületű szőnyegei s keleti fényüzemi czikkeivel, Görögország egyes jeles minőségű selyem-készítményekkel vivott ki magának elismerést. — Az ez osztályba sorolt tárgyak, és készítmények között nagyobb fontosságúaknak nevezhetők még a nehéz-szövetekből készült szőnyegek a melyek tekintetében (mint már említették) a bécsi Haasféle czég, azután több francia, meg angol gyár, s jelesül Chrossley és fiai (Halifaxból) Templetoné (Glasgowból) és Jacksoné meg Grahamé (Londonból) jeleskedék; — míg másfelől a finom csipkék költöttek különös érdekeltséget, a mely iparszakban Belgium, s különösen a brabanti kerület vonta ismét (mint mindenkor) magára a közbámulatot remek készítményeivel. Ámbár másrészt félreismerhellen az is, hogy a legujabb időben a gépekkeli csipkegyártás is módfelett tökélyesbedett, s például egy angol (nottinghami) meg egy francia (calais-i) gyár oly jeles czikkeket állított ki, hogy a megkülönböztetés brüsseli kézi- és a gépi csipkék közt csak avatott szemeknek sikerült.

Ha már most az e pont alatt elősorolt kiállítmányokra nézve a haladási mozzanatokat kívánjuk constatirozni, a következő eredményekre jutunk. Mindenek felett feltűnő a mélyenható befolyás, melyet

a gépek és munkaközegek legújabb időbeni tökélyesbedése az ipari készítmények tökélyesb minőség, s formábani előállítására gyakorolt. Nem akarok többre utalni mint a megjavított szövő gépek és készülékekre, az ugynevez. excentrikus vésést (Gravirung) eszközöző hengergépre (Walgenstechmaschine), az electricus folyant nyomtatóhengeren rajzolatok előhozására alkalmazó új készülékekre, stb. Ép így utaltatott máshelyütt arra, hogy a vegyészeti rendkívüli haladása folytán legújabbban a műiparban ezerszeres alkalmazásra találó színek s színyanyagok (illetőleg präparatumok) találtattak fel, melyek közül legyen elég a lokoót vagy chinazöldet, a mur-oxidet, a chrónzöldet, a rosanilint, fuchsint, azaleint, alizarint, pincoffint, magentát stb. említeni. — Szembeszökő javítást képez végül a műipari gyártmányok mindinkább tökélyesb rajz-minták szerinti előállítása, valamint a tökélyesített appretirozási módok, meg azon számos első pillanatra ugyan jelentékteleneknek látszó de a gyakorlatban igen is fontos szerepet játszó felfödözések a termelési processus egyes fogásai és fortélyai körül, melyek végtékintetben a készítmény tökélyetesb olcsóbb könnyebb s tetszetősb formábani előállítására közvetett vagy közvetlen befolyást gyakorolnak. — Nem lehet végre hallgatással mellőzni e helyütt azon ujonnan felfödözött anyagokat melyek szövetek, durvább s olcsóbbféle szőnyegek, takarók stb. készítésére kezdenek használtatni, s egészen új ipar- és kerestetágaknak alapjaivá válnak, milyen például a mindinkább ismeretessé való jute, meg a már érintett s gummi meg guttaperchavegyületből állé camptulicon melyből több figyelemreméltó kiállítmányok valának láthatók a világtárlat angol és francia osztályában.

**III.) Öltözéktárgyak, Bőrmunkák, Fane-
műk, Papir- és Könyvkötési művek.** Ebben az osztályban már nem lehet úgy mint az előbbeniben

bizonyos országokat mint kizárolag hangadókat kijelölni. Tekintve jelesül a bőrgyártást meg a bőrből készített műipari czikkeket, azt tapasztalni, hogy e (gazdagon s nagy változatosságban képviselt) szakmában legelső helyen Francziaország, Belgium, meg a Német vámegeylet tündöklik, ezek után pedig azonnal Anglia, Ausztria (mely utóbbi az utolsó évtizedben e szakban észrevehetőleg előrehaladt) valamint az amerikai Unió (az ugynev. amerikai bőrrrel) szerepelt. Nem csekély érdekléssel és megaláztatással szemlélhette a szakember a kiállításon a legkülönbözőbb, finom és egyszerű, fényezés és színezésű bőrtárgyakat, meg bőrből készült változatos házi eszközöket és szerszámokat, útitáskák és bőröndöket, lábbeli és öltözéki készítményeket, melyek tömegesen s gazdag választékban valának az érintett országok illető osztályaikban kitéve. Különösen feltűnő volt pedig gyors előmenetele a német vámegeyletnek e tekintetben, mint a mely 1851 és 1855 óta productióját nem csak megkészszeresztte, hanem oly mértékben tökélyesítette, hogy mind soliditás és külső csín, mind árak tekintetében a nyugati államokkal a versenyt kiállhatja. Ausztria részéről néhány cseh, alsóausztriai, és gráci iparos meggyárnok tüntette ki magát, sőt a mi a bőrkészítményeket illeti, hazánk sem maradt egészen hátra, a mennyiben néhány éremmel is kitüntetett kiállitánya volt a világtárlaton, jelesül Mannschönnnek pesti bőrmunkakészítőnek néhány iparcikkei, Vadásznak ismeretes jelességű lábbelijei stb. — Magának a bőrnek készítésében az új időkben lényeges javítás nem merült fel, s a múlt évtizedben indítványba hozott többrendbeli újítások, p. o. a bőr-készítés gyorsítása és egyszerűsítésére nézve az ugynev. gyors-cserzési módszer alapján, mindekkoráig nagy elismerésre nem találtak.

— A mi a famunkákat illeti, ezek szinte igen kitűnő módon voltak a világtárlaton képviselve. A kü-

lönféle kiállitmányok között, melyek ide tartoznak, legnagyobb figyelmet a szebbnél szebb bútorok, asztalok, ágyak, almáriomok, ezután könyvtárszekrények, s ol-tárépitmények, gerjesztettek, mint megannyi remek-példái az e nembeli iparág magas tökélyetességi foká-nak. Az egyes népek közül e szakban első sorban a francziák tündöklöttek, mint a kik finom izlésük szellemdús s leleményes diszitményeiknél fogva valóban páratlanul álltak vetélytársaik körében. Második sorban azután Ausztia, Belgium, meg a Németvám-egylet jelenkezett, mint a melyek szinte dicséretes tanujelét nyújták ujolagos haladásuknak; a mit ugyan Angliáról is mondhatni, de csak azon megszorítás-sal, hogy a brittek minden erőlködéseiknek daczára sem képesek ez ágban valamivel magasb tökély-polezra vergődni, s hogy például műasztalosságuk még foly-vást olyan, hogy izlést, finomabb felfogást nélkülöz, s mindenben a nehézkesség s merevenség visszásan szem-beötlő bélyegét hordja magán. — Tekintve különösen a francziák faműveit, azon megismerésre jutunk, hogy kivált a legujabban felkapott mesterséges műfarag-ványok bútorokon általok a legszebb s legtökélyesb formákban alkalmaztatnak. Legyen elég a sok kiállító közül csak Gueret testvéreknek (Párisból) Prygnot meg Carriernek (szinte) továbbá Chaix gyárnok-nak gyönyörű bútoraira és könyvszekrényeire utalnom. — A belgák közül többen, de kiválólág Goyer küldött jeles minőségű asztalos és bútor munkákat, míg az angolok osztályában Jackson és Graham, Collmann meg Gillow, és Lamb kiállitmányai vonták magukra a figyelmet. A német államok közül Berlin, Hamburg, Mainz, és Würzburg tüntette ki magát bútorkészitményekkel, melyek közt Lovinsonnak, Wernernek, és Bieglheinnek gyárai legelső helyen állottak, míg a gothikus stíliú mobiliák Foreyhtól valának legtökélyesben képviselve. — De mindezek mellett Ausztia, s jelesül a bécsi famun-

ka-gyárnokok is igen előkelő polczon jelenkeztek. Le-gyen egyebek közt elég főlemlítenem Thonetnek bútorkészítményeit meghajtott fából, Mannsteinnek bútorműveit, Schmidt udvari asztalosnak munkáit, Kramernek almáriomjait; míg Honunk ez ágban csak egy kitünő mester által volt képviselve jelesül a jó-hirben álló zirtzi műasztalos Wilde által, a ki a zirtzi apátság könyvtárát valódi műízléssel s elismerést érdem-lő soliditással állította elő, s a kiállításon egy pár ér-demjellel is diszített chiffonnal jelent meg. — A többi államak közül még csak Spanyolország és Kelet-india, mely utóbbi ébenfából, s sok más értékes fa-nemekből faragványokat állított ki, — említésre méltó. — A Papir-gyártás és Papirkészítés az utób-bi években szinte tekintélyes lendületet vön. Egyfelől jelesül annyiban a mennyiben a finomabb papir fo-gyasztása általánosan növekedő arányban nyilatkozik, másfelől a mennyiben új papirkészítési anyagok jöt-tek használatba, úgy hogy már jelesül fa, szalma, ku-koriczalevelek, jute, meg aloé- és agaveszálágok is dol-goztatnak fel az eddig kizárólag alkalmazott (egyébb-iránt mégis legjobb s legezelszerűbb) rongyok mel-lett. — A különböző országok közt papirgyártás tekin-tetében elsőhelyen Anglia (mely egyébbiránt igen ke-veset állított ki) meg Frankhonnal találkozunk, mint a melyeknek készítménye szépsége tekintetében épugy jeleskedik mint soliditás gazdag választékosság és tartandóságra nézve. Utánok következett Németor-szág, Hollandia, Toskana, meg Ausztria, utóbbi Leidersdorf (alsó Ausztriából) Lorencz test-vérek (Csehországból) Smith, és Meynier (Fiuméből) papirgyárai által kitünőleg vala képviselve, s illő el-ismerést aratott. A papir-gyártmányokkal szoros ösze-függésben jelenkezik egyfelől a könyvkötészet, másfelől azon számos fényűzési és ékitményi tárgyak készítése, melyek a papir különböző módoni feldolgozá-sán és idomitásán alapszanak. E szakmában Frank-

hon meg Ausztria tündöklött a világtárlaton első sorban, a mennyiben izletesség, soliditás, ügyes kivitel tekintetében sem az angolok sem a németek sem a belgák vagy olaszok e két ország kiállítóival nem vetekedhettek. A két vezér-ország egybehasonlítása pedig azon megismerésre vezet, hogy míg a tulajdonképeni fényűzelmi könyvkötésben Frankoné az elsőbbség, addig a többi kötési- s diszpapirművekben az Ausztriaiak, jelesül a bécsiek a legkitünőbb mesterek, mint a kiknek készítményei jelenleg már a legelső európai piacokon nyertek polgárjogot. Hogy egyébiránt Ausztria e fényes föllépésénél az érintett szakmában, honunk is dicséretesen volt az ismeretes Posner féle diszművek, s könyvkötési remekek által képviselve, emliteni sem szükséges, s csak sajnálni lehet, hogy hazánk más két kitünő mestere a könyvkötésben (Kuhárszky Győrből meg Lang Budáról) a világkiállításról elmaradt. A mi végre az öltözék tárgyakat illeti, a legujabb londoni világtárlat különösen feltünő újítási mozzanatokat nem mutatott ugyan fel, de annyiban mégis haladást tanúsított, a mennyiben az öltözékek készítésében az izlés, a helyes arányosság, a gyakorlati czélszerűség párosulva kulcsinnal mindinkább jobban helyet foglalni látszik; habár másfelől a rendkívül magas árak minden e nemű iparczikkekben szinte el nem kerülheték a szemlélő figyelmét. A különböző népek közti versenyzést e szakban illetőleg, azt lehet mondani hogy a francziák a diadalmasok, mint a kiknek szabó-készítményeik, keztyűik, cipőik, st. valóban magas tökélyfokot árulnak el. A többi országok közül azonban legközelebb Ausztria (jeles minőségű Krach féle czikkeivel) meg Anglia jár, mint a melynek e szakkbeli mesteremberei igen kitünő dolgozatokat mutattak fel, sőt egyesekben még a francziákat felül is multák. Honunkat különösen tekintve ez osztályban mi is (kivált néhány magyar diszöltőnnyel) érdeket gerjesztő módon szerepeltünk, s egyik másik pesti mester, p. o. Vadász,

Jámbor, Ginthner, Bodnár, Malatinszky stb. szőlő tanúságot tőnek a felől, hogy mi sem vagyunk egészen hijában kitünő képzettségü s illő készütségu szakembereknek.

III.) Az eddigieknél nem kisebb fontosságu osztálya vala a műipari fősectiónak a vas- és bronz-készitmények meg az ékszerék. Lássuk legelőször a vaskészitményeket. Ezek osztályában legjelesb s kiváló érdeki tárgyak voltak a gazdagékitményü rostélyzatok, a legkülönbözőbb házi eszközök, és munkaszerek, a csinos idomú kályha- és kandallóművek, a szebbnél szebb fegyverek, a vasból készült bútornemük, oszlopok, és szobrok, az ismeretes vaspénztárak, kés- s egyéb metszőszerek, sőt itt ott bámulatos nagyságú állatok, szekrények, emberi alakok, oltárok, feszületek, stb. melyeknek átnézete a szemlétöt valóban álmélkodásra ragadta az emberi ész leleményesség és ügyesség ily magas foka, ily öntudatos és fényes sükerü nyilatkozata felett. A mi az egyes népeket illeti, ezek közöl e szakmában: leginkább az Angolok, a Francziák, a Belgák, meg a Poroszok tüntették ki magukat, olykép jelesül, hogy Anglia készitményei kiválólag tömegszerüségök, s aránylagos olcsóságuknál, Belgio méi soliditás, és egyes tekintetekben igazi tökélyetességüknel, Franciaországéi páratlan csin izlés külszépség de szerfeletti drágaságuknál fogva vonták magukra a figyelmet; Poroszország Ausztria meg némely egyéb állam műiparosai pedig az előttük álló jeles példányok szerencsés utánzása által iparkodtak elismerést szerezni. A mi különösen Ausztriát illeti, ez a szóbanforgó iparczikkek tekintetében az említett négy fő országgal nagyban és egészbenvéve mindekkoráig a versenyre eléggé megerősödöttnek nem nevezhető, a mi sok tekintetben fájlalando, miután az anyag és egyéb előföltételek illő minőségben és mennyegben rendelkezésre állanak. A mi azonban egyes készít-

ménynemeket illet, nemcsak kitünő polczon áll hanem egyik másikat a vezérországok közül túl is szárnyalja. — Messze vezetne bennünket e helyütt mindazon vasmű-készítők névszerinti elősorolása, kik érdemjellel díszítettek, s csak némelyekre hivatkozunk; így például az angolok közt mindenek felett kitüntek: Bennett, Glass, Elliot, Elkington, Hill, Maxwell, Nettlefold, Watkin, Hegwood, Griffiths, Siebe; — a francziák közül: Baudon, Brüiard, Pecquiére, Fiches, Létrange, Barbédienne, Clavier, Masson, Sicard, Tarpin, Wovisot; — a belgák közül Darvans, Orban, Delloge-Masson, Godefroy, Tremouraux testvérek és Nicaise; a poroszok közül: a királyi berlini öntöde, az Einsiedeln gyár, Diebitsch, Ilsenburg gróf gyára, Péters, Epstein, Witte stb. az olaszok közül: Franci (Sienából), míg az osztrák birodalmi kiállítók közül különösen Werthheim és Wiese ismeretes tűz-hatlan vaspéztár készítő, Bartelmus csehországi vas-edénygyártó, Dittmár, Fernkorn szobrász, Hollenbach bronzemunkák készítője, Winkler a jeles lakat és závárgyártó, és hazánkfia Ganz (öntött vasból vasutkerekeinél fogva) meg Feivel arattak különös elismerést a kiállítási bíráló választmány előtt. Eltekintve ez utóbbi államra nézve azon már fenntebb is megérintett productio-ágtól, mely a maga nemében páratlanul állott az egész világtárlatban, t. i. a leobeni iparkamara által gyűjteményesen kiállított steyerszági kaszák és Steyer városától kiállított aczélmunkák és aczél-metsző szerek, melyek az anyag rendküli jósága meg a feldolgozás kiváló jelessége felől tanuskodtak, s bizonyosan nem kis mértékben járultak Ausztria ez iránybani tekintélyének a külföldieknél előmozdításához.

A kivált finomabb és értékesebb vas-készítményekkel nemritkán szoros összefüggésben s vegyületben voltak a tárlaton szemlélhetőek a legkülönbözőbb bronz-

készítmények, és diszítési tárgyak. A bronz-ipar egyike azoknak, a melyek újabb időben, kitünőleg a francziák meg angolok által hévvel felkaroltatva igen nagy lendületet vettek, s meglehetősen tökélypolczra is emelkedtek. A bronzművek és ékitmények jelesen napjainkban, kivált Franciaországban, szerfeletti elterjedésnek örvendenek, úgy annyira, hogy alig léteznek köz-diszítési készülétek, finomabb bútornemük, házi szerek, s fényüzelmi tárgyak, melyek bronz-kirakatokkal, alakokkal, stb. ellátva nem volnának. Legnagyobb mesterek pedig e szakban, minden kételyen kívül a francziák, a kiknek egyes iparosaik már 1851-ben és 1855-ben is a közfigyelmet magukra vonták. Így egyebek közt a majdnem 50 lépésnyi hosszúságra terjedő kiállítmányaival a párisi bronzműkészítő Barbédienne, a ki ez ágát a finomabb műiparnak, támogatva nagytehetségű mintázók és rajzolók által, valóban bámulatos tökélypolczra emelte, s egyebek közt Napoleon herczeg tulajdonát képző (ugynevezett pompejáni házhoz tartozó) szobabútor és ékitmény-szerek kiállításával az egész tárlat legvonzóbb tárgyai egyikét mutatta be a világnak. Ép ily irányban tündöklők Marchand, Méne, Barbézat, Gautier, Lemaire, Lerolle francia iparosok utánzott antik etruski edények, lámpák, ingák, házi szereket stb. képző bronz-készítményeikkel, állat- s emberalakjaikkal, drága luxus-diszítményeikkel stb. — Az angoloknál legújabb időben szinte divattá kezd válni a bronz-készítmények vásárlása és nagyobb terjedelembeni előállítása; a francziákkal azonban e téren távolról sem versenyezhetnek. Legkitünőbb képviselője itt e szaknak Elkington, a ki már 1855-ben a párisi világiparkiállításon is figyelmet gerjesztett, s legújában előkelőleg ezüstedények tömeges productiójára adta magát. A mi a többi népeket illeti, ezek közül csak a belgák tanusítanak e szakban is tekintélyes haladást, azután Porosz-
hon, melyben a nagy hírü királyi öntöde Berlinben ez

irányban is sok jeles művet állít elő. Egyébiránt azt kell mondani, hogy Németország és Ausztria e tekintetben még messze hátra vagyón, s a Francziák felsőbbségét föltétlenül elismerni kényszerül. Szerencsés versenytársai azonban az angolok meg francziáknak a németek meg ausztriaiak a finomabb nemes-érmékészitmények meg a drága ékszerek tekintetében. Így Franciaország mellett, a mely mint minden egyéb fényüzelmi jószágok tekintetében úgy ez irányban is valóban kitűnő módon szerepelt, Anglia ép úgy mint Itália, vagy Ausztria, minden erőfeszítéssel azon volt szebbnél szebb ékszerek, drágakövek, arany- és ezüstművek, ékitemények, edények stb. kitárlása által a közönség figyelmét magához lánczolni, műizlésének, s mesteri ügyességének, tanupéldáit nyújtani. A londoni világiparkkiállítás ékszerosztálya valódi fénykirakata volt mindannak a mit korunk anyagias, élvezetvágyó, sok tekintetben túlfinomult civilisatiója drágaságokban és luxus-jószágokban csak felmutatni képes. A mi a kiállítókat illeti, ezek között jeleskednek a francia Christophle, a ki már 1851 és 1855-ben is főszereplőként tűnt ki, azóta finom felfogás, kivitel és igazi műizlés tekintetében tetemes haladást tanusít s a jelen kiállításban valóban mesés tömegű értéktárgyakkal jelent meg, melyek között a legtöbb figyelem azon gazdag arany és ezüst asztali-ékre fordított, mely egy 20 láb hosszúságú hajót több személyekkel stb. képez s a párisi „Hotel de Ville“ tulajdona. Christophle mellett tündökölnék az angol Hunt és Roskell rendküli gazdag ékszerremekeikkel, Tennant drága ékkögyűjteményével, Hankock 80 ezer font sterl. érő nyakékszerével, valamint London és Ryder nagy smaragdjai és rubinjaival; a porosz Meves, Sy, Wagner, Friedeberg, meg a frankfurti meg pforzheimi ékszerészek mesés gazdagságú gyöngy- s drágakő kirakataikkal, a bécsi Kobeck, Netz, Grohmann, Bolzani gyémánt-nőfejdizsek, gyémántgyűrűik és kü-

lönböző finomul készített arany és drágakövekből i ékműveikkel, Egger pesti aranyműves szépen s izletesen előállított aranyékszerekkel, a belga Dufour és Bros, a francia Fannières, Duponchel, Caillot, Rouvenant, Wiese, Gueyton felülmulhatlan szépségű gyémánt- és arany diszműveikkel stb; végre az olaszok közül Pistrucci, Odelli, Mellerio, az oroszok közül: Szikof, Verkhofzev, a schweitziaiak közül: Dubois, és Rossel meg fia többrendbeli jeles árucikkekkel.

Nagy érdekeltséggel vizsgált osztályát a műipari főszaknak a kőanyag- meg porcellánedények és készítmények képezték, a melyek a jelen kiállításon minden eddigi kiállításokat felülmuló sokaság- és gazdag változatosságban voltak kitérálva. A kiállítók száma e szakban közel 200-ra rugott, s belőle 68 magára Angolországra, 39 Franciaországra, 26 Poroszországra, 13 Italiára, és 9 az Ausztriai birodalomra jutott. A mi az egyes népeket illeti, azt lehet mondanunk, hogy első helyen ez iparágban is a Franciaakkal találkozunk, mint a kik világhírű s a maga nemében páratlanul álló Sévres-i remekműveikkel valóban irigylletes tökélypolczon jelenkeznek; habár másrészt nem alaptalan szakembereknek azon nyilatkozata, miszerint 1855 óta a (császári) sevres-i gyár feltűnő haladást nem tön, s a többi (e szakban jeleskedő) népek által egyik másik irányban már tökélyesen eléretett. Különösen feltűnő az, hogy több újítások (p. o. a színvegyületben, új színek előállításában) határozottan nem-süke-riültnek nevezhetők, s hogy a világ első mestereinek e szakban, a Chinaiaknak eljárása, mely a tárgyakon a festésnek szivárványszerű összefolyását s vegyületét oly szerencsésen idézi elő, teljesen még elnem tanultattott azoktól. Jeles készítményeket (p. o. vázokat, asztalékitményeket, különnemű edényeket stb.) állítottak ki egyébiránt más francia magán-gyárnokok is, így jelesen La hoche (párisi) Ménard, Rousseau, kik

mindannyian kiválólag a decoratív jellemet művelik e szakban. A második helyen találkozunk az angolokkal, a kiknek kőanyag- és porcellán (Wedgwood) készítményeik már régóta ismeretesek s tekintélyben állók. Legnagyobb figyelmet költöttek a britt kiállítók közül Minton, a kit „az angol ceramika királyjának“ neveznek, már fentebb említett nagy majolika-fontainejével, színes tégláival; Wedgwood gazdag ékítményű majolika-cikkeivel, s a régfenálló gyár különmemű készítményeinek gyűjteményével, a nagy hirben álló Rose, kinél London városa a francziák csaszárjának megvendéglésére szükséglett gyönyörű asztalneműeket készíttette, de különösen olcsóbb árairól is ismeretes; James Duke, Lorkett, Brown, meg főleg Copeland, a ki elláthatlan sokaságú edények, háziszerek stb. mellett egy kolossal öblönyt (vázát) állított ki, mely az egész kiállításnak e nembeli remekei közt az elsőnek nevezhető. — A harmadik helyen állanak a Németek, jelesül Poroszország, kiváló szépségű és tökélyességű berlini készítményeivel meg Szász honjőhirben álló Meisseni porcellán-edényeivel s finom fényüzelmi tárgyaival; a mely utóbbiakban azonban, mondhatni, semmi haladás sem mutatkozik, s a rococostil nagyon is visszásan hat az e tekintelben annyi magas-tökélyű cikkek szemléletéhez szokott szakemberre. A közönséges kőedények nagy választékban voltak kiállítva az angolok osztályán kívül az olasz meg a franczia iparosok által, s a mi különösen az utóbbiakat illeti, ezek ez irányban is mind tökélyesb termelvényt iparkodnak adni, de soliditás és (aránylagos) olcsóság tekintetében az angolokkal e téren még a versenyt alig képesek kiállani. — A mi végre az Ausztriai birodalmat illeti, ez a szóban forgó osztályban szinte kitűnő módon szerepelt, habár készítményei (eltekintve olcsóbb áraiktól) a sévresi a berlini vagy az angol jobbféle cégek termékeivel a versenyt nem is állhatják ki. A mi különösen a porcellán-ipart illeti, ez leginkább Karls-

bad környékén létező gyárak meg a bécsi állami porcellángyárból kikerült czikkek által való képviselve, mely utóbbiakról szinte azt lehet körülbelül mondani, a mit előbb a meissenai gyárról mondottunk. Diszes helyet foglalt el ellenben hazánk a porcellángyártási osztályban Fischer Móritznak herendi gyárából kikerült jeles minőségű készítményeivel, a melyekről már jóval ezelőtt a nagy Humboldt oly elismerőleg nyilatkozott, most pedig egy jeles szakember egyebekközt azt mondá, hogy a kiállított nagyöblönyön a valódi chinai zöld sokkal jobban van eltalálva mint magukon a sévresi edényeken, több franczia és belga tudósító pedig egyenesen az ausztriai birodalom műipar-osztályának legszebb s legfigyelemreméltóbb kiállítmányai közé sorolta. A kő- s porcellánedények készítésében mutatkozó haladás az 1851-ki és 1855-ki világkiállításokkal szemközt, előkelőleg abban áll, hogy az idomítás most már gépekkel is történik, égetőfa helyett kőszén használtatik, az agyagtömegnek a formábaöntésénél a légnymat alkalmaztatik, a metallikus színek vegyítésére gázok és éleny is használtatik, a lithochromia (vagy színes kőnyomat) tetemesen tökélyesbített stb.

A kő- s agyagbóli készítményekkel némi rokonságban álló Üveggyártmányok szinte kitünő módon voltak képviselve a legujabb kiállításon. Feltünő jelenség az üvegiparban az, hogy ez az utóbb lefolyt században Európa különböző országain ált folytonos vándorlásban vagyon, így Velenczéből, hol legelőször legtökélyesben üzetett, átment Csehországba, innen Németországba, azután Frankonba, Belgiomba, meg Angolországba. Daczára egyébiránt e körülménynek, mégis azt lehet mondani, hogy Ausztria, jelesül csehországi üveg-készítményeivel, még most is mindég kitünő helyet foglal ez iparágban, s hogy daczára annak, hogy a legujabb

időkben Frankhon Angliá, de főleg Belgium a világpiacokról lenyomni kezdte, tartós, solid, s olcsó készítményeivel mindég biztos kelendősegre számolhat, s ernyedetlen szorgalommal s a készítmód tökélyesbítése alapján elvesztett positióját a világforgalomban ismét visszaszerezheti. Figyelemre méltó egyébiránt az üvegyártás legujabbkori tökélyesítésére nézve azon Frankhonban Bontemps által tett fölfedezés, mely szerint krystálüveg az ólom és kovasav helyett zink és borax alkalmazása által állittatik elő, s pedig rendküli keménységben és tisztaságban, a melynek jelentősége kivált optikai műszerek készítésére nézve felette nagy, s csak azon hátrány által ellensúlyoztatik, hogy a meg-aranyozást meg a köszörülést szerfelett megnehezíti, másfelől, hogy az üveg azon tűznek meg fehérségnek van hijában, a mely a régi eljárás szerint előállított készítményeknél kitünőleg feltalálható. — A mi az egyes kiállítókat illeti, ezek közöl az angol osztályban Copeland, Dobson, Green, Kilner testvérek, Povell, Chane-testvérek, és Phillips; a francziában: Broslette, Berger, Monot, Raabe; a belgában: Bennert, Capronnier, Daubresse testvérek, stb. a németországiban: (a bajor) Steigervald, a porosz Heckert; az oroszban: a császári üvegyár készítményei vtvak ki különös dicséretet és elismerést; Ausztriát illetőleg pedig Lobmayer gyönyörű üveg-esillárja és kandelaberje, Gróf Harrach gyáranak nagy öblönye, Hoffmann asztal-szerei, Stölzle jaspis-üvegáruai, Mayer unokák kitünő minőségű színes és festett üveg-edényei és Unger metszett üvegei (mindnyájan Csehországból) vonták magukra a szakértők figyelmét legjobban, és diszittettek is fel külön érdemeikkel.

Befejezésül legyenek még pár szóval megérintve a kitünő taneszközi s iskolai s tudományi czélokra irányuló készülékek. Ez jelesül a 29-ik

osztály, melynek tárgyai közé a physikai és optikai instrumentumok, technologiai és mechanikai apparátusok, minták és modellek, előrajzok és építészeti tervek, földgolyók és térképek, nyomtatványok és irodalmi termékek tartoztak. A különböző országok között e szakban legkitünőbb módon és legnagyobb számaránnyal Anglia, Frankhon, meg az Ausztriai birodalom volt képviselve, míg a másodrendü helyet Italia és a Németvámegelet foglalta el. A kiállitmányokat magukat illetőleg, legfigyelemreméltóbb és az e téren tett haladásra nézve legjellemzőbbek voltak: az angolok részéről: jelesül Patterson és Henslon botanikai és geologiai diagrammjai, Gordon gyönyörű technologiai kártyái a növényország legkülönbözőbb terményeinek plastikus szem-elé állítására, Johnston természettani és physiologiai képletei, Nelson és Stanford kitünő tökélyességü tér- és országképei, Smith jeles globusai, Makintosh kautschukból készült földgolyói, Black, Gordon, és Longmann tankönyvei vakok számára stb; a francziák részéről a páratlan tökélyü physikai, sebészi, s optikai műszerek, a központi párisi iparfőtanoda (École des Arts et des Métiers) gyönyörű rajz- s rézmetszvényi kiállitmányai, a süketnéma intézetben alkalmazásban lévő különböző taneszközök és készülékek, a többrendbeli jeles geologiai és mineralogiai gyűjtemények stb; — végre Ausztria részéről az ismeretes Artaria cégnek (Bécsből) szép földképei, a cs. kir. katonai-geographiai intézet kiváló jelességü mappái, térképei Bécs meg Róma környékeire nézve, S ch e d a nagy Európai térképe 25 darabban, photolithographiai munkák stb; továbbá Gerold és Braumüller első rangú német könyvkiadók több nagyobb fontosságú irodalmi publicatiói, több műegyetem és reáltanoda technikai és architekturai rajzművei, a kereskedelmi ministerium által kiállított többrendeli gyönyörű hid- vaspálya és egyéb építvény-rajzok és minták, a tengerészi főparancsnokságnak [a Novarai

Expedíciót s annak eredményeit illető többrendbeli kiállítványai; fényképészeti s gyűjteményi művek; a prágai iparbuzdító központi egyesület különféle ipari czikkeket magában foglaló gyűjteménye, a cs. k. államministeriumnak a birodalom oktatásügyét ábrázoló graphikus összeállításai, iskola-tervrajzai, végre Liharzik nagy érdekű s az emberi test növekedésének törvényeit plastikailag ábrázoló alakjai, főleg pedig a nagyhirű bécsi anatomnak Hyrtlnek e nemben páratlan s érdemjellel is diszített boncztani praeparatumai.

Negyedik Főosztály: Képző Művészet. *)

Ezen negyedik főosztálynak, mely a festészet, az építészet, és a szobrászat remekait fogalta magában, s kitünőleg azon rendeltetéssel bírt, hogy az utóbbi időkben ez irányban is tett haladásimozzanatokat feltüntesse: taglatatába jelentéstevő ez alázatos előterjesztésében, tüzetesen nem bocsájtkozik, a mennyiben az idesorolt tárgyak a tulajdonképeni technikai jellegű kiállítványok sorába nem tartoznak, s az eddig bővebben ismertetett osztályokkal közvetlen összefüggésben nem állanak. — Kiegészítéseül egyébiránt az eddigieknek legyenek megérintve némelyek annyival is inkább, mivel a művészetek mindenhai állásában és fejlődési fokában maguk az illető népek jelleme és szellemiránya, alkotásiereje és tehetsége, világnézlete és általános kulturai viszonyai leghűbben tükröződnek vissza, s a mennyiben korunk ipari nagyságának s magas tökélypolczának egyik jellemző vonása ép abban nyilatkozik, hogy művészet és technika mindinkább szorosb viszonylatba lép egymással, s a technikai hódítványok a művészetiekre, a művészetiek meg a technikaiakra mindég határozottabb

*) V. ö. Eugène Vernou: Le progrès de l'humanité. 1862. Paris.

és jótékonyabb befolyást gyakorolni kezdenek. Eltekintve attól, hogy az ez irányban mutatkozó előmenetel és haladás a gyakorlati ipartevékenység terén oly nagy nyomatékú izlés-nemesbülést, az alakok és formák finomulását, a felfogás és kivitel eszményiebb kifejlődését, s az élet fensőbb s nemesbélvei iránti figyelmet és vágyakat szokta fejleszteni.

A szóbanforgó negyedik főosztályban a kiállított tárgyak összes száma körülbelöl 6000-re emelkedett, a melyben legnagyobb részszel, a művészetek classikus földje Italia, azután Frankhon, Anglia, Belgiom, meg Németország volt képviselve. Az Ausztriai birodalmat illetőleg, ez kiállitmányával nem tűnt fel ugyan, a mennyiben a rendelkezésére kijelölt térség is nagyon csekély volt, de kiállitmányainak, s jelesül a festvényeknek benső értékét és műbecsét tekintve figyelemre méltó tárgyakat mutatott fel, s illő elismerésre is talált. Egy általában pedig ez egész főosztályra nézve is azt lehet mondani, hogy mindegyik nép, mindegyik ország egész erőfeszítéssel törekedett arra, hogy nevéhez és híréhez méltóan jelenjék meg a nagy versenytéren, s hogy dicséretet arathasson ott a hol a világ legnagyobb művészei léptek a sorompókba.

a.)

Festészet. *)

A festészeti osztályban a londoni világtárlat majdnem valamennyi fennálló iskolák és műirányokból mutatott fel példányokat. Így tekintve az Angolokat, kik Hogarthtól kezdve egész a jelenkori kitünő me-

*) L. Lasteyrie: La peinture a' l' Exposition Universelle. 1863. Páris.

sterig M. Mulready-ig valának e szakban képviselve, kiváló figyelmet gerjesztettek a már régóta nagy tekintélyben álló Gainsborough, Reynolds, Lawrence, Turner, Leslie, Landseer, Hook, Brown, Maclise, Poole, és Leighton, a kik a maga nemében felülmulhatlan tájfestészetet, állatfestészetet, tengeri tájrészletet, stb. nagy tökélyetességgel tüntették fel. Másfelől azonban nem lehet félreismerni, hogy az újabb időkben a Francziák meg a Németek a festészetben az Angolokat jóval felülmulni kezdik, a mennyiben egy Delacroix, Ingres, Dela Roche, Baudry, Pitou, Winterhalter, Ary Scheffer, amazoknál; — egy Cornelius és Overbeck, Kaulbach és P. Hess, Piloty, és mások pedig a nagy híró Müncheni, Berlieni, Düsseldorf-i német iskolákból, műveiknek sokkal nagyobb concepciója, geniál kivitele, élénk színezése, fény és árny helyes elosztása, tartalomgazdagság és classikus mintaszerűségénél fogva, valóban minden többi népeket túlszárnyalták, s még az Olasz nagymestereknek kezéből is kiragadni kezdik a pálmát. Ezekhez leginkább közeledik Belgium, mely több kitünő jelességű képet állított ki, s a világhírű brüsseli festész: Gallait meghatározó szépségű s élethűségű remekei a közfigyelmet legnagyobb mértékben lánczolák le. Austriát illetőleg, ennek ugynevez. bécsi iskolája, s különösen Rahl, Ender, Engerth, Amerling, Ruben L. Allemand, Kupelwieser, Führich és Gauer mann gyönyörű festvényei arattak dicséretet: — míg hazánkfiainak jelesen Ligethynek, Molnárnak, Orlaynak, Székelynek, Thannak, s Vandráknak művei habár messze is állanak még az im említett nagymesterek remekei mögött, örvendetes tanúságot tőnek a felől, hogy Magyarország, mely egy Markót hozta elő (a kinek kiállított két nagybecsű festvénye szigorú szakbírálok által is egyhangnlag elsőrangú műnek nyilvánított) ez irányban is sikerrel törekszik a haladás pályáján előre, s hogy csak gazdag főrendbeli honfiaink támogató és buzdító ügyszere-

tetére van szükség, hogy a művészetek ez ágában is nagyobb tökélyfokra vergődhessünk. A mi a többi népeket illeti, a Hollandok részéről csak Bosboom és Koekeek, — a skandinávi népek részéről Jerichau né, Schiott, Tidemann, és Lindegrin; — stb. aratott dicséretet, Spanyolország szinte több jeles művel, Oroszország egyikét nem értéktelen képpel, sőt még maga Törökország is egy jeles tehetséget eláruló dolgozattal Mussurus Beytől lévén képviselve.

b.)

S z o b r á s z a t.

Körülbelül ugyan azt lehet mondani a szobrászatról a mit ép a festészet tekintetében megérintettünk. Korunknak mindenben magasbra törő, új alakok és formákat kereső, az idealismust a realismussal összhangba hozni akaró iránya: a képző művészetek e terén is fényesen nyilatkozott, s teljes joggal lehet mondani, hogy a legujabb világ-műtárlat kétségbevonhatlan bizonyítványait adá annak, hogy századunk szobrászati műtökélye igen közel jár az ókori classikus hellen népnek művészi tökély fokához, s hogy korunknak is megvanak a maga Phidiásai és Praxitelesei p. o. egy Teneraniban, és Gibsonban, egy Geffsben és Montiban, egy Thorwaldsenben és Pradierben, Fraikinben és Magniban stb. kiknek szebbnél szebb művei valóban megannyi fénypontjait képezék az 1862-ki világtárlatnak. Az egyes népeket illetőleg az Olaszok közül különös érdekeltéssel szemlélt szoborműveket állított ki Monti (Milanóból), Bottinelli, Cali, Maróchetti, Magni, Spaventi és Tandartani; a németek közül jeleskedtek Rauch, Sussmann, Kauer, és Kapser; a francziák közül Mailly, Barye, D'Angers; a belgák közül Fraikin, Geefs, Jehotte, Puyen-

brock; a spanyolok közül Belloer, Moreno; a skandinaviak közül Thorwaldsen, Jerichau, Molin; az Angolok közül pedig Gibson és Macdovell, Foley, és Cardvell, jeles művei diszíték a termet. A mi Ausztriát illeti, ez kitünőleg az Olasz Ferrari, a cseh származású Max, azután Fernkorn, Kähsmann, és Kissling részben figyelemre méltó művei által volt képviselve, míg hazánkiai közül csak Dunaiszky ismeretes szobrászunk jelent meg „Petőfi“ szobrával meg „Samson és Delila“ szoborművével a kiállításon.

c.)

A műépítészet.

Ebben a szakban a kiállítmányok száma tekintélyes nem vala, nagyobb figyelmet azonban a franczia, a német és olasz művek költöttek. Egyebek közt azonban Austria is dícséretesen töltötte be helyét, a mennyiben Ferstel, Vander Nüll, Sikkárdsburg, és Röessner kiállított nagyobb szerű műtervrajzai a legjelesb e nemű remekekkel versenyeztek. Hazánkiai közül pedig Lippertnek műve, meg Henszlmann Imre kitünő dolgozata a m. akademia palotáját illetőleg ébresztett figyelmet.

* * *

Figyelmesebb tekintetet vetve az egyes cultúr népek műtermékeinek általános jellemére, a következő észrevételekre jutunk. Frankhont jelesül illetőleg ennek kiállítmányait rendküli eszme gazdagság, eleven alakító tehetség, nagy tökélyű forma és szinkölcsönző képesség jellemezi. Egyes kitünő újabb mesterek mellett még min-

dég első rangú szereplők nála a festészetben Horace Vernet *) mint realista, Delacroix mint színező, Ingres mint rajzoló, a szellemdús Paul de la Roche, és Ary Scheffer mint a német művészekkel legrokobabb irányú tekintélyek, kik már maguk is elégségesek arra, Frankhonnak korunk művészeti mozgalmában kitűnő helyet biztosítani! — A francia szépművészetek egyik kiváló jellemvonását képezi továbbá a motivek gazdagsága, változatossága, melyeknek alapján, a francia művészek az idomoknak és a szokásoknak, a jellemeknek, és a monumentumoknak is kitűnő figyelmet szentelnek, s gyors felfogással megörökítve azokat, a művészeti czélok érdekében ügyesen fel is használják. Eltekintve attól, hogy a francia uralkodók gondja mindig oda irányult, a művészetet, és művészeket minden kitelhető módon ápolni és gyámolítani, s mindazon eszközöket és segédszereket, melyek a sikeres előbbretörékvés nélkülözhetetlen föltételeit képezik, egész terjedelemben előteremtteni, megvalósítani. — A britt művészetet illetőleg, az utóbbi két három évtizedben érvényre jutott iskolák és irányok szakadatlanul tovább fejlődnek, s a mesteri tökélynél fogva, melyet kitűnőleg állatfestvényekben, aquarellokban, az erősnek s jellemesnek portraitszerű felfogásában meg a műépítészet egyes: ágaiban értek, páratlanul állottak az angol remekök most is ép úgy mint az ezelőtti világtárlatokban. Hathatós rugóját képezi egyébiránt a britt képzőművészetek haladásának mesés gazdagságú főrendjének, (mely a világ nagy műremekeit összevásárolni s Angliában egybehordani képes) műszeretete, melynél fogva az igazi tehetség és lángész oly fényes elismerésben és anyagi jutalomban részesül, mint egyebütt sehol a világon. Az olaszok azelőtti uralkodó állásukat ez irányban már fenntartani nem bírják, de Italia azért még több tekintetben most is classikus földje az eszményi műreme-

*) Pár hónappal ezelőtt meghalálozott.

keknek, s több olasz nagy művész jelenleg is tanítója és mestere a világ minden részeiből Rómában, Florenzben stb. összeseregülő, s a dúsgazdagon felhalmozott műre-
mekek és műemlékek tanulmányozására czélzó talen-
tomoknak. — A németek művészete épen úgy mint poli-
tikai élete mindenütt eleven képét tünteti fel a benső zi-
látságnak s egységhiánynak, a mely kétség kívül lan-
kasztólag hat fejlődésére, s oka is annak, hogy az oly
kitünőleg egységes szerkezetű, s a művészet tekintetében
is bámulatos mérvben öszpontosított Frankhonnal
szemközt, egyik másik irányban a diadalkoszorú kisiklik
kezeikből. E művészeti decentralisátiónak egyébiránt
megvan a maga jó oldala is, a mennyiben ennek foly-
tán a festészet ép úgy mint a szobrászat, a műépítészet
ép úgy mint egyéb képzőművészetágok nagyobb vál-
tozatoságot, tárgy- és eszmebőséget tüntetnek fel,
több külön külön irányban működő iskolák kifejlése vá-
lik lehetségessé, s távol maradván a félszeg „Manier“ u-
táni törekvéstől, a monoton minta-utánzástól, a legjóté-
konyabb vetély és verseny ébresztetik művészek és mű-
vészek és műpártolok, iskolák és iskolák, királyi és fe-
jedelmi maecenások között. — A németalföldi a
belga meg a spanyol iskolákat illetőleg csak dicséret-
tel kell említenünk azon erőfeszítést s buzgalmat, melyel
az előbbeni nagymesterek által megalapított irány-
ban a fiatalabb tehetségek tovább haladni, s az eszmény
mindig teljesb mérvbeni megvalósítása felé törekedni
meg nem szünnék. *)

*) Valóban teljes joggal mondhatjuk el ezek szerint a legújabb
világműtárlatról is azt, a mit az 1855-kirol egy nagyhirű német szak-
itész megjegyzett: „a lefolyt nemzetközi műtárlat azon megismerésre ve-
zetett bennünket, hogy, ha bár a 19-ik századbéli képző művészetek vi-
rágzási állása nem helyezhető az óhellen meg a 15—16 századbéli
olasz művészkorszak fölé, s habár egyesekben a századunkat annyira
jellemző universalistikai irányból eredő felületességet egészen ta-
gadni lehetlen: de másfelől bizonyos az is, hogy valóban bámulatra ra-
gadó remekeket mutathatunk fel, hogykorunk megfeszített s fényes sükerű
fáradozásainak mesteralkotványaitól még a legszigorúbb itész sem von-

hatja meg készséges elismerését, s hogy sohasem mutatkozott még mióta művészetet és művészeket ismerünk, oly öntudatos, s határozott törekvés, a művészetet a maga eszményi fennsőségében és méltóságában érvényre emelni, a genius szabad teremtő erejének tudomány és gyakorlat alapjáni kifejlesztését biztosítani! — míg egy jeles angol szaklap, az ismeretes „Art Journal“ a következő szavakkal kezdte meg ítéseti és műbirálati jeles czikkeit:“

„A művészeti osztály kiálltmányainak összesége a legnagyobb s legfőbbeseb művész-gyűlödelmet képezendi, melyet a világ valaha látott. Ily óriási mérvbeni egybefoglalása az emberiség legelső műremekeinek, még eddig soha sehol és senkitől sem eszközöltetheték, de megsem kíséretethetett. Itt léssen kiküzdve az örökké nevezetes világ-versenyharcz azon legkülönbözőbb iskolák és irányok közt, a melyek megannyian külön külön úton törekednek a tökély és az eszmény megvalósítására, de azért maguk közt és mindenek felett még is egy igazi világ-mű-köz-sége t és művészassociatiót képeznek!“

III.

Eredmények és következtetések,

közgazdasági szempontból.

A.)

Általában.

Attérek immár az eredmények egybefoglalására és azon következtetésekre, melyek különösen közgazdasági szempontból, az im ecsetelt világipartárlat tüzetes méltányolásából levonhatók, s egyúttal az egyes országok iparműveltségi állásának egy öszletes képbeni áttekintését lehetségessítik.

A mi mindenek előtt a legujabb londoni nemzetközi iparversenynél szerepelt népeket illeti, tartózkodás nélkül azt mondhatni, hogy első sorban Britannia és Frankhon; második sorban a Német vámegylet, Belgium meg Ausztria; harmadik sorban: Schweitz, Italia, Oroszország és Holland; a negyedikben pedig a többi államok szerepeltek; s hogy az angol a francia meg a német statusok a közgazdasági világ-műveltség legelső képviselői, századunk tulajdonképeni ipari nagy-hatalmaiként tündöklöttek.

Mint legelső rangú ország azonban mindenekfelett Anglia jelenkezett, mint a mely (kapcsolatban rend-

küli gazdagságú gyarmataival) nem csak az általa elfoglalt terület nagyságánál, hanem a szem-elé állított bányaművelés mérvű productio iparérő és kiálltmányokban gazdagságnál fogva is egymaga az összes tárlatnak legalább felét képezé, s mind bányászati és mezőgazdasági, mind műszorgalmi és technikai, mind kereskedelmi és hajózási ipar tekintetében oly nagyszerű erőfejlettséget s oly magas műveltségi polczot mutatott fel, hogy ennek csak megközelítő hasonmását is az emberiség egyetememes történetében hiába keresnök! — Mert hábár vannak is egyes ipari ágak és műszakok, a melyekben az angolok, más ez irányban előbbrehaladt vagy magasabban álló népek (p. o. francziák) által túlszárnyaltatnak, s milyenek jelesül azok a hol a finomabb s nemesb izlés, a fensőbb eszményiebb irányú művészet, meg az általános tudományi műveltség mint kiváló ipari tényező szerepel: kétségbevonhatatlan mégis az, hogy a közgazdasági nép- és tőkeerők nagyszerűsége, a nemzeti productio és műszorgalom különféle nemeinek és ágainak szerencsés egyensúlyja, a föld- és természet-erőknek mindenoldalú sikeres kiaknázása és értékesítése, a legesélyesb gyakorlatiság és üzleti tapintat, a legbányaművelés vállalkozói erély s szakértelmiség, meg a legnagyobb akadályokkal győztesen megküzdő akaraterő és bátorság: oly szembeszökőleg volt az egész brit osztályon kifejezve, hogy minden elfogulatlanak be kell vallania, miszerint nagyban és egészben, Anglia korunk tulajdonképeni uralkodó iparállama, a melyel diadalmasan versenyezni egy sem, egyes tekintetekben a sórompókba lépni, csak Franciaország képes! — A mi pedig Anglia nagyságának és ipari fensőbbségének alapjait képezi, ezek egyfelől (jelesen anyagi irányban) mesés tömegű kőszén- s érczkincseiben, magas tőkélyfokon álló s terjedelmes gépalkalmazásában és technikájában, közlekedési rendszerének nagyszerűségében, kitünő mérvű tőke-bősége és kifejlett hitel-bank- és pénzüzetében, ipari s kereskedési

szabadságában, értelmiségben kitünő munkásosztályában, — másfelől geographiailag kiválókép szerencsésnek nevezhető világhelyzetében, tengeri hajózatának bámulatos terjedelmében, az associatio és a munkamegosztás elvének minden iránybani teljes érvényreemelésében, — mindenek felett pedig a nép magas értelmisége, törhetlen munkaszeretete, páratlan türelme és kitartása, szerencsés politikai és társadalmi intézményeiben, czélszerű államigazgatási rendszerében, és erélyes kormányában rejlenek, melyek megannyi emeltyüi és biztosítékai ipari és politikai fensőbbségének, s okozói annak, hogy Britannia teljes joggal a földkerekség leggazdagabb, iparilag és közgazdaságilag leghatalmasb országaként szerepelt.

Ez utóbbi momentumok tekintetében lehetlen egy pár szóval azen körülményre tüzetesen nem utalnunk, hogy a britt ipari fensőség egyik hatalmas tényezője (illetőleg rejtélye) abban fekszik, először: hogy az ügyes kezdeményező jellemű nép (egyenes ellentétben az europai continens soktekintetben kiskorú iparos osztályaival) minden vállalataiban és üzleteiben egészen önállóan, minden államsegélyzés és gyámság utáni rimánkodás nélkül, s önnön erőire támaszkodva jár el, s küzd meg a legóriásibb nehézségekkel, és így az önfelelősség s önsegélyzés nagy elvét lehető leg-tökélyesb mértékben emelvén érvényre, a sokszor oly igenis nyomasztó politikai és közgazdaszáti centralisatiót, a legjótékonyabban s legtermékenyítőbben ható decentralisatió és önkormányzattal (Selfgovernment) pótolja; — másodsor az, hogy az angol iparos és munkás körökben az ügynevezett „egyetemesítő“ s mindenre kiterjeszkedő iránylat gondosan kerültetik, s a munka helyes megosztása alapján mindenki csak speciálítások, tüzetes szakokbani működést tűz czélul magának elébe, a mi kivált korunk gazdagváltozatosságú és elágazású ipari

élet-szerkezeténél fogva, az ipari tökélyesség elérésére, a munka-fortélyok minden tekintetbeni fölismerésére, a technikai és műkezelési haladás biztosítására nézve, a legalkalmasabb módot képezi; s egyebek közt alapja is azon gyakorlatiságnak, hasznosságának, s élet-melegségnek, mely a britt termékeken és készítményeken egyáltalában s oly szembeötlőleg tapasztalható. *)

Anglia után azonnal Frankhon, mint az előbbinek több tekintetben szerencsés versenytársa következik. Frankhon ellentétben a túlnyomólag gyakorlati irányu, tömeges, s olcsó productióra czélzó, s óriási munka- és tőke-közegekkel dolgozó Britanniával, kitünőkép a magasb művészeti érdekeket, a finom s drága luxus-jóságokra alapított fényüzelmi irányt, követi, s mindabban, a minek előállításához kiválókép nemes izlés, finom felfogás, a modor elegantiája, tetsetős külforma, eszményiebb munka, divathoz alkalmazkodás kivántatik, oly magas tökélypolczon áll, hogy iparosai minden többi népeknek utánzandó példaképpül szolgálnak. Kitetszett ez legujabban ismét gyönyörű ki-

*) Anglia nemzetgazdászati s termelési erőalapjait illetőleg czélszerűnek látszik egyebek közt kiemelni azt, hogy az üzleteiben működésben álló gőzgépek mechanikai erő kifejtése 77 millió felnőtt férfúnak tehát közel egész Europa összes férfi népességének munkájával föl ér, hogy míg a mult század végén évenként csak 5 mill. font pamutot dolgozott fel, 1841-ben már 500 milliót, sőt 1861ben már közel 1300 mill. fontot szükséglett; hogy pamutzöveinek évi kiviteli értéke 1801-ben 7 millió f. sterlingre, 1861-ben pedig már 42 millióra (tehát 420 mill. forintra) rugott; hogy gyapjutermevénye 130 mill. fontra, feldolgozott gyapjuczikkének értéke pedig közel 300 mill. forintra megy; hogy 1843-ban 36 milló, 1860-ban pedig már 68 millió mérő gabonát vitt be a külföldről; hogy ásványtermékeinek, melyek közt 1600 mill. mázsa kőszén, s 70 mill. mázsa vas találkozott, 370 mill. forintnyi összeget képez; 5200 pamutgyapju selyem s szövetyárában 1260 millió forintnyi kelme készített s ebből 600 milliónyi külföldre szállított; hogy évi kereskedési forgalma legujabban 3000 millió forintnyi összeget jóval felülhaladt, s ebből magára a bevételre 1800 millió esett, hogy vaspályáinak hálózata már 2400 ném. mérföldnyi hosszúságra terjed s 3400 millió forintnyi tőkét képvisel, végre, hogy tengeri és kereskedési hajóinak száma 28000-re (közel 200000 matrózzal) rug, a melyből 2000 gőzhajó, még ez összes tcherképesége e hajóseregnek közel ötödfél millió tonnát képvisel.

állitmányainak fényes sorozatából, a melyben gobelinjei és csipkéi, bronz- és ékszerművei, pipere és porcelánedényei, selyemkelméi, és szalagai, órái és tudományos készülékei, bútorai és öltönytárgyai, kocsijai és bőrkelméi (nemes s drága borai mellett) valóban páratlanul állottak az egész világtárlatban, s hangos tanúságot tőnek a mellett, hogy a francziák ez irányban még mindég uralkodó befolyást gyakorolnak, s a nemesb iparczikkek s műkésztmények terén teljes joggal a 19-dik századbéli nemzedék mestereinek czimezhetők! — Nem léssen egyébiránt e tüneményt megmagyarázni nehéz, ha fontolóra vesszük, hogy a valóban nagyszerű mű- és minta-gyűjtemények, a nagy elterjedésnek örvendő fensőbb s alsóbb művészeti oktatásügy, az élénk Párisi üzlet, a népnek változékony jelleme, a divatok gyors egymásutánkövetkezése, a tehetségeknek megkönnyített kifejlése s illő méltányolása, meg a nemzetnek formatalentoma s nemes izlése: megannyi hatásos emeltyűt képez, mely az érintett iparszakok felvirágzását elősegíti, s a fensőbb osztályok ismeretes élvezetvágya és luxusra hajlandó jelleme a legdrágább s legköltésesb műczikkeknak mindenkor biztos kelendőséget szerez. — E mellett, mint egy kitünő szakember jól jegyzi meg, Frankhon az ipar és műszorgalom tekintetében is a mozgás s folytonos ujitásnak hazája, az európai haladás és vajudások szintere, mely a maga nemében egy külön világfeladvány megoldására látszik hivatva lenni, s kezdeményező nyughatatlan és izgalmas felléptével, minden többi népeket is folytonos élénk sürgelében tartja! — E jellemvonásai mellett a franczia iparműveltségnek még tekintetbe veendő az is, hogy politikai rideg centralisatiójának megfelelőleg (egyenes ellentétben a britt decentralisationalis és autonomikus iránynyal) Frankhonban az egész ipar-életet és üzletet kitünőleg a státus fővárosában Párisban látjuk összpontosítva, a miben ugyan egyik hatalmas rugója rejlik az oly magas tökély-polczon álló fényüzelmi áru-

productiónak (a mennyiben a különböző iparágak szükséglett combinatioja s öszhangzatos kölcsön-hatása meg a nagy mintaképek tanulmányozása lényegileg megkönnyítettik és elősegítettik): de másfelől kétségbevonhatlan hiány és hátrány is fekszik, a mennyiben a vidék ipari és termelési ereinek kifejlése több tekintetben megnehezítettik, a műipari alkotványok és formákban bizonyos egyhanguság és kizáróság honosul meg, s e mellett oly nagymérvű befolyása a mindenben gyámkodólag beelegyedő kormány-hatóságoknak is idéztetik elő, a mely az iparos osztályok önállósági érzülete megszilárdulásának, s az egyedül nagy eredményeket biztosító közgazdasági erő kifejlésnek kárára vagyon; s egyebek közt oka annak is, hogy azon kitünő belterjességű kezdeményezési erély, a productio és forgalom azon ropant dimensiói, s az általános nemzetgazdaszat azon méltóságteljes világuralkodó állása, mely Anglia ipari műveltségét jellemezi, a gallorománoknál föl nem található, s valószínűleg alig leszen valaha is feltalálható.

Európa ipari nagyhatalmainak körében a harmadik helyen a Német-vámegylettel találkozunk. A legújabb londoni világipartárlat épen úgy mint az 1851-ki és az 1855-ki hangosan szolló tanúsága vala Németország ipari és közgazdasági megszaggottságának, ziláltsága, egység hiányának. A legfelületesb áttekintése is e majdnem félszáz országból s tartományból álló államconglomeratum kiállitmányainak, azon meggyőződést költé a szakemberben, hogy mily sok jeles erő és tehetőség, mennyi ügybuzgalom és munkaképesség, mennyi alapos készütség és szakértelem van itt meddő terméketlenségre kárhoztatva, főleg azért, mivel hiányzik az igazi országos és politikai öszhang, a benső nemzetgazdasági egység, az annyira szükséges érdek-értelem-töke- és erőöszpontosítás, melyet például Frankhonon sőt magán Britannián is oly fényes eredményekkel tapasztalhatni. A német vámegylet (s benne,

mint vezérországok Szászkirályság, Bajorhon, Würtemberg, s főleg Poroszhon) dúsgazdag erőforrások tárháza, mely illő módon kiaknázva, s értékesítve a világ két legelső ipar-államával is sorompókba léphetne. Termelvényei közt az érczek és ásványok, — bánya és huta productumjai, gyapjú- és posztókelméi, gyoles- és fehérméüi, aczél- és vaskészítményei, sör- és czukor-példányai, a világtárlat legkitünőbb szakaszai egyikét képezék, s míg az éjszaki vidékek műipari és fényüzelmi czikkeiben jeleskednek, addig déli tartományaiban a nyersanyagok és őstermékek diszlenek, úgyhogy a nagy ország-halmaz már természeti és közgazdasági viszonyainál fogva is szorosb egységre és összefüződésre látszik a sorstól utalva lenni. Egyáltalában pedig azt mondhatni a némethoni termelvények s iparczikkek jelleméről, hogy addig, míg az angolok kiválókép a tömegek számára, a francziák pedig a főrendüek s gazdag osztályok számára termelnek, addig a német iparosok leginkább a középosztály szükségait s igényeit tartják szem előtt, s ez irányban iparkodnak a világforgalmi piaczkon jószágaiknak és termelvényeiknek kelendőséget szerezni. — Míg másfelől azt állithatni, miszerint Németország ipartárlati kiállitmányai ép úgy magukon hordják a nemzet jellegét és szellemirányát mint a francziák vagy angoloké, s hogy nem kellett épen szakembernek lennie a szemlélőnek, hogy belássa, miszerint a tudományos jelleg, a belső tartandóság, a negélytelen egyszerűség, meg a fensőbb eszményiségrei törekvés ép oly szembeszökőleg van kifejezve a germán készítményeken, mint azon félreismerhetlen nehézkesség, s merev mozgékonytalanság, mely szinte egyikét képezi a német nemzet jellemző vonásainak. A német kiállítási osztály egyebek közt legújabbán épen mint az előbbeni világtárlatokon azt tanusítá, hogy Németország valódi közép-állást foglal el Anglia meg Francziaország közt, hogy a germán ipar- és műszorgalom alapjai a nemzet

higgadt, munkás, s kitartó jellemében, a ezélszerű oktatási rendszerben, a szép és nemes iránti fogékonyságban, olcsó bérrel s csekély jutalommal beérő munkában és szorgalomban, meg solid tartós termelvényt szolgáltató ipari iránylatban keresendő; míg hiányainak legnagyobbika abban rejlik, hogy illő vállalkozási erély, izgalmas üzlet-szellem, s versenyzési ösztön, a kiválólag contemplatív világnézletű népnél csak nehezen tud érvényre emelkedni, az egyénésítő irány (individualisirende Tendenz) egyes tekintetekben nagyon is túlnyomó, a gépekkeli dolgozás meg a tőkéknek nagyban alkalmazása még kelletinél ritkábban vétetik fogantatba, s hogy igen nagy része azon hatalmas munkaközégek és szereknek még nem áll rendelkezésére, melyek a britt és francia ipar-sürgelemnek oly lényeges emeltyűit képezik.

A negyedik helyet a világtárlaton szerepelt államok sorában az Ausztriai birodalom foglalja el. Az ausztriai császárság jelesül e legújabb világtárlaton mind kiállítóinak tekintélyes számaránya, mind kiállitmányainak jeles minősége, egyáltalában termelvényeinek gazdag változatosságánál fogva: még nagyobb mérvben lelt alkalmat mint 1851-ben és 1855-ben közgazdasága tekintélyes állása felől a külföldet meggyőzni, s kimerithetlen természeti és ipari erő-forrásainak bőségével, meg az újabb két három évtizedben tett jelentékeny haladási vívmányaival közelebbről megismertetni. Az 1862-ki londoni világipartárlat alkalmával kifejlett erősúly a birodalom részéről hangosan szóló bizonyossága annak, mily magas fokára az anyagi műveltség és ipari hatalomnak lenne képes a birodalom fölemelkedni, ha nehéz benső átalakulási vajudásain szerencsésen áthatolva már végleg rendezett közviszonyoknak örvendhetne; politikai és társadalmi intézményeinek, minden irányban megnyugtató, kifejlése és megszilárdulása, annyi nehézségekre nem ta-

lálna, s a közgazdászati államháztartási és ipari felvirágzás mindazon akadályai mellőztethetnének, melyek a legbecsesb s legjelentékenyebb productiv tényezőket lebilincselve tartják, s igen sok magasb czélokra törő erőfeszítést meghiúsítanak.

Tekintve különösen a birodalom által a világipartárlaton elfoglalt helyet, kétségbe nem vonható tény az, hogy Ausztria a londoni népversenységben kiválólag őstermelvényei, azaz (a legtágabb értelemben vett) mezőgazdasági productumaival jeleskedett, és pedig az első rangú státusok sorában. Akár ugyanis kitünő hánya- és ásványtermékeit, akár állattenyésztési és műipari feldolgozásra czélzó nyerstermékeit tekintsük: helyét Anglia Frankhon s Németország mellett kitünő módon tölté be, s alig van ága a földiparnak, a melyben kiállitmányainak jeles minősége s gazdag változatosságánál fogva fényes elismerést nem aratott volna. Mint gabonatermelő ország kitünő rangban áll Ausztria, a mennyiben jeles minőségű s oly bőségű productiot tanúsít, hogy a belfogyasztás teljes fődözése mellett még a kivitelre is maradnak tekintélyes mennyiségek, s egyes alkatrészei mint p. o. Magyarország és Galliczia Európa valódi éleskamaráivá alakíthatók. Mint bortermelő állam évenként közel 40 millió akóra felrugó termelvényével Európának Frankhon mellett első álladalmá; míg páratlan jelességű gyapjuja lenje- és kenderje, kiváló minőségű kumlója, megdohánya, roppant tömegekben termő tengerije, repezéje, répája, kitünő fanemei, kőszene, olma, vasa és sója, gubacsca és hamuzsirja, bőrei és zsiradéktárgyai szinte a nemzetközi forgalom árujóságai közt foglalnak helyet, s folytonosan emelkedő külkereskedésének hathatós rugóit képezik. — A műiparát illeti, kivált az utóbbi két három évtizedben egyes országok és tartományok feltünő haladást s előmenetelt tanúsítanak. És ugyaníten is, épegy mint az őstermelés tekintetében azon

szembeszökő tüneménnyel találkozunk, hogy majdnem mindegyike a birodalom különböző alkatelemeinek, saját szerű műszorgalmi ágban jeleskedik. Így, míg a posztó és gyapjukelmék gyártása Cseh- és Morvaországban meg Sileziában valamint Alsó-Ausztriában honos leginkább, addig ugyanitt meg a délszaki tartományokban a pamutgyártás; a sudeti meg kárpáti vidékeken valamint Felső-Ausztriában a gyolekskészítés; Steierhonban és Karinthiában az aczél- és vasművek; Bécsben s Lombardvelenczében a selyemfeldolgozás; Csehországban az üveg- és porcellángyártás; ugyanott és Morvaországban a czukortermelés; Gallicziában és hazánkban a pálinkaégetés, és a bőrgyártás; Alsó-Ausztriában és Csehországban a sörfőzés; Bécsben az ékszerrek, tudományos készülékek, vegyészeti cikkek, zeneszerek, szőnyegek, finom bőrmunkák meg a műasztalos készítmények stb. honosak, s állittatnak elő jeles minőségben és nagy mennyiségben, olykép, hogy a lenszövetek és posztógyártmányok, a drága szőnyegek és fényüzelmi bőrmunkák, üveg- és műbútorok még a kiviteli kereskedésben is kitünőkép szerepelnek.

E viszonyok közelebbi fontolóravétele egyebek közt a következő észleletekre vezet. Először: hogy Ausztria ez újabbkorban tanusított tekintélyes haladását az anyagi s közgazdászati cultura téren, egyfelől a kormány erélyes eljárása s buzgalma, meg a törvényhozás tekintélyes mérvbeni tökélyesedésének, valamint a közlekedési eszközök különösen a vaspályarendszer gyors életbeléptetésének, másfelől az értelmiség terjedése, a hitel- s pénzüzlet kifejlődése, a gépeknek a gyártásbani meghonosulása, a technikai oktatás terjedése s sükeresb foganatosítása, a vállalkozási szellem ébredése, főleg pedig a termelést, a mező- és műipart, meg a kereskedést békókbantartó jobbágyi czélbeli s prohibitív-forgalmi intézmények eltörlésének, s egyáltalában a s z a b a d a b b

korlátlanabb versenyt s mozgalmat lehetségesítő közgazdasági reformoknak kell tulajdonítani. — Másodszor: hogy az ausztriai birodalom különböző országai és alkatrészei, különböző természeti műveltségi és ipari viszonyaiknál fogva közgazdasági tekintetben valóban és tényleg egy nagy, szakadatlanul egymásra utalt, egymás kölcsönös támogatására, folytonos érintkezésre hivatott ország-csoportulatot képeznek. *) — Harmadszor: hogy Ausztria világtárlati kitünő állását tulajdonilag a birodalom fővárosának, azután pedig Magyar-meg Csehországnak tulajdoníthatja, műipari tekintetben jelesül az utóbbik, őstermelésében pedig (mint alantabb még látandjuk) az előbbeni, vagyis hazánk képezvén azon alkatrészt, mely a birodalom leggazdagabb erőtárházát, a monarchia legbecsesb gyöngyét képezi. Negyedszer: hogy az ausztriai birodalom, mindekkoráig túlnyomólag földművelési álladalom, melynek egyelőre legfő gondja és hivatása az: a dúserejű földjében rejlő minden kincseket teljesen érvényesíteni, kifejtetni; de másfelől oly álladalom is, a mely az utóbb lefolyt másfél évtizedben egy nagyszerű közgazdászati és ipari forradalmon menvén keresztül, azon stádiumában áll az anyagi fejlődésnek, a melyben műipari erőinek és forrásainak kiképzése, fokozására is köteles figyelmét fordítani, jelesen azért, hogy egyfelől gazdag nyersterményeinek illő értékesítésére, s a belső népháztartásban annyira szükséges és fontos egyensúlynak s helyesb aránynak megvalósítására őstermelés meg műszorgalom közt alkalmat találjon, — másfelől, hogy azon nemcsak politikai hanem közgazdászati missiónak is teljesebben megfelelhessen, mely ke-

*) E tekintetben egy nagy szakférfiu már évtizedek előtt teljes joggal jegyezé még: „Diese ungleiche Betheiligung der Bestandtheile der Monarchie mit Naturanlagen und Erzeugnissen, weit entfernt, ein Mißgeschick zu sein, bildet vielmehr ein dauerndes Band, das die Länder einander unentbehrlich macht, indem es Ueberfluß und Mangel ausgleicht. Sowie der Sohn des Gebirges, das der Himmel mit unterirdischen Schätzen gesegnet hat, seine bergmännische Ausbeute gegen Brodfrucht und andere Erzeugnisse

let- és nyugat felé irányzott hatalomállásából, s világhelyzetéből folyományoz. Egyébiránt e czélok elérésétől, s az ipari műveltség azon virágzási polcától, melyen világrészünk nyugati nagy-államai állanak, s a mely a birodalomra nézve ez utóbbiakkal a versenyzést lehetségesítené, — Ausztria sok tekintetben még távol áll. Egyfelől ugyanis földjének természeti erői s forrásai még koránt sincsenek elégségesen és illő okszerűséggel s belterjességgel kiaknázva, több ágai az östermelésnek és a műszorgalomnak még felette primitiv módon üzettenek, a tudomány és művészet újabb hodítványai csak felette keskeny körben ismereteseek, illő munkaerők, bőséges könnyen hozzáférhető és alacsony-kamatú tőkék, olcsó szállítási eszközök, virágzó hitel-üzlet hiányzik, messzelátó vállalkozó erélyű magasb értelmiségű iparos osztályok nincsenek; míg másfelől szerfeletti akadály a közzgazdasági virágzásnak abban is rejlik, hogy az átmenet a naturál-gazdasági és megköttött jellemű ipari stádiumból, a pénz- meg tőkegazdasági, elevenebb s szabadabb mozgásu stádiumba, (mind sociális mind politikai okokból) csak igen lassan és szakadozottan történik, a súlyos államterhekkel járó pénzügyi háztartás rendezett karba-helyzése csak lassan eszközölhető, a politikai és az alkotmányi ügyek által egészen igénybevett kormányhatalom a megkezdett nagy közzgazdasági reformok végleges kiviteléhez megkivántatott erők, közegek, és idő felett nem rendelkezhetik; a surlódó s ellentételes elemek és érdekek, conservativ és progressiv törekvések és iránylatok közti vetély számos productiv tényezőt lekötve tart; az egész belipar s forgalom még

des Landes austauscht, so theilt im Verkehre auch eine ganze Provinz oder Kronland dem Anderen seinen Ueberfluß mit, und erstarkt selbst in diesem Geschäfte, das gleichsam den nöthigen Blutumschlag darstellt, durch den sich alle Glieder des großen Körpers gesund und kräftig erhalten stb. — und so liegt denn überhaupt dieser ungleichen Bethheilung unverkennbar, die hohe Weisheit zum Grunde, daß auf diesem Wege die wichtigsten Zwecke des Gemeinlebens, Geselligkeit und Cultur, Macht und Wohlstand dauernder begründet wird.“

igenis nagy mérvben a külföld majd politikai majd ökonomiai mozgalmainak befolyása alatt áll; az életbeléptett közgazdasági institúciók egy része a birodalmat képező különböző népek fejlődésfoka, műveltségi viszonyai, és nemzeti igényei különféleségénél fogva, mindenütt egyenlő sikerű vagy hatályú nem lehet; — tehát, szükségkép igen sok beceses erő, tehetség s jóllétforrás terméketlen marad, a nagy államtest a nyagi fejlődésében, és felvirágzásában pedig, az egésznek ép úgy mint a részeknek kimondhatlan kárára, fel tartóztatatik!

Az eddig fölemlített ipar-államok mellett legkitünőbb szerepet viselt a kiállításon Belgium, az európai királyságok legfiatalabbika, korunk ipari virágzásának és nagyságának egyik legméltóbb képviselője. Politikai institúciók, alkotmány és kormányrendszer tekintetében Franciaország meg Anglia közt mintegy közép- és átmeneti fokot képezvén, — a belgiomi kis állam közgazdasága rendszerében is e két országgal sok hasonlóságot tanúsít; s közigazgatási szerkezetében, lakóinak erélyes vállalkozó szellemében, magas tőkélyfokon álló őstermelése nyomán előállított jeles nyersanyagaiban, az associáció mind tágabb körökrei kiterjedésében, kitünő munkás- és tőkeerőiben, meg számos jeles szerkezetű reáltanodái s technikai főiskoláiban oly szerencsés ipartényezőknak van birtokában, melyek segítségével az eddiginél még magasb fejlődési polczra emelkedhetendik, s a versenyt bármely egyéb európai iparhatalommal győztesen kiállhatandja. Kiállítmányai közt, a melyek a legjobb angol és francia minták szerencsés utánzataiként jelenkeznek, kiváló szépségű szövetei, csipkéi, gyöles, és gypjukészítményei, fegyverei, bőrmunkái, tüveg áru, gépei, bánya- és hutatermékei (jelesül vassa és kőszene) tűntek fel leginkább, s arattak is tényleg igen sok elismerést.

Sok tekintetben hasonló állásban jelenkezett az európai államrendszerben helyt foglaló egyetlen köztársaság, Helvetia, mely földrészünk közepén a leggazdagabb fogyasztó-országok által körülövezve, s költséges háboruktól megkímélve: már egy század óta kizárólag az ipar kifejlesztésének él, s támogatva szabadszemléletű forgalmi és műipari törvényhozása, a munka kereset s üzletszabadság elvének minden iránybani érvényremelkedése által, egyes ágakban (milyenek például, az óramesterség, a fehérneműk, a selyemfeldolgozás meg a szalmakészítmények) valóban oly tökély-polcra tudott emelkedni, hogy ezekkel az első rangú iparos államokkal vetélykedik.

Sok tekintetben sajátsterü, de a maga nemében szinte figyelemre méltó termelvényeket mutatott fel Hollandia, a kis tenger-királyság, mely daczára annyi iparfejlődési akadályainak, meg Anglia Belgiom s Franciaország általi túlszárnyaltatásának: kivált hajózáti tárgyak, gyolcsneműek, papir, meg posztó tekintetében sikeresen jár világuralkodó szomszédjainak nyomdokai-ban, s a mit műiparával és nyerstermelésével nem bír elérni, élénk tengeri kereskedése és virágzó külforgalmával iparkodik pótolni, helyreütni.

Az eddig elsorolt nyugot- és középeurópai államoktól lényegileg eltérő jellemű közgazdasági szerkezetet tanultunk megismerni a dél- és délnyugat-európai országok jelesen pedig Italia, Spanyol-sPortugallország, meg Göröghonban. Az elsőt vagyis az Olasz státusokat különösen illetőleg, nincs kétség abban, hogy habár egyes termékek és készítmények tekintetében (milyenek például márvány és bor, len és fűszerek, selyem és bársony, fayence és tükör, szeszitalok és olaj) dicséretes haladást tanúsítanak is újabb időben; nagyban és egészben véve a nyugati és középeurópai államokkal távolról sem hasonlíthatók össze; minek oka

nagyrészt a nemzet jellemében, megfeszített munkától s ipari vállalatoktól idegenkedésében, hiányos népművelési intézményeiben, kormányainak a közgazdaság terén különböző magatartásában, valamint törvényhozásának ziláltsága és egységhiányában keresendő.

Majdnem ugyan ezt kell mondanunk a nagy román néptörzs másik két ágáról, a Spanyolok meg a Portugálokról; a kik részint hosszas háborúk és polgárvillongások, részint bal közgazdászati politika és félszeg társadalmi intézmények által a modern ipari pályáról feltűnőleg lemaradtak, s daczára szerencsés geographiai világhelyzetüknek, tengerrel szoros érintkezésüknek stb. mind e mai napig sem birtak virágzó iparra szertenni. Epy általában a románfajú népek tekintetében (egyedüli kivételével a francziáknak) igen feltűnő a gépészet és gép-gyártás teréni hátramaradás meg az ujkori közlekedési gépezetközök meghonosításábani késedelmeskedés, a mely nem legjelentéktelenebb oka is ipari haladásuk lassúságának. Nem ismerhetni egyébiránt félre, hogy az ibériai félsziget is állított ki tárgyakat, melyek kiváló minőségöknél meg ritkaságuknál fogva közfigyelmet vontak magukra. Így egyebek közt jeles s tűzteljes borai, olaja, dohánya, nyers selyme, némely szövetei, egyes gabnanemei, — megannyi szolló tanubizonyságai annak hogy czélszerű államintitutiók, helyes ipari törvényhozás, tökélyesb technikai oktatás-rendszer meghonosítása meg erélyesb vállalkozói szellem alapján e két ország még egyszer feljuthatna az ipari s kereskedési tekintély azon polczára, melyen három évszázaddal ezelőtt létezett.

Az éjszakeurópai országokban, melyekhez Svédhont Norvegiával, meg Dániát kell sorolni, virágzó ipar s magasbfokú közgazdászati műveltség nem igen található. Oka e jelenségnek ez államok elszigeteltségében, az uralkodó befolyásu ipari népekkel érintkezésöknek hiányos voltában, s némely tekintetben éggallji és physikai földviszonyaikban is rejlik. Egyes

irányokban egyébiránt itt sem hiányzanak a haladás és ipari emelkedés örvendetes jelei, mire nézve a dán bútorok s porcellán edények, zeneszerek és művészi faragványok, másfelől Svédhön jeles vastermelvényei és fája, vitorlavászna és bőrkészítményei, szövetei és posztója, elégséges tanúpéldákként szolgálnak.

Valamivel elevebb ipari mozgalommal találkozunk Oroszországban. Az orosz gazdászati s különösen ipari cultura lényegileg csak a jelen századnak szüleménye, s kiválólag annak tulajdonítandó, hogy a természet adományaival sokhelyütt gazdagon elhalmozott országban a legujabbkori fejedelmek minden kitelhető módokat és eszközöket felhasználtak, hogy habár egyes áldozatokkal is, a nagy birodalmat Közép-meg Nyugat-Európa ipari uralma s fensőbbsege alól kivonják, s a nemzeti műipar meghonosulását elősegítsék. Így jött, hogy az amugyis rendkívüli útánzási talentommal, türelemmel, s meglehetősen munka-erővel felruházott nép, idegen, különösen franczia meg angol mesterek utmutatásai szerint, állami segélyzés és védelem, buzdítás és ösztönzés, védvámok és kereskedelmi tilalmak folytán az utóbbi két három évtizedben valóban oly fokára vergődött fel az ipari fejlődésnek, mely csakugyan örvendetesnek lenne nevezhető, — hogyha nem volna igen is sok és alapos ok ez iparnak (mely pamut- és selyemkelmékre, érczművek és papírkészítésre, gyolcs és chemiai szerekre, czukor és olajgyártásra is kiterjeszkedik) igazi életképeségén s tartandóságán kétkedni, mesterkéltséggel üvegházszerű módon előidézett ingatag jelleme iránt bizalmatlansággal viseltetni.

Görögország, az egykori virágzó Hellen-államnak, közzgazdasági tekintetben is csak árnyék, a menyiben sem a nyerstermelés sem a műipar nem áll azon fokon, mely az egykori nagyságnak és fénynek csak nyomaira is mutatna, s lakóinak munkaeréye, szorgalma, iparos szellemére következtetést vonni engedne. Okai e szomorú hátramaradásnak egyébiránt nem egyedül a

nép jellemének s erkölcseinek, hanem a hosszas elnyomatásnak, a talaj sok tekintetbeni mostohaságának, a belső államrendszer megszilárdulása ezernyi nehézségeinek stb. tulajdonítandók. Kiállítmányai közt egyébiránt érdekekkel szemléltettek ismeretes s világhírben álló márvánnya mellett, egyes jelesminőségű bornemek, a hymettusi méz, a viasz, hajószerek, és némely szövetkészítmények.

Némileg ugyan ezt mondhatjuk Törökországról. Az Osmán birodalom lakói a legujabb világtárlatról elmaradni nem akartak ugyan, minék tanubizonyosága volt fényesen földiszített, s gazdag himzetű szőnyegekkel, schawlokkal, ékes fegyverekkel, bámulatos ügyességről tanuskodó kézimunkákkal, kivarrott bőrkészítményekkel, stb. ellátott külön udvaruk vagy osztályuk. De azért mindez virágzó köziparral és nemzet-gazdasággal nincsen összefüggésben, a mennyiben egyes főbb városokat kivéve, igazi iparmozgalom, munkásság, haladási törekvés, vállalkozói erély egészen hiányzik, s a tőke meg hitelhiány, a nép közönbössége, a kormány örökös hánykodásai és szorultságai, a rossz törvénykezés és igazságszolgáltatás, a hatósági közlönyök corruptiója stb. következtében, minden jobb akarat és szándék is meghiusul, sükertelen marad.

Eddig az európai álladalmak, és népekről szóllottam. Szükség azonban legalább futólag, és az öszletes kép kiegészítéseül, az Európán-küli országokat is szemügyre venni, jelesül az Éjszakai amerikai Uniót, az (eddig tűzeteesen föl nem hozott) oly nagy fontosságú kelet-s nyugatvilági Gyarmattartományokat, azután Brasiliát, és Chinát, mint a mely országok szinte résztvőnek a nagy világkiállítási versenyben; és ugyan. A mi az Egyesült Éjamerikai Státusokat illeti, ezek a legujabb világipartárlaton siralmas polgárharczuk miatt erejekhöz és közgazdasági

nagyságukhoz illő mérvben nem jelenhettek ugyan meg, de egyes kiállítmányaikkal, melyek közt gépjeik, ásványaik, őstermékeik, s pamut-készítményeik tüntek ki, mégis azon meggyőződést költötték, hogy lakóik az anglosaxon britt iparos fajnak méltó sarjadékai, s hogy kedvezőbb körülményben, s a távolság meg a szállítás lenemgyőzhető nehézségei nélkül, oly erő-arányban jelenhettek volna meg a tárlaton, hogy több tekintetben magát Angliát is elhomályosítani képesek leendettek. *)

Brazília, Peru, Costa-Rica, és Uruguay országok kitünő mennyiségű nemes érczet, meg gyémántokat, jeles gyapotot és gabonát, nemes fa és rézterményeket állítottak ki. Amerikáról, a naponként fontosbá váló Algierről, és a kitünő borokban, gyapjakban, buzában, és aranykincsekben jeleskedő Auszaliáról egyáltalában azt lehet megjegyezni, hogy az Európából átvándorolt erők és tőkék az ottani természetgazdagság, s semminemű korlátok által meg nem szorított szabad iparverseny segélyével, szerencsés politikai államalakulást föltéve, oly virágzó jövőnek mehetnek elébe, melyet eddigelé a vénülő Európában csak kevés ország érhetett el.

Nem kevés érdeket költött a keleti népek kiállítási osztálya, jelesül az Egyiptomi, a Chinai, a Japani meg a Siami országé. Igy a mi az első illeti, kiváló figyelemmel vizsgáltattak ókori ékszerkiállítmányai, melyek a világ tán legrégebb műritkaságait képezik; a másodiknak: páratlan porcellánkészítményei, elefántcsont meg ébenfábólí faragványai, s csipkéi; míg a harmadiknál: papirja és fénymáza,

*) Indokolhatni ezt egyebek közt azon ez államszövetség statisztikájából merített adatokkal, hogy az Unió iparvállalataiban fekvő tőkeösszeg 1840-től 1850-ig tehát egy rövid évtized alatt 540 mill. forintról 1100 millióra rugott; hogy a gyáraiban feldolgozott nyersanyag értéke közel 1200 mill. forintra megy; maga munkabér fejében 240 mill. dollár fizetetik a vállalkozóktól, hogy egy maga a pamut szövés és gyártás 1100 gyárban üzetik melyek évi productuma 62 mill. dollárt teszen, hogy hajózata s vaspálya-rendszere a világ legelső államaiét már majdnem túlszárnyalta, mezőgazdasági és egyéb gépei az Angolokéin is teljeszenek, stb.

selyem-szövetei és ébenfa-diszművei, Siamnál pedig szinte egyes szövetek s eszközök diszelegtek. Az egész keleti iparra nézve egyébiránt bekell vallanunk, hogy bármily magas tökélyfokot áruljanak is el egyes, kézzel előállított, czikkei, p. o. bámulatos finomságú schawljai, gazejai, elefántcsontból s bőrbőli munkái: azt félreismerni még sem lehet, hogy mindez csak egypár hatalmas főúr vagy nábób hajlamainak kielégítésére czélzó, de semmi szélesb ipari alappal vagy fensőbb iránynyal és népi jelentőséggel nem bíró keresetágak szüleménye; s hogy a figyelmesb észlelő az európai nyugati meg a keleti- s délszaki népek ipari készítményeinek egybehasonlításánál egyebek közt csakhamar azon megismerésre is jutand, hogy azon meleg szabadságérzés és személyfüggetlenségi jelleg, mely az első összes közzgazdászataát kitünteti, illetőleg átlengi, s oly eleven mozgékony alakba önti: az orientál népek szolgál-jellemű, szabad lélekemelkedettséget nem ismerő, monoton, s rideg változatlanságú ipar-alkotványai-ban egészen hiányzik; s hogy míg nálunk a művészet és műszorgalmi productió terén a legsokoldalubb emberi szükségleteknek megfelelő termelési irány, meg legnagyobb forma-gazdagság, változatosság, élénkség, haladásvág, mozgékonyaság tapasztalható: amott csak a pulya kéj- s gyönyörvadászat bódító tárgyai és készítményei örvendnek keletnek, egyébbiránt pedig az egész ipari életben örökös egyformaság sterotyp fásultság és tespedés uralkodik!

Mindezeknél nagyszerűbb szerepet viseltek azonban a világtárlaton a tengerentúli gyarmattartományok, s főleg az Angol birodalomhoz tartozók, jelesül egyfelől, a mesés gazdagságú Kelet-India, másfelől az Éjamerikai Canada, meg az Ausztraliai Victoria, azután Tasmania, uj-dél-Wales, uj-Braunschweig és uj-Scótlan, melyek kiválólag ősterményekben (pamut, gyapju, gabona, fanemük, nemes-érczek, ás-

ványokban) valóban bámulatos mérvű és tökélyű productiót tüntettek fel, s reánk Magyarokra nézve különösen annyiban főfontosságú momentumát képezék a legújabb világkiállításnak, a mennyiben mind e gyarmatok ép azon termelvényekben tündökölnek, a melyekkel hazánk ma holnap a világkereskedési forgalomba beléphetni legtöbb kilátással bír, s a melyek e szerint rendkívüli gyorsaságú fejlődésöknél, s a közlekedés mindinkább tökélyesedésénél fogva reánk nézve a legfélelmeteseb versenytársakként jelenkeznek.

B.)

Különös tekintettel Magyarországra.

Ha Magyarországot ez itt kijelelt államsorozatban utolsó helyen emlitem, ez nem azért történik, mintha hazánk a londoni világipartárlaton az utolsó szerepet játszotta volna, (hiszen ennek ellenkezőjéről Europa valamennyi szakembereinek egyhangú nyilatkozata elég fényes tanuságot tön), hanem azon okból, mivel jelentésttevő főkötelességének ismeri e helyütt Magyarországról (mint bennünket legközvetlenebbül s leginkább érdeklő országról) az eddigieknél kimerítőbben szóllani, s vonatkozással a világtárlati magyar kiállitvány-osztályra, nemzeti gazdaszatunk állása és helyzete, jelenje meg jövője, fény- és árnyoldalai felől összefüggő s bővebb elmélkedésbe bocsájtkozni.

Azokból, a mik a fentebbiekben az egyes főosztályok és szakokban előforduló kiállitványainkra vonatkozólag, megérintettek, azon megismerést merithetni: hogy Magyarország a legújabb londoni világversenyen nem csak a kiállító szamaránya, hanem a kiállított tárgyak s termelvények bősége, mennyisége, és minőségénél fogva is, sokkal tekintélyeseb állásban jelent meg,

mint az 1851 és az 1855-ik évben megtartott világipar-tárlatokon; s hogy gazdag forrásokkal rendelkező productiójának különböző előhozományai oly tekinté-lyes mérvben valának kitárolva, a mely nemcsak or-szágos jelentőségünknek illő kifejezésére szolgált, s az összes művelt világ figyelme- és elismerésével találko-zott, hanem arról is meggyőződött minden elfogulatlan szemlélőt, hogy az Ausztriai birodalom közgazdászati erőforrásainak egyik fősúlypontja kétségte-lenül Magyarországra fekszik, s hogy a monar-chia anyagi felvirágzásának igen sok alaptényezői egye-nesen Szent István koronája dúsföldü s a gondviselés-től gazdag termő-erőkkel s nagy erkölcsi fejlődésképes-séggel megáldott országaiban keresendők.

Kiállítványaink sorában, mint említeni se kell, az első fősztályba, vagyis a nyers-termékek osztá-lyába tartozók, szerepeltek kiválókép; — és pedig: a bor, a gabona, a len és kender, a gyapju, a dohány, a réz, meg a fanemük. Boraink te-kintetében jelesül legyen e helyütt (utalással Ngs Ko-rizmic ur kitünő jelentésére) szabad kiemelnem azt, hogy az éber figyelmet költött s gazdagságotosságu ki-állítványok közül, szakértők részéről páratlan tokaji borunkon kívül legnagyobb elismeréssel: a somlyai, neszélyi, magyaráti (fehér), — egri, szekszárdi, budai, és villányi (veres) borok találkoztak, s hogy hazánk e terméke mind jeles minősége s magas belértéke, mind tekintélyes mennyiségbeni termelhetőségénél fogva fo-gyasztóknak és kereskedőknek érdekeltségét egyaránt és igen nagy mérvben felkölté. *)

*) A magyar gabonanemek (buza, árpa, rozs, stb.) az egész kiállításon csak két ország termelvényében találtak vetélytársra, t. i. az oroszországi (délvidéki) meg az ausztraliaiban; mely utóbbi szépség s nagyság tekintetében kétségkívül még magasabban áll mint a miénk, de beltartalomra nézve viszont a magyar termelvénynek engedi az elsőséget. A magyarországi legsúlyosb buza a kiállítási jury-bizottság által 91—92 fontra becsültetett, legjelesb minőségűnek pedig a bászági, azután a fe-hérvári, meg a tiszabáti vidékekről való találtatott.

A gabonával közvetlen összefüggésben kitünő fi-
nomságu s jeles minőségű lisztünk diszelgett a kiállítási palotában, és pedig oly tekintélyes módon, hogy e czik tekintetében velünk versenyző kiállító alig, — felettünk álló ország egysem találkozott. Ennek tulajdonithatni azon valóban bámulattal párosult elismerést és figyelmet, melyben hazai tárlatosztályunk e kiállitánya egyáltalában részesítettett, és azt, hogy a kiállítók mindnyáján kitüntető érme és dicsérő okmányokra egyhangúlag méltóknak nyilvánítottak. Megannyi serkentő indok arra, hogy honfiaink e főfontosságú s idővel felette nyereségessé válható nemzeti iparág iránt mind nagyobb mérvben forduljanak, s azt a tökélynek és üzletterjedelemnek lehető legmagasb fokára emeljék.

Harmadik sorban páratlan minőségű és zamatu dohányunk tündöklött, a mely elégséges mennyiségben ugyan nem vala kiállitva, de a kiállítók mind egyikének vivott ki elismerést sőt kitüntető érmeket is. A kiállított példányok között legnagyobb figyelemmel vizsgáltattak az ismeretes jelességű gyarmathi, verpéleti, debrői, kápolnai, tófalui, szent-andrási, melyeknek egyike igazi muskatály illata és zamatja, a másik leveleinek feltünő nagysága (24 ujj hosszú s 15 ujj széles) a harmadik szívóssága s erejénél fogva vonta magára a bámulást; s több kivált francia kereskedőtől annyira megkedveltetett s oly fontos czikknek ismertetett fel, hogy több ezer mázsányira rugó tömeg elkelésére bármikor is könnyen nyilnék alkalom. *)

*) Helyszerűnek találom itt azért meg is érinteni egy kitünő francia nemzetgazdának és magas állású császári kormányhivatalnoknak Maurice Bloeknak a „Journal des Économistes“ című tud. folyóirat mult évi augusztushavi füzetében tett e nyilatkozatát a magyar kiállításra vonatkozólag: la Hongrie a fournir une collection vraiment intéressante: si la récolte en France sera mauvaise, on pourra lui acheter des céréales; si le vin ne réussit pas chez nous, nous pourrions lui en demander pour couvrir notre déficit stb.

Hazai őstermelésünk egyik nagyfontosságú árucikkét továbbá a jelesminőségű len és az erősszálu kender képezi; melyel a versenyt az orosz meg az olasz e nemű productummal ugyan nem állhatjuk ki, de egy fontos belföldi iparág alap-anyagának birtokában vagyunk, mely idővel kiviteli kereskedésünkben is fényesen fog szerepelhetni. — Sokkal jelentékenyebb módon képviselteték ellenben honunk gyönyörű gyapjúkiállítványai által, melyekkel az egész világtárlaton csak egykét poroszszileziai kiállító által felmutatott példány, meg Ausztrália hasonszépségű s finomságú gyapjunemei vetekedtek. Egyáltalában azt mondhatni, hogy több és szebb gyapjút Ausztráliának kivételével egy ország sem állított ki, még maguk az egykori elsőrangú gyapjutermelő államok, Spanyolország, Szászkirályság stb. sem; s hogy ha e czikkből igazán háladatos külforgalmi árut akarunk csinálni, a ránk nézve oly félelmes tengerentúli productio versenye ellen csak úgy fogunk megállhatni, ha kiválólag finom s magasb értékű gyapjunk tökélyesítésére és szaporítására törekszünk. — Őstermékeink sorában kitünő szerepet játszott továbbá ásványaink között a vas, a kőszén, a jelesnek fölismert vörös réz, nemesércznél becsesb savunk, azután a gubacs meg a különböző fajok, mely utóbbiak tekintetében ugyan több más álladalom, kiváltképp pedig a páratlan gazdagságú tengerentúli, jelesen Canadai tartomány meg Ausztrália kiállítványai által túlszárnyaltattunk, de szakértők figyelmét mégis nagy mértékben magunkra vontuk; eltekintve attól, hogy a kiállításon ezen tárgy tekintetében hazánk csak egykét (p. o. mármarosi, barsi s bakonyerdei) mutatvány által volt képviselve, több fontos vidékek pedig (p. o. Slavonia, meg felső Magyarország egyéb részei) kiállítványokat nem is küldöttek. — Nem lehet hallgatással mellőzni a nyersterményi főosztályban előfordult hazai készítményeink közt végre a többnembeli jeles vegyészeti szereket, keményítőt, festékanya-

gokat stb. melyek különösen nemzeti fővárosunk több jeles gyárműhelyéből kerültek ki, s legalább arról tanuskodtak, hogy a termelés ezen ágai irányában sem viseltetünk már közönnyel.

Sokkal jelentéktelenebb, mondhatni szerényebb szerepet játszottunk azonban műipari tekintetben a világtárlati palotában. Agricól státus lévén, s hiányában szenvedvén azon nagy tényező- és segédzereknek, melyek a virágzó iparélet kifejlésének lényeges előfeltételei: természet és adott körülményeinknél fogva egyelőre túlnyomólag őstermelésre utalt népet képezünk, és így nem is jelenhettünk meg a nagy világversenyben ipari készítményekkel oly mérvben és oly tökélyvel, hogy a század ipar-hatalmai mellé joggal sorakozhattunk volna! — Egyébiránt, elkell ismerni azt is, hogy ez irányban tett újabbkori haladásunk s törekvéseink dicséretes tanupéldái sem hiányoztak, s hogy az, a mi hazai kiállításunkban a műipar terén a külterjesség tekintetében hiányként tünt fel, a kiállított tárgyak belterjessége, benső becse által meglehetősen pótolhaték, és egyensúlyoztaték. Így eltekintve a némileg szinte idetartozó liszt-ipartól, mely oly kiváló jelességű, egyebek közt (fentebb dicsérettel érintett) főnyi meg sárospataki malomköveink, Czimeg hazánkfiának opálzott üvege, gyönyörű herendi porcellán készítményeink, a Beregszászyféle új szerkezetű jeles zongorák, Kirner (fájdalom érem nélkül maradt) szép s solidalkatú fegyverei, már hétszer kitüntetésben részesült pesti óraművésznök Králik két rendbeli óraművei, Ganz vasgyárnok művei, kiállított magyar diszöltönyeink, a dicséretes haladásról tanúságot tevő gácsi posztógyár jeles (öltöny, gyapjuszövet kendő stb.) készítményei, Bodnár Vadász Gíntner és Baumann öltönydarabjai illetőleg lábbelijeik, az ernyedetlen szorgalmú Póznér könyvkötő művei, Wilde zirtzi műasztalosnak almáriumjai, Vidats

Farkas, Feivel és Gubitz jóminőségű s elismerésre is talált gazdasági gép-eszközeik, Mannschön szíjgyártó munkái: bármely másodrendű nemzet ipari osztályának diszére váltak volna, s nem is említve azt, hogy hazai iparosaink közül több jeles szakképviselő végkép elmaradt a tárlatból, hangos tanubizonyosságul szolgáltak a felől, hogy a Magyar idővel ez irányban is képes leendő magasb igényeket kielégíteni, s a Kelet-Európa szívébeni világhelyzetéből eredő magasb követeléseknek és kötelemeknek megfelelni.

Ez volt a magyar kiállítási osztály az 1862-ki londoni nemzetközi ipartárlaton; mint lehetőleg hű kinyomata és képviselője nemzeti gazdaságunk ez időszerinti állása és termelőerejének, elért fejlődésfoka s belső szerkezetének, fény és árnyoldalainak, előnyeinek és hiányainak! — Legfelületesb áttekintése is azon meggyőződést költhetné a szemlélőben, hogy hazánk világrésziünk legjelentékenyebb, a gondviseléstől természet-adományokkal bőségesen ellátott, tartományaink egyike, mely ildomos törvényhozás, ernyedetlen erőfeszítés és munkásság, vállalkozói szellem s tőkeszaporítás alapján egykor azzá válni leendő képes, a minek magát sokszor büszkeséggel nevezi, t. i. Közép- és Nyugat-Európa egyik éléskamarájává, meg a keleti és nyugati világ közvetítő kapcsává!

Lássuk már most azon következtetéseket, a melyek hazai közgazdaságunk előmozdítására, hiányainak elíávolítására, s egy jobb jövő megalapítására nézve az eddigiekből levonhatók.

Tekintve mindenekelőtt hazai közgazdaságunknak az utóbbi két évtizedben tapasztalható kétségtelen haladását (mely a kiállításon nyert tekintélyes arányú kitüntetések és érdemjelvényekben is fényesen nyilatkozott), ez, jelentéstevő alázatos véleménye szerint: egy-

részt újabb időben a nemzet általában kifejtett élénkebb figyelmének a társadalom anyagi és gazdasági tényezői irányában, — a gazdaság és forgalom terén mindinkább élénkülő közsürgelemnek s növekedő erőfeszítésnek, meg a vállalkozási szellem és erély nagyobb mérvben kifejlésének, másfelől azon körülménynek tulajdonítandó, hogy a nemzetet ért nagy politikai megrázkodtatások közepette és folytán az őstermelést annyira lankasztó jobbágyviszonyok s hűbérjellemtű intézmények megszüntetettek, a közgazdasági törvényhozás az azelőttinél sokkal tökélyesebb okszerűbb elvekre fektetett, a közlekedési eszközök rendszere csak kevéssel azelőtt alig sejthetett dimenziókban, s több irányban, hatalmas lendületet nyert, az ipart és forgalmat lebilincselő számos elavult korlátok mellőztettek, a tőkegyűjtési és a takarítási ösztön karöltve az okszerűbb gazdálkodásmód szükségessége felőli meggyőződéssel, (a tekintélyes mérvben szaporodott szükségletek, kiadások, s államtartozások folytán) tágabb körökben kifejlődött, a hitel- és pénzüzet elevenebb, mozgékonyabb alakot öltött, — és így a nemzet gazdasági ereji és képességei, szorgalma és munkássága, lényegileg termelőbbé, gyümölcsözőbbé is változott. Igen! Magyarország az utóbbi két évtizedben egy nagy, egy mélyenható ipari s közgazdasági forradalmon ment keresztül, jelesen a mennyiben az épemlített körülmények és változalmak folytán nemzetgazdasága túlnyomólag középkorias, mozgékonytalan, hűbéri, s naturaloekonomiai jellemét leveté, s modern, szabadabb szervezetű, elevenebb-mozgású, pénz-oekonomiai irányú alakot öltött; tehát egyrészt anyagi s köztulajdonosi tekintetben bensőleg megerősödött, s okszerűbben szerveződni kezdett, másfelől szorosb és szakadatlan összköttetésbe hozatván a külfölddel, a magasb műveltségű államok sokoldalubb behatásai alá jutott, a felsőbb ipar és forgalom-élet alapjait és emeltyűit, szükségait, feladásait jobban megismerte, előbb-

rehaladtabb népek s országok intézményeit s anyagi culturáját tüzetesebben méltányolni becsülni megtanulta, s így mindezek folytán önnön közigazdasági hivatásának tisztább és helyesb felfogására is emelkedett.

Mindez egyébiránt korántsem jogosít fel bennünket azon hiedelemre, mintha hazai közigazdaszatunk már a fejlettség magas polczára felért, salakjai- és hiányaiból kibontakozott volna! Az elfogulatlan s részrenemhajló szemlélő első pillanatra észreveendi ugyanis azt, hogy mily sok irányban és mily sokban vagyunk még igen is hátra, mennyi nagy és nehezen orvosolható bajokban sinlik nemzeti gazdaszatunk, mily sok még a tenni meg a mellőzni való: ha az eddig csak megkezdett pályán szerencsésen továbbhaladni, erőink és természetforrásaink sükeres kifejlését s értékesítését eszközölni, anyagi jóllétünk alapjait megvetni akarjuk.

Messze vezetne e hiányok részletes elősorolása, s azért csak egy két momentum kiemelésére szoritkozom. — Egyik legnagyobb hiányát, illetőleg akadályát nemzetgazdaságunknak képezi: a magyaroknak azon sok tekintetben igenis mértékfeletti idegenkedése, melyel minden intézmény reform és javítás iránt, mely a külföldről származik, nem a hazai földből sarjadzott, s régies nézetei, szokásos eszmejárásával ellentétben állani látszik, viseltetik. Ez oka annak, hogy nemritkán még a legokoszerübb, a legjobb eredményt biztosító javítás is vagy épenséggel nem, vagy csak igen nehezen honositható meg a gazdasági üzletben, s hogy a pusztá félszeg vélelem s előítélet nem ritkán a legáldásosb ujitást, csirájában elfojtja. — Egy másik nagy hiánya nemzeti gazdaszatunknak az, hogy fajunk igen nagy része semmikép sem bir kibontakozni azon anynyira lankasztó s már nagy Széchenyink által is oly hatalmasan ostorozott szokásból: minden bajnak s hiány-

nak a forrását mindég másban (és másutt) s nem önmagunkban, öntévedéseinkben is keresni, minden bajért visszásságért, a nélkül, hogy elég komolyan nyomoztatnék, nem folytak-e arra be önrészünkről ballépések vagy balfogások — másokat okozni! — Így azután az erélyes önmegfeszítés, a törhetlen munka-buzgalom, az illő önsegélyzési irány helyett, sokszor csak panaszos magunkbavonulás, tétlen elzárkozottsággal találkozni, mely között a legjobb erők s képességek gyümölcstelenül hevernek, meddő improductivitásban megdermednek.

Egy további hiánya nemzeti iparéletünknek azon minden mélyebben látó buvár előtt ismeretes s könnyen megis fejthető jelenség, hogy (ugy, mint minden olyan népeknél, a melyek hosszas elszigeteltség után a cultur-világ haladási mozgalmától, egyszerre annak közvetlen befolyása alá kerülnek: középkorias meg modern irányú állapotok intézmények és törekvések létszer-telenül egymás mellett s még illőleg kinem-egyenlítőve léteznek) minálunk: Magyarországon is oly időszakát éljük a nemzetgazdasági fejlődés-processusnak, a hol igen igen sok ellentét, mult és jelen, ókor-és ujkor, conservatismus és progressismus, illő kibékülésre még nem jutott, a gazdasági concret viszonyok meg az új a era követeléseik egymással kinem egyenlítették, a közháztartás különböző ágai közt feltűnő aránytalanság létezik, s egyfelől a legmerészebb haladási és radikalreformer törekvésekkel, másfelől a legridegebb maradási s ujtás-ellenzési iránylatokkal találkozhatni; — a minek káros következménye egyebek közt az, hogy míg némelyek, minden figyelem nélkül a fennálló viszonyok és körülményekre, üzletben és iparban a legmeszeszebbható de műveltségfokunk egyébb igényeivel s erőelemeivel öszhangban nem álló ujtásokat sürgetik, addig mások, minden új iránt ferde ellenszenvet táplálnak, s a tarthatlanság fél-

renem ismerhető bélyegét magukon hordó intézmények és állapotok minden ároni fenntartása megörökítése mellett buzognak.

Kétségbe vonhatlan hiánya közgazdaszáti életünknek az, hogy az anyagi munka, az ipari foglalkozás nálunk még eléggé nem becsültetik, illő méltányolásra nem talál. Daczára ugyanis annak, hogy a legujabban lefolyt idők ez irányban félrenemismerhető haladást tanusítanak, s fajunk ez iránybani világnézlete és felfogásában dicséretes változást hoztak elő: e részben még igen sok előítélet, s balvélemény uralkodik közöttünk; minek szólló tanubizonyságát egyfelől gazdasági és ipari tanügyünk lassu emelkedése, a hazai ifjuságban létező legkitünőbb erőknek meg a tehetős családok sarjadékainak a technikai intézetektől távolmaradása, — másfelől azon többrendbeli akadályok és nehézségek képezik, melyek honunkban, átöröklött aristarchiai nézleteinknél fogva, egy önálló, túlnyomólag iparos és kereskedési szellemű, a közélet minden köreit melegítő hevével átható s az igazi alkotmányosság legbiztosb talpkövét képző közép-osztály kifejlésének elébe gördülnek.

Lehetlen hallgatással mellőzni nemzeti iparunk felvirágzásának hátrányai közt azon visszásságot, mely gazdálkodó osztályaink feltünő idegenkedésében a teoriától és tudománytól mutatkozik, s részben oka annak is, hogy a szellemhaladás nagy hódítmányai iránt kellő figyelemmel nem viseltetünk, a hiányteljes réginek helyébe a jobbat tenni tartózkodunk, sőt nemritkán egyenes bizalmatlansággal fordulunk el azoktól, a kik a gépies routine és gyakorlat mellett az elmélet terén is képzettséget szereztek, s ennek alapján is akarnak egyik másik irányban az egésznek szolgálni.

Szükséges-e továbbá bővebben bizonyítgatni azt, hogy mily nagy hiánya rejlik anyagi haladásunknak azon nemzeti lényünkben gyökeredző jellemvonásban, melynél fogva nálunk igen sokszor a hirtelen lelkesülést csakhamar a legnagyobb közöny s apathia váltja fel, s a meglankadó részvét miatt nemritkán a legáldásosb vállalatok, intézmények életbelépése meghiusittatik. Nem egészen jelentéktelen momentum továbbá a hazai közgazdaságunk emelkedését nehezítő hátrányok közt, az, hogy a „Nemzetgazdaszat“ fensőbb egysége, az ipari ágak foglalkozások törekvések szükséges kapcsolata, benső öszhangja s létszeressége eszméjének felfogására, illő méltányolására még nem jutottunk el; a gazdálkodó egyén egy magasbrendű egész alkatelemeként magát tekinteni még eléggé meg nem szokta; fensőbb s eleven nemzetgazdasági öntudalom köztünk még kinemfejlett; s a nemzettest egyes, a természettől egymásra utalt s csak szakadatlan összemunkálásban előrehaladható osztályai, fensőbb államoekonomiai közcélokra összeforjni még meg nem tanultak; a minék egyebek közt az a visszás következése, hogy a gazdaszati társadalomrend különböző elemei és osztályai a helyett hogy érdekeik solidaritását és azonosságát fölismernék, maguk közt mindenütt érdekellentétet vélnek találni, s az őstermelő a kereskedőben, a kereskedő az iparosban, az iparos a tőkepénzesben, a tőkepénzes a munkásban, a termelő a fogyasztóban és viszont természetes antagonistáját, ellenfelét szemléli!

Ezen inkább általános s kiválólag nemzeti jellemünk és erkölcsi világnézetünk ből folyó hiányok és balviszonyok mellett: vannak azután az anyagi felvirágzást tulajdonkép s közvetlenül akadályozó vagy nehezítő hiányok. Így mindenekelőtt népességünknek meg mindeg nagyon is elégtelen belterjessége, sokhelyütt gyérsége, mely egy-

felől legujabb ipari átalakulásunk folytán támadt nagyobb szükségünk szempontjából, munkáskezekbeni (nagyon is súlyosan érezhető) hiányunknak, s az innen eredő számtalan visszasságok és bajoknak oka; másfelől egyike azon akadályoknak, a melyek nemzeti belfogyasztásunk növekedésére, s így közvetlen a productió és ipar terjedésére, felette lankasztólag hatnak, a műiparnak már időszerű ágaihozi áttérést, az intensív mezőgazdasági rendszerek meghonosítását, a forgalmi piacok illő mérvbeni élénkülését, a nagyvállalatok sikerrel megalapítását, a könnyű és olcsó termelést, és az igazi versenyt és iparvetélyt megnehezítik. — E hiányok közé sorolható az, hogy igazán szakértelmes alapos képzettségű munkások s vállalkozók, illő jártasságu technikai és mechanikai capacitások, gyakorlati tapintatú üzletemberek, financzalentomok felett azon mérvben a mely anyagi felvirágzásunk érdekében szükséges volna, hazai nemzetgazdaságunk nem rendelkezik, s így a legjövedelmezőbb vállalati és keresetalkalmak, a leggazdagabb természeti erőforrások, kiaknázatlanul maradnak. — Ide járulván tökékekben, tekintélyes vagyon-törzsbeni szegénységünk, a magas kamatláb, illő munka-közegek s munka-gépekbeni hiányunk, szállítási intézeteink és eszközeinknek még mindég szerfeletti drágasága, a tűzelési anyagnak (daczára rengeteg erdőinknek, s aránylag elégséges kőszéntelepeinknek) magas ára, az associáció szellemének még mindeg felette hiányos mérvbeni kifejlése stb.

Nem vonhatni mindezek mellett kétségbe továbbá azt, hogy iparos és földművelői köreinkben még mindég elég figyelem nem fordítatik az üzletmód tökélyesbitése, javítására. Dicséretes kivételektől eltekintve, ugyanis, valamint nyersterményeinknek, a bornak, a gyapjunak, a gabonának, az állatproductumoknak előállításában, úgy egyéb őstermelési ágak-

ban még igen igen hiányos s ószerü eljárás s kezelés alkalmazatik, s a legegyszerűbb, a nagyobb költséget nem is igénylő javításoktól is irtódnak sok gazdánk. *)

Épen úgy műipari készítményeink tekintetében is a megszokott régi kerekvágásban járdalunk, nemesb minták megszerzése, a műizlés s műérzék kifejlesztése, jobb nyers anyaggali dolgozás, igazi versenykiüzdelem stb. mellőztetik, a czéhszellem túlnyomó, s szokásdiság és előítélet sok helyütt még mindég fontos szerepet visel.

Mindehhez járul még: a nyomasztó hitelhiány, mely kivált a legújabb időben mindinkább érezhetőbbé válik, s törvényeinknek adóstlegyező és hitelezőt-megszorító több szabályai által még fokoztatik is; — a hazai közgazdaszatunkra az utolsó évtizeden ált oly súlyosan és lankasztólag nehezedő birodalmi pénzbonodal-mak; — a jószágok és termékek áraiban és értékében folytonosan tapasztalható legkárosb ingadozás és hullámszat; — a magasra emelkedett államkiadások által szükségesé vált s átmenetes intézkedések nélkül életbeléptetett új adórendszer; — meg az oly mélyenható általalakulási processusnak, melynek vajudásai közepette a jelen nemzedék él, számas természet-szerű ugyan, de azért nem kevésbbé fájdalmas és erőcsökkentő mozzanatai, stb., — meganyinyi körülmény, mely nemzeti gazdaságunk- s ipari életünkre önsúlyú teherként nehezedik, szerencsés kifejlését módfelett akadályozza.

Legyen szabad az alázattal aluljegyzettnek, tekintettel az ügy fontosságára, e helyütt egykét eszmetőredékben, néhányat azon állami törvényhozási és magánkörüi intézkedések illetőleg feladatok közöl, föl-

*) Sok figyelemreméltó megjegyzés található mezőiparunk hiányaira vonatkozólag H i d e g h é t h y jeles röpiratában: Fgyelmeztetések mezőgazdaságunk körül 1861.

említeni, melyek igénytelen véleménye szerint, hazai közgazdaságunk sikeres előmozdítása érdekében mindenkinek felett szem előtt volnának tartandók. *)

Tekintve mindenekelőtt nemzeti gazdaszatunk alap-ágát: az őstermelést, ennek emelése és kifejlesztése kiválólag két irányban eszközölhető sikerrel, jelesül törvényhozási és üzleti szempontból. Törvényhozási intézményekkel jelesül annyiban, a mennyiben a régi jobbágy-rendszerrel s birtok-kötöttségi állapotokkal összefüggő s részben még fenálló jogi- és birtokviszonyok végleges rendezése, — a földhitelemelésére megkivántatott jelzálogi rendtartás telekkönyv ügy, stb. általános s egyforma elvek szerinti vég megállapítása, — a jószágkezelésben és birtoklásban megszorító szabályoknak átalakítása vagy eltörlése, a nyerstermék-forgalom teljes szabadságának megvalósítása, állami díjazás és segélyezés különös tekintet érdemlő esetekben és egyéneknél, végre a törvénykezés egyszerűsítése és gyorsítása: kiválólag a törvényhozó és országos közhatalom közvetlen intézkedéseitől és közreműködésétől függ, s számos, eddig még meg nem oldott feladvánnyal lép előnkbe. — Üzleti tekintetben annyiban, mennyiben hazai mezőgazdaságunk sikeres előmenetele: az okszerűbb üzletmódnak elterjedése, a hitelintézet ildomos felhasználása, a belterjesb gazdálkodás-rendszerekhez lassankénti (az az ildomos, nem erőltetett s időelőtti) átérés, az asszociáció elvének kisbirtokosaink közt a gazdálkodási rendszer javítása céljábólí érvényreemelése, állattenyésztésünk tekintetébeni nagyobb gond és szorgoskodás, több fontos termelési ágának (p. o. repcze, len és kender, a szőlőszet, a selyem tenyésztés, a bányászat meg az oly életfontosságú közszéntermelésnek) nagyobb mérvben, illetőleg több munkaértelmiség és tőkéveli esz-

*) Hogy legujabban több itt megérintett eszme tényleg valósulatba is lépett, vagy legalább tüzetesen méltányoltatni kezd — ismeretes dolog.

közlőbevétele, a nagybirtok illő-arányú megosztása, a (körülmények szerint már itt ott sikerrel foganatosítható de szabályként még korántsem tekinthető) bérrendszernek (jelesül hosszabb bérlet-időszakok szerinti) életbe léptetése, mezőgazdasági gépek s munkaeszközök alkalmazásba vétele, okszerűbb erdőszet, a jobbféle és a finomabb minőségű gyapju nagy mérvben, s megfeszített gonddali előállítás, és kezelése: — által föltételezterik, s az iránybani javítás és reformok nélkül igazi virágzásra sohase juthat. Mindezekén kül lehetlen hazai földiparunk szempontjából hallgatással mellőzni azt, mily égető szükség honunkban egy czélszerűen szervezett, s honunk viszonyaihoz alkalmazott központi mezőgazdasági főiskola, meg több vidéki közép és alrendű földipartanodának felállítása; mily nagy jelentőségű momentum telepítési-ügyünk végleges elrendezése, melynek folytán a magas kormány közben járulásával a túlnépes vidékekről a nagyon is gyér népességű vidékekrei átszállítása szegényebb de munkaképes lakosoknak, eszközlőbe volna veendő, (hogy ez úton is a sokhelyütt tapasztalt nyomasztó hiány munkaerőkben és munkáskezekben pótolassék); — mily jótékony hatásu lenne összes földipari érdekeinkre sőt magára az összbirodalmi pénzügyre nézve is: a fennálló földadó-, só- és dohányegyedárusági rendszer korszerű s hazai viszonyainknak megfelelő átalakítása; mily nagy hasznot hajtana mind a tudománynak mind a gyakorlatnak hiteles adatokon alapuló s lehetőleg kimerítő rendszeres mezőgazdasági statistika, mely a nemzeti nyers productio és őstermelés összletes képét, a belfogyasztás és a forgalom szempontjából szükséglett mennyegeket, a kereskedés összmozgalmát szemünk elébe állítaná, s a magas kormánynak ez irányban teendő minden intézkedéseit is egyszerűsíteni könnyebbíteni lenne képes; — mennyire óhajtandó az ország különböző vidékein illő erővel felszerelt minta-vagy példánygazdaságok felállítása és fenntartása; mily nagy szükségünk van végre mezei

rendőrségi szerkezetünk tökélyesbitésére; a volt jobbágy-osztályhoz tartozó földművesek éberebb megfeszítettebb munkásságára; időszakonként megtartandó gazdasági kiállítások- és tárlatokra; országos vizszabályozási, mocsárlecsapolási stb. munkálataink minél gyorsabb bevégzésére; a biztosítási ügynek mind nagyobb s tágabb körökrei kiterjedésére; hazánk különböző vidékei és termeléstájainak összekapcsolására tervszerűleg foganatosított közlekedési hálózat előállítása által; különösen pedig gazdasági egyleteink mindinkább élénkülő, minden irányban termékenyítőleg, buzdítólag és kalauzólólag ható s egybevágó működésére; mely utóbbi tekintetében, kivált központi országos egyesületünk (mint igazi választmánya hazánk legkitünőbb államférfiúi státuszgazdászati és földipari tekintélyeinek) már eddig is valóban sikerdús áldásos és meleg hazaszeretetről ép úgy mint messzelátó országászati tapintatról fényesen tanuskodó tevékenységet fejtett ki, s a m a g a s k o r m á n y n a k a h o n b o l d o g í t á s á r a i r á n y z o t t i n t é z k e d é s e i e l ő k e s z í t é s e m e g f o g a n a t o s í t á s a k ö r ü l i f á r a d o z á s a i n á l f o g v a m á r e d d i g i s a n e m z e t o s z t a t l a n e l i s m e r é s e é s h á l á j á r a é r e d m e s í t e t t e m a g á t.

Nemzeti gazdaszatunk második fő-ágát a műipari vagy nemesítő szorgalmat illetőleg: alólírott szerény nézete szerint kiváló jelentőséggel bír mindenek felett azon kérdés eldöntése, vajjon itt van-e már az idő, a nemzet figyelmét és erejét nagyobb mérvben a műipar meghonosítása és támogatására is irányozni. Alólírottnak igénytelen nézete szerint, e kérdésre, n a p j a i n k b a n a h o l h a z a i k ö z g a z d a s á g u n k k ö z é p k o r i a s b é k o í b ó l m á r k i b o n t a k o z o t t, a p o l g á r o k t ö r v é n y e l ő t t i j o g e g y e n l ő s é g é n e k n a g y á l l a m e l v e é r v é n y r e e m e l k e d i k, a v á r o s i é l e t n e k m e g a z e z e n a l a p u l ó, s ö n á l l ó e r ő t e l j e s s m u n k á s k ö z é p o s z t á l y n a k k i f e j l é s e a n e m z e t i s t a t u s é s c u l t ú r é l e t e g y i k f ő t é n y e z ő j e k é n t f ő l i s m e r t e t i k, a k ö z l e k e d é s i r e n d s z e r m á r t é k i n t é l y e s m é r v b e n l é t r e j ö t t, h i t e l

s tőke-üzlet jelentékenyebb lendületet vett, főleg pedig politikai és közgazdasági állásunk keletfelé, ez irányban is bizonyos fensőbb kötelemeket szab elénkbe világ forgalmi actiónk és szereplésünk tekintetéből: igenlőleg lehet és kell válaszolni! Jelesül annyiban is a mennyiben minden alapos státuszgazdasági elmélet egyik főelve az: hogy a jól rendezett s virágzó közgazdaság lényeges feltételét és alapját a három nemzeti iparágnak (őstermelés — műipar — kereskedés) harmonikus kifejlődése s helyes egyensúly a képezi, s hogy igazi anyagi jóllét, vagyonosság, és haladás, csak úgy idézhető elő és biztosítható, hogy ha a városi meg a falui ipar, az őstermelés és a műszorgalom, kezét fogva, s egymást kölcsönösen támogatva és erősítve, bír érvényre emelkedni és gyökereket verni.

A műipar előmozdítására czélzó ez intézkedések és buzdításnak azonban nem szabad mesterkéltn módon és természetellenes eszközökkel, az őstermelési érdekek és erők csorbításával, a védvámkereskedési rendszernek mint rendszernek meghonosításával vagy ép erőszakolással eszközölbe vételni; nehogy azon tévedésekbe bonyolódjunk, melyekkel az egykori véd-egyleti agitatio karöltve járt, s nehogy olyszerű eljárás vétessék czélba, a mely idő-előtti, életrenemvaló, s pusztá üvégházi műipart eredményezne, a fogyasztókat egykét termelő érdekében megadóztatná, az idegen verseny minden legcsekélyebb fuvalmától lesujtathatnék, szóval a nemzeti productiv-erőket, szellemi és anyagi tőkeket, oly irányban fejlesztene ki és értékesítené, a mely a valódi országos és fensőbb nemzet-érdekekkel összhangban nem állana.

Midőn a tisztelettel alulirott e szerint a műipar tüzetes figyelembevételére nézve is eljöttek hiszi az időt, ezt csak oly értelemben óhajtja vétetni, hogy az ez irányban köz- és magántevékenységnek főelvét

mindenkor az képezze, először: hogy kiváló figyelem az elsőrendű s általános jelentőségű létközegek s iparárúkra fordíttassék, másodszor: hogy mindenkéltől oly gyárak és műszorgalmi szakok támogatása vételessék célba, a melyek belföldi jóminőségű termelvényeket és nyers anyagokat dolgoznának fel, mesterkélt buzdtítási és segélyezési áldozatokat nem vennének igénybe, s az alsó és középosztályok szükségletei födözésére nézve nagyobb fontosságuak volnának, szóval az érdekökben tett áldozatokat illőleg visszapótolni képeseknek mutatkozna.

Ezeket, s az általános-közgazdasági országos érdekeket szem előtt tartva, jelentéstevő alázatos véleménye szerint hazai iparügyünk előmozdtítására mindenek felett a következők volnának szükségesek. Először: felállítása illetőleg szervezése egy tekintélyes s a hon valamennyi ipari technikai és tudományi tekintélyeit magábazáró központi műipari egyesületnek, a mely (oly formán mint a központi gazdasági egyesület a mezei ipar tekintetében) a hazai iparra, s ipari politikára s törvényhozásra vonatkozó feladványok s intézmények mindenoldalú megvitatása, szakférfiakkali érintkezés és közreműködés, időszerűnek s célirányosnak fölismert nagyobb szerű vállalatok vagy intézetek életbeléptetése körüli buzgólkodás, a magas kormány elé terjesztendő felvilágosítások, véleményezés, tanács adás, hirlapok és szakközlönyök kibocsájtása, idősza konkénti mű- és ipartárlatok rendezése, a műszorgalom emelkedése hiányainak és hátrányainak földerítése s a mennyiben tőle kitelik orvoslása stb. által: minden irányban üdvös befolyást gyakorolhatna, a törvényhozásnak és a kormányhatalomnak a legfontosb ügyekben segítségére szolgálna, s föltéven, hogy nem egyoldalú pártelemek, pártérdekek, vagy csak egyes osztályok kizáró szereplése szinterét képezné, valóban az összes nemzetgazdaszat s anyagi felvirágzás egyik fötényezőjévé válhatnék.

Nem kisebb jelentőségű ez irányban a c z é h s z e r k e z e t n e k általános és teljes megszüntetése, s az ipari s z a b a d s á g e l v é n e k, illő tekintettel hazai viszonyainkra és szükségünkre, életbeléptetése. Honunk, mai fejlettségi polczán, szemközt az ujkor óriási vívmányaival, utalva termelő erőinek legszabadabb leggyümölcsözőbb értékesítésére, a szabad-verseny rendszerét magától többé el nem utasíthatja; annál kevesbbé jelesül, minél bizonyosabb, hogy a czéhszerkezet valamennyi előnyei és fényoldalai a műiparszabadság rendszerében is előidézhetők vagy biztosíthatók, s mennél fényesb tanúságok szóllanak Europa valamennyi cultur-államaiban a mellett, hogy a műipari szerkezet ez iránybani reformja még mindenütt nem csak az e g é s z n e k, hanem még magának az e reformtól leginkább i d e g e n k e d ő o s z t á l y n a k is javára, emelesére szolgált.

Egy további nélkülözhetlen kelleke és föltétele ipari előbbre-haladásunknak: a reál- és t e c h n i k a i o k t a t á s ü g y t ö k é l y e s b b i t é s e, szélesb alapokra-fektetése, az anyagi munka s mütani foglalkozás nagyobb mérvbeni becsülése, a reál- s technikai tanárok társadalmi és anyagi helyzetének javítása, kitünő szaktudósoknak vagy nagyobb reményekre jogosító ipartanodai növendékeknek külföldön gyakorábbi utaztatása, a központi országos műegyetemnek Budáról Pestre, a nemzeti ipar és forgalmi élet gyúpontjábai áthelyzése, kitünő, iparosoknak a honhozi édesgetése, országos fontosságú iparágak megalapítóinak (bizonyos éveken általi) adó-alól fölmentése, elavult hasznavehetlen s a magasb fejlettségi foknak meg nem felelő ipari- és kereskedési törvények általa lakítássa a kor szükségéhez, meg a velünk folytonos érintkezésben álló népek viszonyaihoz, idomítása, továbbá az a s s o c i á t i ó e l v é n e k mind nagyobb körökben és szélesb alapokon megthonosítása; technikai felfödözések szabadalmasítása, jogtalan utánzástóli megóvása stb.

Felette fontos és jótékony hatású intézetet képeznek ez irányban jól szervezett s a kor színvonalán álló ipari- és kereskedelmi kamarák, melyek az ország különböző vidékein és tekintélyes városaiban az ipar és forgalom előmozdítása körül fáradozni, a kormányt fontos intézkedések tételénél szorgalmasan gyűjtött adataik, tapasztalataik, véleményező jelentéseikkel támogatni, főleg pedig az ipar- és kereskedési ág érdekeit a többi nemzeti iparágak s társadalmi körök s érdekekkel névtelenül surlódásokban képviselni, mutatkozó visszasságokat akadályokat mellőzni eltávolítani stb. hivatvák.

Alig leszen végre valaki a ki hazai műiparunk felvirágoztatása érdekében szükségesnek ne tartaná takarékpénztáraink több irányban szélesb bázisra-fektetését, főleg pedig jól rendezett s célirányos módon kezelt ipari-bankok, s (a Németországban a geniális reformer Schultzedelitsch kezdeményezése folytán legújabb időben oly nagy sikerrel meghonosított) előlegezési-pénztárak felállítását, *) melyek a solidáris kölcsönösség elvére alapítva, kivált a kis-iparosok, a kézművesek, és mesterembereknek olcsó tőkével s csekély kamatú előlegezvényekkel támogatására czéloznak, s a hitel, a kölcsönös bizalom, az üzletbeni becsületesség és soliditás kifejlesztése és megszilárdítására kiválóképp jótékonyul hatnak.

Nem leszen felesleges mindezekhez hozzácsatolni azt, hogy mily nagy mérvben s mily jótékonyul s fejlesztőleg hathatna a nemzeti műipar emelkedésére egy központi ipari muzeum szervezése, megrendes és időszakonkénti i partárlatok kissébb nagyobb mérvbeni foganatbavétele. És pedig olyképen, hogy a központi műiparegyesület vezetése mellett s a vidéki

*) Egyike azon eszméknek, melyek ép most vannak nálunk napi szönyegen.

iparegyesületek erélyes közreműködésével: az ország fővárosában, meg a vidék tekintélyes iparoshelyein minden 5—6-ik évben az ez időszakban tett haladást és előmenetelt feltüntető, az arra méltóknak kitüntetésére alkalmat szolgáltató, s az ipari és közgazdasági forgalomra és érintkezésre jótékonyulható kiállítások rendeztessenek. Az ez úton szerzett tapasztalatok és adatok nyomán azután lehetségessé válnék az időről időre felmerülő világ-ipartárlatok tekintetében szükséges előkészítő munkálatok és intézkedések megtétele is, a mennyiben a nagy világversenyre kiválólag oly művek lennének küldendőek, a melyek egy e célra rendezett s részrehajlatlan technikai tudományi s művészi szaktekintélyekből alakított „ipar-jury“ által arra alkalmasnak találatnának.

Áttérek nemzetgazdaságunk harmadik fő-ágához, a kereskedéshez, meg az evvel kapcsolatban álló közlekedési, és pénz- meg hitel-üzleti ügyszökhöz.

Tekintettel mindenek előtt kereskedési és forgalmi életünk irányzatára, jelentéstevő igénytelen véleménye szerint szükséges szem előtt tartanunk mindég azt, hogy oly népnek kereskedési üzletmozgalmában mint mi is vagyunk: nem csak a külforgalom, illetőleg a kivitel és bevitel, hanem a belforgalom, a honbani kereskedés és közlekedés is kiváló figyelmet érdemel, s minden iránybani kifejesztést szükségel. Egyfelől jelesen azért, mivel a különböző vidékek és országrészek ez által egymással a legszorosb érintkezésbe hozatván: a productiv erőforrások legjövödelmezőbb kiaknázása lehetségittetik, müipar és östermelés egymást legsükeresben támogató viszonylatba hozathatik, s az anyagi haladásunkat anynyira lankasztó középkori érdek- és államszagatottság és ziláltság is legsükeresbben leküzdettethetik; másfelől azon okból, mivel a nemzetgazdaság legbiztosb fejlődése a belproductió és belfogyasztás szaporodása, a

mindenoldalúlag kifejlődő termelő erők- és szükségletek fokozódása, a mindkét félre nyereséges és előnyös csere- és forgalom-üzlettől föltételeztetik; belsőleg fejletlen, lanyha-forgalmú, és közönbös nép pedig, igazán nyereséges és gazdagító kül-kereskedelmi szerepre is örökké alkalmatlan marad. A külkereskedés s jelesül kiviteli üzletünk, melyet sokan hazánkfiai közül a nemzet egyedül boldogító panaceájának látszanak tartani (mivel azon merkantilistikus tévedésben vannak, hogy a kivitt jószágokért nyert nemes-ércz már elégséges arra, hogy itt köztünk jóllét és vagyonosság mindenidőkre megalapíttassék,) igazán jótékony s termékenyítő hatásúvá akkor fog válhatni, ha élénk s kiterjedt belhoni kereskedésen, bőségesb emelkedett fizetési képeségen, és megszaporodott tőke-alapon sarkallandik; a külföldiek kik például nyersterményeinket megvásárolandják, e vásárlást portékákban készítményeikben eszközölhetendik, s a termelvények adása meg vevése hon és külföld közt: egy szakadatlan lánczolatú s a viszonyosságon alapuló élénkmozgalmú üzletrendszerre alakúlhatand.

Nem akarom evvel kétségbevonni honunk hivatását és jelentőségét mint kiviteli országot. Azok nyomán ugyanis a miket a fenntebbiekben kivált jeles minőségű nyersterményekbeni gazdagságunkra vonatkozólag kifejlettünk, s a miket a tavali londoni világipartárlaton e termelvények iránt oly fényesen nyilatkozott érdekeltség folytán tapasztaltunk: legkisebb kétség sem lehet az iránt, hogy hazánk (melynek fekvése s világhelyzete, az iparüző nyugat meg az őstermékekben dúsgazdag kelet közt, ide értve számos jelentékeny folyóit, az adriai tengerrel határoságot stb. — nem ép kedvezőtlen) okszerű közigazdasági haladás folytán már a legközelebbi időkbén Európa közép-és nyugati államainak forgalmi piacain szerencsés szereplőként fog fölléphetni, s a versenyt azokkal az országokkal megállhatni, a melyek eddig e piacokat termelvényeik és productumaikkal majdnem kizárólag ellátták.

Ámde e nagy és kecsegtető czél elérhetése több igen jelentékeny előfeltételtől függ. Így mindenekelőtt szükséges, hogy hazai őstermelőink előhozományaiknak kezelésében, például borunknak, dohányunknak, gyapjunknak, lisztünknek stb. kiállításában az eddiginél nagyobb gonddal, figyelemmel soliditással járjanak el, s hogy minden fogás vagy mulasztás lelkiismeretesen kerüljék, mely a hazai terményeink iránti bizalmat érdeket csak legkisebb mérvben is csökkenthetné, vagy az eddigi (fájdalom nem ép hiányzó) bizalmatlanságot táplálhatná. A ki ugyanis versenyezni, versenyben győzelmet kivíni, másokat, ismert eladókat, valami piacról leszorítani akar, annak nem szabad visszarettennie semmi nehézségtől, nem szabad irtóznia bármi áldozat vagy önmegtagadástól, sőt inkább arra kell törekednie, hogy célbavett vévőinek izlését hajlamait kitanulja, a mutatkozó szükségletek és kívánalmakat számba vegye, azok fogyasztási és üzleti követeléseikhez alkalmazkodjék. — A második főfeltétel a kitűzött nagy czél megvalósíthatására: o l e s ő, i g e n - o l s ő p r o d u c t i o. E nélkül, bármily jóminőségű s nemes terméket vigyünk is a világ-piaczokra, diadalmas versenyre sok másokkal képtelenek maradunk; oleső productio pedig csak olyképp lehetséges, hogyha alacsony-kamatú tőkékkel, nem túlzott mérvben fizetett munkásokkal, jutányos tüzelő és segédanyagokkal, meghatályos munka-eszközök s gép-erőkkel dolgozunk, az üzleti költségeknél tapintatos eljárás által tetemes összegeket megtakarítunk, a rendesen sokkal drágább s költségesebbelterjes gazdálkodási rendszerhez csak oly mérvben és oly viszonyban, a melyben és a hol az illő alappal bír, térünk át, közlekedési hálózatunkat tökéletesítjük, szállítási költségeinket pedig, melyek kivált nyerstermények tekintetében oly nagy nyomatékúak, a lehető legkisebb mérvre lehozzuk, sőt ez utóbbit ha föltétlenül szükségesnek mutatkozik, még állami közerőkkel és áldozattal is eszközölni iparkodunk.

Azon termelvényeket illetőleg, melyekkel egyelőre legtöbb kilátásunk vagy on sikeresen a világpiaczozon megjelenhetni: kiválólag jeles minőségű gabonánk és borunk, azután gyapjunk, len- s kenderrünk, jó fanemeink, dohánnyunk, és lisztünk szerepel első sorban, mint a mely előállitmányok iránt a külföldön kereslet aránylag a legélénkebb s belterjessebb, hazai iparviszonyainkban pedig a haladási feltételek leginkább megvannak. A mi különösen a liszt-kivitelre illeti, a mely részünkről minden erőfeszítéssel a lehető legnagyobb mérvre lenne fokozandó, ez annyiban is igen ajánlatos, a mennyiben a feldolgozott nyersanyag könnyebben s nagyobb érték-tömegekben vitethetik ki, s e mellett az őrlési hulladékok is itt benn maradnak, s gazdaságunkban jól értékesithetők. — Cserében mindezen javakért és termelvényekért a külföldtől kiválólag műipari készitményeket kell elfogadnunk, a melyek hazánkban még oly jól és jutányosan mint odakünn előnem állithatók, s e mellett a magasb műveltségű iparos népeket velünk maradandó s termékenyítő behatású kapcsolatba hozni leginkább alkalmasoknak mutatkozandának; a nemzetgazdaságtan azon ismeretes axiomája szerint: hogy magasfelettségű műiparos népek, meg alacsonyabb műveltségfokú nyerstermelő országok egymásközti érintkezése s kereskedése rendszerint mind a kettőre nézve előnyös, a mennyiben mindenik a másikánál az általa szükséglett javakat ép legolcsóbban és legjobb minőségben szeresheti meg.

Ez utóbbi tekintetben kiválólag azon országokra kell vetnünk szemünket, a melyek egyrészt közelségük és velünk való szorosb egybefüggésöknél fogva kedvező kelet és vásárpiaoztot képeznek, másfelől nagymérvű fogyasztásuk meg gazdagságuk s fizetéserejük alapján mindenkor biztos és jutalmas kereskedési célpontként tekinthetők. Elsősorban tehát Ausz-

tria örökös tartományai, a középföldi tengervidék, meg a Német vámegelet (különösen a magasb iparműveltségű Szász- és Porosz királyság,) másfelül Frankon, Schweitz, Belgium meg Britannia számíthatók ide, mint a melyek ez iránybani szükségünk- és törekvéseinknek legteljesb mérvben felelnek meg, s egyebek közt kulturai s közpolgárosodási jövőnk szerencsés alakulására is jótékony hatást gyakorolhatnak.

Ezekkel kapcsolatban tűnik fel az országos és birodalmi vámműgy kérdése, melyre nézve azonban egyszerűen a következők megérintésére szoritkozom. Először: hogy hazánknak a közbirodalommal szoros nemzetgazdasági kapcsolata s ezer meg ezer jogviszony és üzleti s forgalmi kötelék alapjáni egybefüggésénél fogva: az ausztriai örökös tartományok meg honunk közt 1848-ig fennállott vámsorompók ismétli felállítása ép oly tévelyes mint baleredményekre vezető intézkedés lenne; — másodsor: hogy honunk forgalmi politikájának alapelvét mind a ki- mind a bevitel tekintetében jelen fejlődési polczunkon, a szabadkereskedés képezze, s kivételek- vagy módosításoknak, jelesül védvámi rendszabályoknak csak annyiban adható hely, a mennyiben ezt, fensőbb országos és nemzetgazdasági okok (jelesül oly főfontosságú műipari ágak gyámolítása tekintetéből, a melyek egyébként semmikép sem fejlődhetnének ki, vagy védethetnének meg a külföld megsemmisítő versenye ellenében) időről időre multhatlanul szükségesnek mutatnák és követelnék; — harmadsor: hogy egész erőfeszítéssel oda kell törekednünk, miszerint mind idebenn, mind kiviteli forgalmunkban a lehető legolcsóbb szállításra tegyünk szert. Külpiaczkoni megjelenésünk könnyítése tekintetéből pedig a magas közbirodalmi kormány közbenjárása és külállamokkal kereskedési egyezkedései folytán mindazon vámdíjak leszállításában részesítessünk, a melyek kivált elsőrendű jelességű

nyerstermékeinknek (p. o. borainknak) kivitelét elősegíthetik, s azok biztosabban s nagyobb mérvbeni kelendőségére odakünn utat nyitnak; — az összbirodalom érdeke itt is, mint oly sok egyébben, legszorosabban solidaritásban állván honunkéval. Negyedszer: végre, hogy az osztrák birodalom, kereskedési tekintetben, természeti és közgazdasági viszonyai ép úgy mint politikai és világhatalmi állásánál fogva, egy nagy, részeinek és alkatelemeinek érdekegyüttességén nyugvó, forgalom-területet képez, melynek azonban mind bel-rendezése és organisatiója mind külkereskedelmi helyzete és vámügyi viszonyai csak a fennforgó politikai kérdések szerencsés megoldása nyomán lesznek végérvényesen megállapíthatók; a midőn azután egyebek közt azon kérdés is léssen tüzetesen megvitatandó: vajjon nem volna-e kívánatos és czélszerű a birodalom forgalom-területén egy nagy stilben szervezendő s a monarchia minden részeinek érdekeit kielégítő s magának az egésznek mint olyannak is erejét és tekintélyét növesztő vámegyletet életbe hívni.

A kereskedés sőt maga az összes nemzetgazdaság s iparműveltség leghathatós rugóját és emeltyűjét, mint köztudomású dolog, czél- és tervszerűen megállapított, s erélylyel s lehetőleg kevés költséggel előállított közlekedési rendszer (ország- és folyamút, gőzhajózat és vaspályahálózat) képezi. De kétszeres, sőt tizszeres fontosságú ügy ez hazánkra nézve, mely gazdag erőforrásainak illő mérvbeni értékesítése, productiv erőinek minden iránybani kifejlesztése, különböző physikai és oekonomiai jellemmel bíró vidékeinek szerencsés összekapcsolása, nehézkes termény-gazdaságából a mozgalmasabban s elevebb pénzgazdaságba átmenetelre, sikeres viláfgorgalmi actió gyakorolhatására, sőt magának szent István koronája valamennyi tartományainak egy szorosban összefüggő politikai gazdasági és cultura i Egészszé alakítására: mindenek fe-

lett az ujkori ipar-műveltség e bővös-hatásu eszközeit és segédszereit szükségli. Szerencsénkre egyébiránt azt mondhatjuk, hogy e tekintetben az utóbbi években meg lehetős haladás történt, úgyhogy alapos reményt táplálhatni, miszerint a legközelebbi évtized már azon polczán a fejlődésnek fog találni bennünket, mely honunk közgazdasági ép úgy mint politikai és polgárosulási érdekeinek és kelet-európai állásának megfelel. Hiányként ez úgy tekintetben csak az kiemelendő, hogy a közlekedési vonalok s gyűpontok megállapításánál eléggé számba nem vétetett az, hogy e nagy-horderejű országos és birodalmi ügy: egy előre mindenoldalú megvitatás alapján felállított egységes terv szerint sokkal sikeresebben, — fennlévő közlekedési intézetek czélszerűbb értékesítésével, és sokkal kevesebb költséggel vétethetett volna foganatba. E hiány orvoslása egyébiránt még eszközölhető, ha folytonos figyelemmel a már honunk legnagyobb státusférfia és közgazdászai Gróf Széchenyi által kitéüzött hat közlekedési fő-irányvonalra, azon elvet vesszük sinórmérvül, először: hogy a legtermékenyebb vidékek mindenek előtt a lehető legrövidebb vonal által a határokkal, a tengerrel, meg a legolcsóbb szállító pályát képző Dunával hozassanak kapcsolatba; másodsor: hogy a felső vidékek meg az alföld, a hegyes tájak meg a bőtermőségü rónák egymással és azután a Dunával, minél közvetlenebb összeköttetésbe helyeztessenek; harmadsor: hogy Budapest az ország fővárosa, s ipari, műveltségi, politikai stb. középpontja, magának az összes közlekedési rendszernek gyű- és központját is képezze, tehát mind a belhoni kereskedés üzlet- és szellemélet, mind a nemzetközi forgalom eszmemozgas és üzletsürgelem minden vég- és kiindulási pontjaival érintkezésben álljon.

Folytonosan szem előtt tartandó feladat továbbá folyóink szabályozása, nemzeti kincseink legbe-

cesebjei egyikét képző Dunánknak minden irányban biztos hajózat-pályává alakítása, országútaink kiépítése és jobbkarba-helyzése, csatornáink rendezése s a fő közlekedési vonalokkalli összekötése, a forgalmat lanesztó minden egyéb akadályok minél hamarábbi s teljesb mérvbeni mellözése, — főleg pedig tengeri városainknak, s jelesül Fiuménak kereskedési czélok tekintetéböli emelése s az utóbbinak valódi forgalmi gyúponttá alakítása, hogy általa a középföldi tengerrel kivitelünk érdekében szorosb kapcsolatba juthassunk, s a nyugateurópai tengeri államokkalli érintkezésünk akadályai és nehézségei ez irányban is elháríttassanak. *)

A mi a nemzeti forgalom külterjes fejlődése és felvirágoztatására nézve: a tökélyes közlekedési rendszer, ugyanaz annak belterjes megszilárdulása és élénkítése tekintetében: a jólszervezett pénz- és hitelüzlet az országban. Olcsó tőke, alacsony kamatláb, szabad pénz- és hitelmozgalom, szilárd alapon nyugvó bank- és papirpénzrendszer, minden közzgazdaság s kereskedelemnek, és így a mienkének is első és főfő föltétele. Pedig e tekintetben helyzetünk még igen igen kedvezőtlen, s a teendők sora valóban elláthatatlan. Nem akarok e tekintetben bővebb fejtegetéssel untatni, meglé-
vén győződve a felől, hogy ez iránybani bajaink és azok okai a Magas Kormány! előtt eléggé ismereteseek s csak egyikét kiválóbb pontra bátorokodom utalni. Tekintettel ugyanis tőkékbeni szegénységünkre, meg arra, hogy ép mostan inkább mint valaha tőke- és pénzörök szükségeseek nemzeti iparunk és gazdaszatunk előmozditásá-

*) Ez utóbbi tekintetben egyébbiránt nem szabad szem elől téveszt-
nünk Triestnek sem fontosságát, mint kiválólag szerencsés fekvésű
tengeri s forgalmi főpontét, a mely minden egyéb tengeri városaink fe-
lett több lényeges előnyvel bír, gazdag s magasfelettségű ipar s
termelő-területre támaszkodik, a világ legkittünőbb kereskedelmi városaival
régóta megszokott összeköttetésben áll, tehát hazai terményeinknek a vi-
lágpiacokra jutása tekintetében szinte kiváló jelentőségű momentumot
képez.

ra, még pedig tetemes mértékben: oda kell mindennek felelt törekednünk, hogy e hiányt lehetőleg pótoljuk, s jelesül idegen tőkéknek hazai tőkékkel szövetkezésését s nemzeti vállalatokba helyzését lehetségesítsük, előmozdítsuk. Pedig ez irányban találkozni nálunk még igen sok félszeg és ódonszerű nézettel, mely jelesen azon elvből indul ki, mintha az idegen tőkésektől kölcsön: nemzetiségünkre nézve szükségkép veszélyt-hozó, anyagi felvirágzásunkat hátráltató intézkedés volna. Azok, a kik így okoskodnak figyelembe nem veszik azt, hogy az idegen tőke (föltévén olcsóbbságát s illő módtoni elhelyezkedését) *) lényegileg hazai nemzeti földünknek, productiv-képességünknek, erőforrásainknak értékesbitésére, kifejlesztésére szolgál, hogy általa tehetségek és munkások foglalkozást keresetet találnak, a forgalom a közlekedés az ipar ezer meg ezer irányban hathatós lendületet nyer, angagi jóllétünk, adózási erőnk fokoztatik, s a mi földolog, oly nagyobb szerű vállalatok, melyek hazáuk anyagi felvirágzásához okvetlenül szükségesek, nagy tőkeerőket szükségű közgazdasági reformok, egyéb úton és módon egyáltalában kivihetetlenek maradnának.

A második pont a bank- és pénz- s hitelintézetek ügyére vonatkozik. E tekintetben mind a közbirodalomnak mind az ezt képző részeknek érdekében első sorban álló feladatnak volna tartandó: a pénzüzlet, a bank- és hitelügy illő módtoni decentralisatiója, az elevenebb és erélyesb tőke- meg értékmozgalomnak a monarchia több főpontjai szerinti kifejlesztésének lehetségesítése, ennek arányosb, kevesbé egyedáru-szellemű alakbani rendezése. Igaz! e decentralisatió nagy nehézségekre találand, a mennyiben a birodalmi főváros valóban kitünőleg és tulnyomó

*) Erről tüzetesebben szözlottam: „Nemzetgazdaság- és Pénzügytan“ czimű munkám 659.—662 lapján.

mérven van mindazon előfeltételek (tőkebőség, élénk bankárüzlet, pénzfejdelmek ottszékelése, külfölddeli összeköttetés, forgalmi gyúpon-tállás stb.) birtokában, melyek szükségesek arra, hogy világ-jelentőségű pénzforgalmi centrumként szerepelhessen, s a mennyiben Bécs kétségkívül azon iránypontot képezi, mely felé a birodalom egyetemes pénz-hitel- és forgalom-üzletei mintegy természet-szerűleg gravitálnak, s melyet ép ezen körülménynél fogva, e jelentőségétől semmiféle mesterkedő vagy erőszakoló módon megfosztani nem egy könnyen sikerülend. De ép ez okból, mivel amugy is minden összeműködik a végre hogy Bécs-et a birodalmi pénzüzet- s hitelélet monopolistikus közép-pontjává változtassa, s hogy az innen eredő bajok és visszásságoktól a birodalom és annak alkatrészei megóvattassanak, meg az egészséges vér- és nedvkeringés a koronaországok közgazdasági létszerében végkép megneakasztassék: szükségesnek mutatkozik, oly intézmények életbeléptetése, melyek az aránytalan erő- és tökemegtorlódást a fővárosban eltávolítsák, s az Egész meg a Részek közt az ez irányban szükségelt helyesb egyensúly létrejöttét előmozdítsák, megkönnyítsék!

Kettő lészen ez irányban alólírott igénytelen felfogása szerint hazai érdekeink szempontjából leginkább célba veendő. Egyfelől a már említett kisebb ipari bankok s előlegező pénztárak életbehívása, meg takarékpénztári intézeteinknek szélesb alapra fektetése, másfelől egy nagyobb-szerű, s részvényekre alapított hitelbanknak, az ország fővárosábani felállítása illetőleg engedélyezése, a mely egy 15—20 millió for. álló alap- s üzlettőkével ellátva mindazon műveleteket vonná ügylet-körébe, a melyekkel a nagyobb bankok egyáltalában és rendszeren foglalkoznak, s a pénz-és papírüzlet, a kitelezés és előlegezés, a letétfogadás és váltóleszámitolás stb. alapján egyik oldalon a sikeres tőkegyűjtés és tőkeelhelyzés, másik oldalon az olcsó

kölcsönzés s tőkéhezjutás lehetségesítettik, megkönnyítettik. — Hogy e bank egyszersmind jegy-kiadó, az az papírpénz-jegyeket-forgalombahozó bank legyen-e? arra szemközt a magas császári birodalmi kormány által a bécsi nemzeti bankkal legújabbán kötött egyezménynyel, tüzetesen válaszolni e helyütt s egyelőre fölöslegessé vált, a mennyiben a bécsi központi bank ez iránybani szabadalmas állása legalább a közelebbi jövőre nézve biztosítva lön. Bátorodik egyébiránt az alázatosan alólirott ez ügyre nézve is azon benső meggyőződését kifejezni, miszerint honunk közgazdasági jövője érdekében igenis előnyös volna, hogyha az oly sokoldalúlag kifejezett s honunk legelső szaktekintélyei által is táplált forró óhajtás: hogy t. i. országos jegybankok léptettessenek életbe, — megvalósulhatna; habár másfelől azt sem titkolhatjuk el magunk előtt, hogy ez utóbbi elvnek practikus kivitele a fentebb mondottaknál fogva szerfeletti nehézségekkel járna, s hogy mindekkoráig (legalább jelentéstevő tudtára) az ez ügyre vonatkozó tervezetek közt egyséreszkedett a dolog olyszerű kifejtésébe, a több-bank-rendszer benső szervezeti pontjainak oly kimerítő (a bankok nélkülözhetetlen kölcsönviszonyát is szemeltartó) formulázásába, és jelesen a negatív decentralisationalis elv mellett, a fennforgó kereskedelmi és közgazdászati viszonyok által is követelt pozitív bank-fődórationalis eszme olyképeni megalapításába, a mely e nagyhorderejű feladat természeténél megsajátságos gyakorlati körülményeinknél s szükségégeinknél fogva multhatlanul igényeltetik, s nemcsak az országászt vagy a publicistát hanem a gyakorlati üzletembert és az üzletvilág egyetemét is megnyugtatóná.

Mindez kapcsolatban hitel- és kereskedési törvényeink s törvénykezési rendszerünk megjavításával, hiányteljes váltójogunk reformjával, az árlimitatiók s piaczszabályozványok mellőzésével, Budapestnek szabad le-

és átrakodási helylyé emelésével, egyforma s az egész művelt világtól elfogadott általános mérték- és súlyrendszer életbeléptetésével, jólszervezett kereskedelmi tanodák felállításával, idegen piacokon hazai termékeink kelendősége és üzletérdekeink képviselésére hivatott ügynökségek szervezésével, a szabad pénz- és tőke mozgalmat lankasztó intézmények és rendszabályok megszüntetésével, egy az ország fővárosában engedélyezendő börze életbehívásával, kereskedelmi kamaráinknak szélesb alapra-fektetésével, hajózatunk kifejlődését előmozdító technikai s üzleti intézkedésekkel, stb. — hazai kereskedésünknek egykét évtized alatt a leg hatályosb lendületet adhatná, s a legbiztosb mód volna, a nemzetben szunnyadó erőket ez irányban is a leggyümölcsözőbb tevékenységre serkenteni, s az anyagi műveltség s jóllét terjedését biztosítani.

Záradékol még csak a következők rövid megérintésére szoritkozom. Korunk az anyagi érdekek, a társadalmi és oekonomiai ujitásoknak kora is lévén, egyik másik irányban- az államigazgatási rendszerben is új intézmények, új műszervek, új hatósági közlönyök életbeléptetését szükségesíti. Ily új intézmények és műszervek, alólírott alázatos véleménye szerint, hazánk jelen körülményeiben is, midőn jelesül minden erőfeszítéssel azon kell lennünk, hogy anyagi erőforrásaink teljesen kifejlesztessenek és értékesíttessenek, s midőn közzgazdaságunk szerencsés felvirágzása, mind politikai s társadalmi megerősödésünknek mind magának a közbirodalomnak érdekében és javára, egész hévvel, s az állam és nemzet szövetkezett összeműködésével czélba veendő: a szerencsés haladás s ipari előmenetel egyik lényeges föltételét képezik. Ez új intézmények sorában, jelentéstevő szerény nézete szerint, első sorban állana egy az országos kormányzó kebelében szervezendő

központi közgazdasági hatóság, illetőleg főosztály felállítása, oly formán, mint az angol „board of trade“ című központi organum, vagy mint a württembergi királyságban fenálló „Centralstelle für Landwirthschaft, Gewerbe und Handel“ vagy a spanyolhoni közgazdasági Junta, vagy az azelőtti Toskanai közipari bizottság, kiválólag és tízesen az ország nemzetgazdasági ügyeinek és érdekeinek figyelembevétele illetőleg képviselése és irányozására volna hivatva. Egy ily legfőbb centralis műszer, oly országban, mint a miénk, a hol a teendők sora meg a mulasztottak pótolására célzó intézkedések köre, oly elláthatlanul nagy, a hol a népnek vállalkozási és kezdeményezési szelleme még nem eléggé kifejlett, s felsőbb folyamatú ösztönzést támogatást szükségel, s a hol az ország legfőbb kormányzója a közbiradalommal szoros kapcsolatnál fogva, igen sok esetben a teendő intézkedések vagy a felmerülő reformok többiránybani megvitatására van hivatva: kétszeres fontosságú, s bizonyosan nem kis mértékben járulna a kormányzati terhek könnyítése, a célbavett javítások változtatások előkészítésének s kivitelének egyszerűsítése, s a mi fődolog, ahhoz is: hogy a hazai közgazdaság-ügy a Magas Kormány! bölcs, és a nemzet boldogítására célzó intentiói szerint, sokkal egységesebb, tervszerűbb, s ép azért hatályosabb módon mozdíthatnák elő, és vezényeltethetnék. Belsőszervezetét és feladatkörét e központi hatóságnak illetőleg, ez a következőkben állana: alapos és szakadatlan tudomásvétel az ország mezőgazdasági, műipari, kereskedési, közlekedési, stb. viszonyai, haladási vagy hátramaradási momentumairól; élénk figyelemmel-kísérése a technika a forgalom és a tudomány téren történő előmenetelnek, javításoknak és fejlődési mozzanatoknak; megismerkedés a hátramaradás vagy ipar-fennakadás bajai és okaival, s fölkeresése ennek orvoslására célzó szereknek és módoknak; közvetíteni az ország különböző ipari és gaz-

dasági egyleteinek kereskedelmi stb. kamaráinak körében felmerült ohajtásoknak panaszoknak indítványoknak a magas kormány általi tekintetbevételét; véleményezni, emlékiratokat kidolgozni a nemzetgazdaságot illető egyik vagy másik fontos kérdésben vagy kormányi intézkedésben, törvényjavaslatban stb.; indítványbaho-
 zása szükségeseznek mutakozó reformoknak az ipar a kereskedés a hitel- ügy tekintetében; statistikai adatok gyűjtése és feldolgozása az országos közgazdaság mozgalma, a productio, a forgalom és közlekedés eredményei felett, és annak érdekében; rendezése s központi igazgatása a külön irányú kiállításoknak és ipartárlatoknak; szervezése és felügyete az ország gazdasági ipari és technikai tanodáinak; elrendezése közgazdaság-
 ügyi hivatalos „fölvételek“ (Enquêtes)nek; véleményadás új hitel- és bankintézetek felállításánál, ipari és kereskedési törvények életbeléptetésénél, mezőgazdasági jog- és birtok reformok czélba vételénél; előmunkálatok adó-ügyekben, új közlekedési vonalok megállapításánál; elintézése végre ipari körökben felmerülő vitályos kérdéseknek és surlódásoknak stb. — Állana pedig az egész központi bizottság egy két közgazdasági szaktekintély elnöklete alatt néhány szaktanácsosból, mint államigazgatási tisztviselő-, azután pedig a tudományos akademia, a központi gazdasági egyesület, iparegylet, kereskedelmi kamara néhány erre a czélra kijelölt kitünőbb tagjából, egykét technikai szakférfiu meg hirtvesb szaktudósból oly formán, hogy az állami kincstár az ez iránybani költségek által csak igen csekély mérvben terheltetnék, s a nemes czél minden különös anyagi áldozat és megeröltetés nélkül érettethetnék el.

Egy további nemkisebb jelentőségű intézmény volna: egy központi országos statistikai hivatalnak a magas kir. Helytartótanács kebelébeni felállítása. Nem akarok e helyütt a statistikának tudományi, nemzetgazdasági, és közigazgatási tekintetben valóban

óriási hordereje és hasznossága fejtegetésébe bocsájt-
kozni, s csak azon körülményre bátorodom utalni,
mily nagy hízagot pótolna s mily égető szükségnek
felelne meg egy ilyszerű centralis intézet szervezése, te-
kintve azt, hogy hazánk állapotainak ez iránybani ala-
pos fölismerése, a népesedés, a szellemműveltség, a köz-
oktatás, a mezei gazdaság, az ipar, a forgalom, a keres-
kedés mozgalmának tűzetes megítélhetése, az adóügy, a
nemzetvagyon emelkedése vagy hanyatlása, az államin-
tézkedések eredményei, a teendő javítások stb. áttekin-
tése, illetőleg megállapítása: más uton és más módon egy-
általában nem eszközölhető, mint egy jólszervezett, s ál-
lamhathatósági tekintélyvel intézkedő, a ható-
ságok és intézetekkel szakadatlan hivatalos összeköttetés-
ben álló központi statisztikai osztály életbelép-
tetése nyomán. *) Ilyféle bureaúk újabb korban már
valamennyi műveltebb államban léteznek, még a legki-
sebbekben, p. o. Szászkirályság, Schweitz, Würtemberg-
ben is, a kormányzat teendőinek tetemes mérvbeni meg-
könnyítésére szolgálnak, az ország különböző részei és vi-
dékeiből egybefolyó adatok egységes, tervszerű, előre
megállapított (s tudományos s igazgatási célokra csak
is egyedül így használható) alakbani feldolgozását lehet-
ségesítik, s munkálataikkal azon biztos alap megveté-
sére vezetnek, a melyen igen sok államigazgatási intéz-
kedés sikerrel és eredménnyel egyedül foganatosítható.

Lényeges momentumot képezne hazai közgazdasá-
gunk általános emelése és előmozdítására nézve ipari
oktatás-ügyünk hathatós támoatása, s a gazdá-
szati ismeretek nagyobb mérvbeni terjesztésére al-
kalmassabbá tétele; meg a közgazdasági szakmü-

*) Egy ilyen osztály legújában a tudom. academia részéről is ho-
zatott indítványba. E statisztikai bureau egyébiránt igen czélszerűen
hozattathatnék kapcsolatba az előbb említett közgazdasági bizott-
sággal, a mennyiben ez utóbbi kiválólag oly erők felett rendelkeznek,
melyek ez irányban szükségeltetnek, s az illő szakértelmiséggel bírnak.

v e l t s é g meghonosulásának (felsőbbbrangu humanistikus és realistikus tanintézeteink ez iránybani reformja alapján) minden kitelhető módoni elősegítése. Egyfelől jelesül a végből, hogy az illő ügylet-értelmiség a nép minden rétegeiben kifejlesztessék, s a közgazdasági tárgyak tekintetében uralkodó vastag előítéletek, félszeg nézetek, lassanként kiürtathassanak, — másfelől, hogy az ifju nemzedék lehetőleg megóvattassék azon egyoldalúságtól, melybe egész a legújabb időig a társadalmi és nemzetgazdasági tudományok illő figyelembenemvétele, s a p u z t a - f o r m a l i s oktatási irány túlnyomossága következtében, önkárunkra estünk, s mely még ma is, igen sok élet- és gyakorlatkövetelte javítást és reformot (p. o. közgazdasági s forgalmi törvényhozásunk körében) szükségtelennek, vagy ép veszélyesnek nyilvánít. *) Sokat tehetne egyébiránt az eszmék tisztázása, a balnézetek legyőzése, és helyesb felfogásmód meghonosítására, az ország különböző főpontjain, de főleg a fővárosban, szakképezettségű egyénekből alakuló „közgazdasági társulat“ életbelépése, mely a kiválólag g y a k o r l a t i irányu gazdasági és műipari egylet mellett túlnyomólag az e l m é l e t érdekeit képviselné, s oly formán, mint az Angliában fenálló „social-science-associations“, vagy a francia „Société d'Économie politique“, a tudomány valamennyi nagy kérdéseit és feladványait tekintettel a hazai nemzetgazdaságra megvitatni, értekezések, nyilvános előadások, s szakfolyóiratok tartása meg közrebocsájtása által az eszmék és elvek tisztására hatni, észszerűbb nézeti irány megalapításánál közreműködni, volna hivatva.

Ezek volnának főbb eredményei azon elmélkedések és észleleteknek, melyekre alulírott jelentéstevőnek a londoni vilagtárlat meglátogatása, s hazai közgazdaságunk helyzete és állása meg az előbbre haladt műveltségi

*) A „Nemzetgazdaság-tudománynak“ jelentőségéről, nyomosságáról és szükségességéről tüzetesen szóllotam idézett munkám bevezető szavaiban.

és iparos népek kiállítványai felett tett tanulmányok, alkalmat szolgáltatottak. Midőn alólírott ez eredményeket, tüzetes figyelemmel nemzeti gazdaszatunk s ipari haladásunk feladataira, — országos és társadalmi teendőinkre, bátorkodott néhány alapvonásban papírra tenni, távol volt attól, azon korlátokon szerénytelenül túlmenni akarni, a melyek a megérintett tárgyak és kérdések gyakorlati természeténél, épügy mint önnön igénytelen állásánál és hivatáskörénél fogva elébeszabva voltak; a miért is nem kívánja ez egész dolgozatot egyébbnek tekintetni, mint egyszerű emlékirat-alaku kísérletnek: azon eszméket rendezettebb alakban a nyilvánosság eléhozni, melyeket egy ily nagyszerű világlátvány, az elmélet emberében támasztott, valamint azon felfogás- és nézetmódról a Magas Kormánynak! számot adni, a melyből alólírott a kiállítás tanulmányozásában kiindult, mint egyike azoknak, kiknek a tudomány csendes observatoriumából az emberiség ez időszereint legnagyobb mozgalomkörébe beléphetni, kegyes kormányi intézkedés folytán, mód és alkalom nyújtott.

Hátra van még csak egy befoglalása azon eredményeknek, melyek az idej londoni világipartárlat általános művelődési, közgazdasági, és tudományi szempontból áttekintéséből folyományoznak.

Nagyban és egészben véve, nem habozhatni azon meggyőződésnek kifejezésében, hogy a mily megragadó s bámulat-gerjesztő vala a kiállítás a feltüntetett ipartermelvények s műrekekbeni gazdasága, az emberi ész vállalkozási szellem és akaraterő legfényesb vívmányait szem elé állító mesterműveinek megszámlálhatlan sokasága, által: ép oly félreismerhetlenül viselé magán az egész tárlat a legújabb évtizedben ujolag tett óriási mérvű haladásnak és előmenetelnek is bélyegét.

Közgazdasági tekintetben jelesül, fényes bizonyosságot szolgáltatott e legújabb világtárlat legelőször is a társadalom productio-erőinek bámulatos dimenziókban kifejlődése és munkálódásáról; a mennyiben a technikai és tudományi felfedezések által hatályosan támogatott emberi ész- és akaraterő, a bőségesen felhalmozott tőkékkel, a legnagyobb tökélyre emelt gép- és munkaszerekkel, az elemek, a föld- és természeterekekkel, meg a forgalom, a hitel, s a közlekedés bővöshatásu emeltyűivel szövetkezve: oly gazdag-változatosságú s oly magas tökélyü termelvénymegyet mutatott fel, mely valóban korszakot-alkotó látványnak méltán nevezhető, — s az emberiség erkölcsi és physikai erőfejltségének eddig soha még elnemért fokáról fennhangon tanuskodik.

Egy további figyelemreméltó eredménye a kiállításnak azon nagyhorderejü tény, hogy a természet-adományozta kincsek és erők ép úgy mint a polgárosulás meg az ipari fejlődés menete minden egyes termelési világvidéken bizonyos jószágok s árunemek előhozására nézve bizonyos virtuozitást hozott elő, s hogy majdnem minden egyes országnak, minden népnek, megvannak bizonyos készítményei, termelvényei, melyek tekintetében minden többiek felett kitűnik, s mesteri állást foglal el. Mely tüneménynek egyebek közt azon messzeható mondhatni világ-gazdaszat-politikai elv a következése, hogy okszerűtlenség volna mindent mindenütt előállítani akarni, a nép vagy ország földjében vagy társadalmi viszonyaiban semmi alappal nem bíró iparágak erőszakoló mesterkedő módóni meghonosítását célba venni, főleg pedig az ezen tüneményen sarkalló szabad kereskedési rendszert félszeg vagy ép veszélyes intézménynek nyilvánítani. Korunk ipari közgazdasági nagyságának és haladásának egyik talapköve a szabad munka és szabad tulajdon, a közlekedésnek és

forgalomnak minden czéltalan korlátok és akadályok alóli felszabadítása, az iparszabadság, a szabad verseny, hitel, s tőkemozgalom, mely a technika és mechanika csodaszerű erőit leghathatósbb s legaldásosbb módon fejleszti ki, minden népnek a nagy nemzet- és állam-családban a neki megfelelő helyet legbiztosbban kijelöli, a szellemi és anyagi érintkezést, eszme- és árucserét legteljesbb mértékben lehetségesíti, a termelőnek és fogyasztónak épúgy mint az állam-kormányoknak és a finanszháztartás érdekeinek legjobban felel meg, mindenkinek termelvényei eladhatása, szükségei bevásárlására a legbiztosbb alkalmakat szerzi meg, szóval, ildomos és illő tapintattal foganatosított életbeléptetése által, a társadalom és állam erei kifejlésének, anyagi és erkölcsi emelkedésének főfő rugóját és előfeltételét képezi! — Örömmel s benső megnyugvással szemlélte továbbá a tudományművelő szakember, mint igazolta az egész kiállítás a tudomány valamennyi nagy tantételeit és hirdetett főelveit, nagyszerű eredményeiben; mily kitünő mérvben képezé e nagykörű tárlat minden egyes mozzanata bizonyítékát p. o. a munkamegosztás, a gépüzlet, a gyáripar, az ármozgalom, a munkaerő, a pénzforgás, stb. tekintetében fennálló közzgazdászati tanelveknek, igazságoknak, s mily diadalmas czáfolataként áll a világtárlat az összes emberiség előtt azoknak, a kik a modern iparműveltséget kárhoztatják, a pauperismus és proletariátus szülő-anyjának hirdetik, s sötét épes világnézletökben egyenesen a középkor állapottai és intézményeihez visszafordulást tanácsolnak; — megmutatván azt, hogy soha, mióta a világ áll, a tömegek (nagyban és egészben tekintve) az anyagi jóllét nagyobb mértékének nem örvendettek, soha elevenebb öntudatosabb buzgóbb munkásság erőfeszítés magasbb czélokra-törekvés az emberiségben nem létezett, soha az emberi ész és akaraterő fényesbb győzelmeket ki nem vivott, élvek, javak, életkényelmek tekintetében

a társadalom minden osztályai s minden rétegei kedvezőbb helyzetben nem voltak. *)

Egy más, s nemkevesebbé jelentésdús, s kivált politikai tekintetben főfontosságú eredménye a világkiállításnak az, hogy az ipar és iparos osztály fényesen bizonyította be azt, hogy valódi hatalom, az az nemcsak anyagi hanem társadalmi állami erőelem is, mely a státus szerkezetében, alkotmányában épügy mint a sociális intézményekben illő méltányolást számbavételt érdemel, s hogy a közgazdasági momentum ezután is minden ország igazgatási rendszerében a legnagyobb figyelemre, gondoskodás, és támogatásra valóban méltó. Nem ugyan oly értelemben, mint ha az államkormánynak volna hivatása vagy ép kötelessége a polgárok anyagi üzletébe közvetlenül behatolni, annak gyámszerű igazgatását magára vállalni, hanem oly értelemben, hogy vannak és lesznek mindenkor az ipar- és forgalom-életben, körülmények, a melyekben az államvezénylet feladása: a státus és a polgárság fensőbb érdekében majd buzdítólag és segélyzőleg majd óvólag és támogatólag eljárni, az egészzet egyesek önzése s visszaélései elől megvédeni, a szabadságnak szabadossággá, a szabadmozgásnak fejtelenséggé fajulását megakadályozni, a közerkölcs és közrend, a béke és nyugalom háborítlan fentartásáról és biztosításáról gondoskodni, — s azon föltételeket és intézeteket megvalosítani, a melyek az egyesek korlátolt erei és tehetségeivel elő soha sem állittathatnának, s az anyagi és ipari productió, a forgalom, a közgazdaszat felvirágozására nélkülözhetlenek!

*) Itt is alkalmazhatók lévén Anglia legnagyobb történetírójának Macaulaynek e mély igazságot rejtő szavai: „the more carefully we examine the past, the more reason shall we find, to dissent from those, who imagine, that our age has been fruitful of new social evils; the truth is that, that the evils are old, that which is new, is the intelligence which discerns, and the humanity which remedies them.“

A többi az egyesekre, a polgárookra marad. Mely utóbbi tekintetben a világtárlat csakugyan azon tenyről is tön bizonyságot, hogy a lelegevenebb a legeredménydúsabb közgazdasági élet-mozgalom s ipari haladás ott mutatkozik, a hol a nép czélszerű politikai intézmények, s a szabadság, a jogegyenlőség, és a rend nagy világelveinek szerencsés érvényrejutása alapján, értelmileg és társadalmilag megérve, nem a kormánytól vár mindent, nem a kormányt teszi minden bajért és viszszaért, mely a társadalomban mutatkozik, felelőssé, hanem önmaga ereire támaszkodva, önerőfeszítésével, önfelelősséggel működik és fáradozik, mint azt kitünős valóban nagyszerű mérvben Angliában szemléljük, hol a szabad associatio és társiasság elve, az összetartás és érdekegyesülés, az államhatalom közvetlen igénybevitelét vagy áldozathozását szükségtelessé teszi, egyenes ellentételeként azon országoknak, a hol minden csak a státuskormánytól követeltetik, minden teher és gond csak a hatóságok vállaira hárittatik. Pedig nem szabad felednünk a nagy francia statusgazdának Frédéric Bastiat-nak e találó megjegyzését: „a tömegeket arra szoktatni, hogy az álladalmat mindenért felelősnek tartsák a mi jó vagy rossz éri őket, minden sikeres kormányzást lehetetlenné teszen.“

Nem lehet kétség továbbá az iránt, hogy korunk ipari haladásának egyik főfő iránypontja: a jó s tökélyes minőségű de olcsó s mindég kissébb termelési költségekkel előállított javak és áruk tömeges productiója; hogy ez által a jószágok, és élvezetek igen nagy része mely ezelőtt csak a társadalom felsőbb rétegeinek álltak rendelkezésére, most már a közép és alsó osztályok által is megszerezhetőkké változtassanak; — míg másfelől azon tünemény, hogy korunkban a magasb fényüzési tárgyak előállítása szinte oly óriási mérvben foganatosítható, leginkább abban találja megfejtését, hogy a gazdagság és vagyon a legújabb

időkben mesés dimenziókban szaporodott, a finomabb szükségletek köre szerfelett kitágult, s hogy sok oly élv, oly jószág, mely egykét évtizeddel ezelőtt csak a társadalmi pyramis csúcsán állók által fizettetheték meg, most már a közép-osztály számos köreiből is kerestetik és talál vevőkre.

Egyik félreismerhetlen jellemvonása az ujkori ipar-műveltségnek, végre, azon lényegileg egyenlő irányban s formában nyilatkozott, mely az összes művelt emberiség közgazdaságán, ipari s termelési előállítmányain egyáltalában tapasztalható vala. Ezen, hogy úgy nevezzem, universalistikus világ-polgáris vonás örvendetes tanuságul szolgál a felől, hogy korunkban a művelt népek egyeteme egy nagy, s tagjainak solidaritásán s polgárosultsági irányainak egyenlőségén alapuló családot képez, a melynek valamint sociális, szellemműveltségi, és politikai eszményei és törekvései, úgy ipari és nemzetgazdasági végcéljai is azonosok, s hogy e közös vonás e közös tendenzia alól többé semmiféle nép sem vonhatja ki magát, hacsak a közhaladás pályájáról önkárára lemaradni, szellemi anyagi és állami erejének s tekintélyjének növesztése és biztosításáról lemondani, szóval a nagy világversenyben mások által túlszárnyaltatni, tán összehajtatni, nem akar.

A Nagyméltóságú kir. Helytartó Tanácsnak

Budán, Február hó 1-én 1863.

hódoló tisztelettel

Kautz Gyula.

1848

A MAGAZINE FOR THE YOUTH OF GREAT BRITAIN

